

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ЕВРОПСКИ СТУДИИ ЗА ИНТЕГРАЦИЈА И КОМУНИКАЦИИ
СКОПЈЕ

**Политиката на Европската унија за стабилизација на
регионалниот мир и безбедност**

- магистерска теза -

Ментор:
Проф. д-р Трајан Гоцевски

Изработил:
Јусуфи Исеин

Скопје, 2011

Апстракт

Мирот и безбедноста се појави коишто верувам не постои човек а да не ги посакува во своето срце. Тие се скапоцени нешта коишто секој еден треба да се труди да придонесува за нивно чување и градење.

Во минатото се случиле многу војни, многу луѓе ги загубиле своите животи, домови, семејствата, роднините. Многу луѓе биле уништени и доведени на дното токму како последица на војните.

Исто така во минатото постоеле и различни обиди луѓето да бидат заштитени, да им се обезбеди мир и безбедност. Се формирале заедници, здруженија но за жал биле со релативно краток век.

Она што последно е актуелно на сцена е Европската Унија чијашто основна цел е обезбедување на мир, безбедност и стабилност во светот.

Во овој труд ќе се обидам да дадам одговор на прашањето: Како, дали и колку Европската унија успева да ја изврши својата мисија?

Посебно интересно за нас е дали и за нас има место под нејзиниот „чадор“, и кои мерки и политика ја користи за стабилизација на мирот и безбедноста во нашиот регион, а се разбира и во нашата држава.

Клучни зборови: *превенција на конфликти, безбедност, Пакт за стабилизација на ЈИЕ, Договор за стабилизација и асоцијација, европска безбедносна и одбрамбена политика.*

- С О Д Р Ж И Н А -

Вовед.....	5
Глава I – Теоретски пристап кон проблемот	7
1. ЕУ-Лисабонскиот договор и надлежностите на ЕУ за мирот и безбедноста.....	7
2. Европската унија и превенцијата на конфликти.....	10
3. Иницијативите на ЕУ за регионална интеграција и нивното влијание врз спречување на конфликти.....	12
3.1 Создавање на пактот за стабилност за Југоисточна Европа.....	14
3.1.1 Области на активности во рамките на пактот за стабилност за ЈИЕ.....	18
4. Превенција на конфликти како основен предуслов за мирот и безбедноста.....	28
4.1 Услови за ефикасна превенција на конфликти.....	28
4.1.1 Складност на ниво на глобалната политика.....	29
4.1.2 Соработка меѓу различни учесници и различни полиња.....	29
4.1.3 Потребната доследност во концептите, алките и пристапите за посебните региони.....	30
4.1.4 Учење од неуспесите.....	30
5. Причини за конфликт/нестабилност.....	32
5.1 Контекстот на Југоисточна Европа.....	35
6. Македонските искуства од превенцијата на конфликти.....	36
7. Политиката за регионалната соработка и ЕУ интеграцијата на ЈИЕ.....	41
8. Влијанието на процесот на придружување кон ЕУ врз регионалната интеграција во Југоисточна Европа.....	43
9. Поим за безбедност.....	48
9.1 Категории на безбедност.....	52
9.1.1 Индивидуална безбедност.....	52
9.1.2 Национална безбедност.....	55
9.1.3 Меѓународна безбедност.....	58
10. Европската безбедносна и одбранбена политика на ЕУ.....	59
11. Европската унија и Западен Балкан – демократска стабилизација.....	65
12. Операциите на ЕУ за управување со кризи и за превенција на конфликти.....	71
12.1 ЕУ полициската мисија во Босна и Херцеговина.....	71
12.2 Операцијата “Конкордија” во Македонија.....	72
12.3 Операцијата „Алтеа“ во Босна и Херцеговина.....	76
13. Односот помеѓу Европската Унија и Република Македонија.....	78
13.1 Спогодба за стабилност и асоцијација.....	79
13.2 Учеството на Република Македонија во заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ.....	81
14. Помош за Република Македонија од Европската Унија.....	83
14.1 Преглед на активностите на ЕЧНО во Република Македонија.....	84

15. Односот на ЕУ кон спорот помеѓу Република Македонија и Република Грција.....	86
Глава II – Методолшки пристап кон проблемот	88
1. Проблем на истражување.....	88
2. Предмет на истражување.....	90
2.1 Теоретско определување на истражувањето.....	91
2.2 Операционално определување на истражувањето.....	92
2.3 Временско и просторно определување на истражувањето.....	93
3. Истражувачко прашање.....	93
4. Цели и задачи на истражувањето.....	94
5. Хипотетичка рамка – хипотези.....	94
6. Методологија на истражувањето.....	95
7. Научна и општествена оправданост на истражувањето.....	96
Глава III – Анализа на резултатите од спроведеното истражување	97
Глава IV - Заклучни согледувања	100
Библиографија.....	105
Прилог на анкетен прашалник.....	110

ВОВЕД

Стабилноста и безбедноста на регионот и внатрешната политичка ситуација во неговите држави стекнуваат се поголемо значење и доаѓаат на прво место кај водечките меѓународни фактори.

Процесот на стабилизација на мирот и безбедноста се во многу тесна поврзаност со превенцијата на конфликти.

За да се увериме дека тоа е навистина така, доволно е да ги дефинираме поимите мир и безбедност.

Состојбата кога на некоја територија не се води војна се нарекува мир. Се разбира дека доколку на одредена територија има конфликти не може да има мир.

Понатаму, безбедноста е состојба на заштитеност или неизложеност на опасност. Со други зборови, безбедноста е отстранување на страв и загриженост за личниот и општиот интегритет. Конфликтната и предконфликтната состојба предизвикува чувство на страв, несигурност, загриженост.

Мирот и безбедноста се важни и приоритетни концепти за современото опстојување и делување на државите и за функционирање на меѓусебните институции.

Европската унија решила да ја зајакне безбедноста преку перманентните напори за градење структура, воени капацитети и механизми кои и овозможуваат успешно преземање активности во насока на справување со кризни ситуации и на превенција на конфликт

Европската Унија денес е активно вклучена во превенцијата на конфликти и стабилизација на Балканот. Таа ги помага регионалните иницијативи насочени кон стабилизирањето на регионот и унапредување на демократијата и просперитетот. Иницијативите се засноваат на искуствата и лекциите од справувањето со меѓународните кризи и претставуваат прв сериозен обид претходната, реактивна политика за кризни интервенции во Југоисточна Европа да се замени со сеопфатна, долгорочна стратегија за превенција од конфликти.

Меѓународната заедница често пати е повикувана да се инволвира во конфликти во различна форма. Одредени држави се во добра позиција да го искористат вклучувањето во одредена заедница како награда за умерените

лидери и прогресивните влади кои прават напори да се справат со структуралните проблеми во рамките на државата и несигурноста на националностите. Таквите држави можат да обезбедат гаранции за општествениот ред, иако, парадоксот на пост-комунистичкиот период е дека сега на многу земји им недостига политичка волја и интерес да го направат тоа.

Европската унија во голема мера придонесува за европската безбедност, со најмалку два односа, и тоа:

- прво, преку она што е високо успешен пример на градење мир преку интеграција; и,

- второ, преку она што таа го прави - со промовирање на глобална безбедност преку соработка.

Европската унија има, исто така, и теоретско значење, бидејќи таа е првата коалиција на држави која некогаш ја постигнала позицијата на потенцијална голема сила.

Европската унија изгради стратегија за охрабрување на регионалната интеграција во Југоисточна Европа како метод за поддршка на политичката стабилност во областа и превенција на иден конфликт.

Европската Унија се повеќе ги развива инструментите за заедничка безбедносна и одбранбена политика со кои ќе биде во можност да одговори на безбедносните предизвици и заканите за мирот.

ГЛАВА I – ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ

1. ЕУ-ЛИСАБОНСКИОТ ДОГОВОР И НАДЛЕЖНОСТИТЕ НА ЕУ ЗА МИРОТ И БЕЗБЕДНОСТА

Лисабонскиот диоговор (Реформски договор) е потпишан на 13 декември 2007 година, а било предвидено да стапи на сила најдоцна до крајот на 2008 година. Поучени од лошото искуство со Уставот, овој пат политичките елити примениле поинаква стратегија: тврделе дека не станува збор за договор кој фундаментално ги менува контурите на Унијата, и затоа одлучиле тој да биде ратификуван од страна на националните парламенти. Така се избегнало организирањето на референдуми. Меѓутоа, ирската влада била обврзана со уставните одредби, кои нужно барале организирање на референдум за вакво прашање. Така, до нова криза дошло во моментот кога Ирците го отфрлиле Договорот во јуни 2008 година, но и таа била надмината со отворање на можноста за повторување на референдумот наредната година. Оваа политичка одлука предизвикала доста контроверзии во европската јавност околу тоа дали треба да се почитуваат процедуралните правила и волјата на граѓаните на една држава-членка, односно дали биле оправдани дополнителните напори за убедување на ирската јавност во функција на заедничката европска иднина. По интензивната јавна кампања и политичките преговори, во октомври 2009 година Ирците го ратификувале Лисабонскиот договор. Освен во оваа држава, ратификацијата била успорена, а политички премислувања се јавиле уште и во Германија, Чешката Република и Полска.

Речиси и да нема дилеми дека документот е само козметички изменета верзија на отфрлениот Уставен договор, што е евидентно и во неговиот извонредно долг и сложен текст. Според Валери Жискар Дестен, архитектот на неуспешниот Уставен договор, правните експерти немаа задача да создадат нов текст, ниту да излезат со нови сугестии. Тие само го разградија на одделни сегменти оригиналниот текст на Уставот, а потоа на секој од нив придодадоа на веќе постоечките договори. Според него, Договорот од Лисабон е само каталог на амандмани, и како таков тој е целосно недопирлив/нечитлив за јавноста.¹

¹ Билјана Ванковска, „До Лисабон и по него“, Филозофски факултет, Скопје, 2010, стр.61.

Уште поголема контроверза предизвикало тврдењето на Данецот Јенс Петер Бонде, кој како член на ЕП, вели дека Лисабонскиот договор бил ратификуван без да биде прочитан од страна на пратениците на данскиот Парламент. Според него, за да се разбере текстот на договорот, секој парламентарец би требал да прочита преку илјада страници текст (стариот текст плус амандманите).

Лисабонскиот договор значи амандмански ги менува двата веќе постоечки основни договори, односно Договорот за ЕУ и Договорот за воспоставување на Европска заедница.

Првиот документ (ДЕУ) го задржува името, а вториот се преименува во Договор за функционирање на ЕУ (ДФЕУ). Тие *de facto* и на индикректен начин стануваат Устав на Унијата, иако не носат такво име. Иако се уште постојат несогласувања околу степенот на импактот кој ќе го изврши Реформскиот договор, како и во поглед на тоа дали преовладуваат позитивни или негативни, или само компромисни решенија, сепак е јасно дека ЕУ веќе претставува нов ентитет со меѓународно-правен субјективитет (т.е. со капацитет на правно лице во меѓународниот правен и политички домен). Имено, Европската заедница престана да постои, или како што се вели „Унијата ќе ја замени и наследи Европската заедница“ (член 1 став 3 од изменетиот ДЕУ). Застапниците на тезата дека Лисабонскиот договор, сепак, нема карактер на Устав, обично го нагласуваат фактот дека од него се изоставени одредбите кои се однесуваат на симболите на ЕУ (знамето, химната, мотото). Сепак, се очекува оваа реформа да ја зајакне меѓународната позиција на ЕУ на политички и економски план (на пример, ЕУ веќе е членка на Светската трговска организација, а ќе стане и најсилна членка на Светската банка и ММФ). Како една од поголемите новини на Лисабонскиот договор се смета и одредбата која им овозможува на државите членки да истапат од членството во ЕУ.

Досегашните анализи за импактот на Лисабонскиот договор врз карактерот на ЕУ укажуваат на три релевантни премиси:

- прво, хибридниот карактер на ЕУ останува и натаму;
- второ, меѓувладиниот метод и натаму ќе доминира во практиката на ЕУ; и
- трето, демократскиот дефицит како внагрешна одлика на Унијата нема да биде значително намален и со оваа реформа.

Вообичаената слика за ЕУ долго време беше онаа за антички храм поставена на три столба, поврзана со заедничка основа и заеднички покрив.

Меѓутоа, Лисабонскиот договор ја укинува столбовската структура на ЕУ, односно ефективно ги спојува првиот и третиот столб. Овие две области стануваат единствено поле во кое се применува т.н. комунитарен метод на одлучување, на креирање и имплементирање на политиките. По укинување на ЕЗ, разликувањето на столбовите веќе не е нужно како порано, бидејќи сега се смета дека постои само една организација, а тоа е Унијата. Така, всушност, материјата од областа на правдата и внатрешните работи се поместува во доменот на општоприменливите механизми на Унијата (засновани на оние од поранешниот прв столб), а кои се сега уредени со ДФЕУ. Но, Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП), која и натаму останува предмет на специфични процедури и одлучување по пат на консензус, е нормативно уредена со ДЕУ.

Според некои коментатори, укинувањето на столбовската структура доведе до елиминација на сложениот систем кој се сметаше за чуден, некохерентен и генерално незадоволителен.

За други, пак, значајна симболика има и во фактот што сегашната структура ја менува поранешната состојба во која економската област имаше водечко место. Со други зборови, таа се надополнува со една базично политичка содржина.

Меѓутоа, има и такви мислења дека фактички столбовската структура и натаму е присутна на индиректен начин, односно преку јасната поделба на одредбите за надлежностите и постапките за донесување одлуки помеѓу поранешниот прв столб и ЗНБП.

2. ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ПРЕВЕНЦИЈАТА НА КОНФЛИКТИ

Европската Унија денес е активно вклучена во превенцијата на конфликти и стабилизација на Балканот. Таа ги помага регионалните иницијативи насочени кон стабилизирањето на регионот и унапредување на демократијата и просперитет. Иницијативите се засноваат на искуствата и лекциите од справувањето со меѓународните кризи и претставуваат прв сериозен обид претходната, реактивна политика за кризни интервенции во Југоисточна Европа да се замени со сеопфатна, долгорочна стратегија за превенција на конфликт.

Европската унија изгради стратегија за охрабрување на регионалната интеграција во Југоисточна Европа како метод за поддршка на политичката стабилност во областа и превенција на иден конфликт.

Во рамките на ЕУ посериозно инволвирање на идејата за превенција на конфликти настапува по Договорот од Мастрихт и Амстердамскиот договор кои го воведуваат моделот за управување со кризи и превенција на конфликтите а преку Гетеборскиот самит овој концепт ги доразвива своите димензии. Оттогаш, превенцијата на конфликтите се воведува како централен концепт на надворешната политика на ЕУ и веројатно е главна цел на заедничката надворешна и безбедносна политика на подолг период. Сопственото искуство за превенција на конфликти помеѓу државите - членки но и лекциите од справувањето со конфликтите во поранешна Југославија и искуството од конфликтите во кои се ангажирани европски сили или контингенти на државите членки, ги зајакна убедувањата во рамките на ЕУ дека се неопходни посериозни напори да се создаде сеопфатен превентивен пристап.

Како резултат на ова ЕУ го прифати концептот за структурна стабилност кој претставува основна цел на мерките за превенција на конфликти. Усвојувањето на концептот за структурарната стабилност значи дека превенцијата на конфликтите во рамките на ЕУ не се толкува единствено како оперативна превенција (која во суштина претставува менаџирање на кризите) туку и како структурна превенција која вклучува траен економски развој, демократија и почитување на човековите права, стабилни политички структури и здрави природни и социјални услови.² Притоа способноста да се

² Ester Barbe and Elizabeth Johansson: *EU and Conflict Prevention*; OBS; Working Paper No. 8, October 2001

управува со промените без употреба на насилство е клучен принцип на превенцијата.

Меѓутоа, и покрај ваквиот засилен институционален и концепциски развој, превенцијата како концепт и како стратегија се соочуваше и се уште се соочува со бројни дилеми, предизвици и критики. Таа ја надмина фазата во која се поставуваше прашањето: дали конфликтите воопшто можат да се спречат, односно да се превенираат?

Со специфицирањето на целта на превенцијата: да се спречи насилството како средство за разрешување на недоразбирањата, а не да се спречи конфликтот, се создаде простор за активирање на теориските и аналитичките дебати околу тоа: Што претставува концептот на превенција на конфликти? Како резултат на тој напредок, денес коментарите во однос на конфликтите кои ескалираат во насилство не е дека тие се последица на виша сила; дека се неизбежна последица на историските процеси; или дека ништо не можело да се стори да се спречи насилството. Напротив, се почести се изјавите дека ескалацијата во насилство можела да биде одбегната, како и прашањата: зошто насилствата не биле спречени и кој е одговорен за тоа?

Искуствата на меѓународните институции во вградувањето на концептот за превенција на конфликти како секојдневна активност и како долгорочна стратегија е различно.³ Различни се и резултатите од превземените напори да се спречат или ограничат насилните конфликти.⁴ Но во рамките на голем број институции се препознава дека се неопходни сериозни, дополнителни напори, да се превенират конфликтите пред тие да прераснат и да ескалираат во сериозно насилство.

³ Paul van Tongeren, Hans van de Veen, and Juliette Verhoeven, eds. *Searching for Peace in Europe and Eurasia: An Overview of Conflict Prevention and Peacebuilding Activities*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

⁴ *Spending to Save? An Analysis of the Cost Effectiveness of Conflict Prevention versus Intervention after the onset of Violent Conflict*; Synthesis Report; Department of Peace Studies; University of Bradford, June 2004.

3. ИНИЦИЈАТИВИТЕ НА ЕУ ЗА РЕГИОНАЛНА ИНТЕГРАЦИЈА И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ СПРЕЧУВАЊЕ НА КОНФЛИКТИ

Развојот на демократијата и интеграцијата внатре во Балканот, меѓу самите земји, го претставуваат патот кон мирот. Воспоставувањето на мрежа за соработка од страна на ЕУ во Балканот, на некој начин има за цел да ги трансформира потенцијалните конфликти и со тоа да дејствува како мерка за превенција од истите.⁵ Гинсберг смета дека ЕУ е "симбол на структуралниот мир и помирување меѓу старите непријатели".⁶ Всушност ЕУ се гледа себе си како модел за регионална интеграција и со тоа го стимулира сопственото учество во прашањата на регионалните конфликти, како и нивно менаџирање и вклучување во мировните процеси на Балканот.

Шиф и Винтерс сметаат дека постои блиска врска меѓу договорите за регионална интеграција и безбедноста, во смисла дека тие дејствуваат како сојузи против внатрешни и надворешни закани.⁷ Членувањето во група/сојуз нуди стратегија за заштита на интересите, и мултилатералните односи се сметаат за стабилна рамка која ја намалува неизвесноста во врска со однесувањето на другите актери. Безбедносните закани меѓу соседните земји можат исто така да поттикнат создавање на шеми за регионална интеграција како што беше случајот со КЕБС и ЕЕЗ во 1950-тите, каде заедничка идеја беше дека со тоа се намалува воената закана. Всушност, Шуман и Моне се јасни во своите аргументи дека КЕБС не само што најверојатно ќе ја направеше германско-француската војна незамислива, туку и материјално невозможна.⁸ Оттаму, потесната економска интеграција, особено во сферата на трговијата може да ги намали напнатостите меѓу непријателските соседи, и ја засили стабилноста.

⁵ Reinhardt Rummel, 'The European Union's Politico-Diplomatic Contribution to the Prevention of Ethno-national conflict', in Abram Chayes and Antonia Handler Chayes (eds.), *Preventing Conflict in the Post-Communist World*, (Washington D.C.: Brookings Institution, 1996), p. 202

⁶ Ginsberg, cited in Lily Gardner Feldman, 'Reconciliation and legitimacy: Foreign Relations and the Enlargement of the EU', in Thomas Banchoff and Mitchell P. Smith (eds.), *Legitimacy and the EU, the contested Polity*, (New York: Routledge, 1999), p. 78

⁷ Maurice Schiff and L. Alan Winters, 'Regional Integration as Diplomacy', Policy Research Working Paper 1801, (Washington: The World Bank Development Research Group, August 1997), p. 2-3

⁸ Dietrich Fischer and Robert J. Schwartz, 'Economists and the Development of Peace', in Manas Chatterji and Linda Rennie Forcey (eds.), *Disarmament, Economic Conversion and Management of Peace*, (New York: Praeger Publishers, 1992), p. 5

САД и ЕУ ставаат голем акцент на подобрување на интра-регионалната соработка како битен чекор за зајакнување на безбедноста и стабилноста. Во текот на 1990-тите, бројни иницијативи, поддржани од ЕУ, беа започнати во Балканот со цел да се стимулира регионалната интеграција. Регелсбергер смета дека постои општ тренд кон регионализација на меѓународната политика, како модел во замена за биполарноста⁹.

Од создавањето на Пактот за стабилност во ЈИЕ во 1999 година, ЕУ стана оска на долгорочната стабилност во регионот. Меѓутоа потребно е ЕУ да одржува приод на кохерентна политика заради превенција на развој на нови политички и социо-економски граници во регионот кои би создале основа за потенцијални конфликти.

Некои од тие иницијативи се:

* Иницијатива за соработка во Југоисточна Европа - која го стимулира донесувањето на одлуки и соработка во борбата против недозволената трговија, организиран криминал, јакнење на граничната контрола и решавање на прашања од животната околина;

* Пактот за стабилност за ЈИЕ - како рамка за координација со јасен политички концепт насочен кон изградба на заедничка стратегија за раст и стабилност во ЈИЕ со крајна цел за доближување на регионот кон перспективното интегрирање во ЕУ . Од страна на некои автори оваа иницијатива се споредува со своевремениот Маршалов план за Европа.

* Средбите на Министерите за одбрана на ЈИЕ - кои доведоа до бројни активности меѓу земјите од овој регион насочени кон зајакнување на транспарентноста и заемната доверба, првенствено во сферата на безбедноста и одбраната.

* Организацијата на Црноморската соработка - фокусирана кон унапредување на економскиот развој и заемното разбирање во регионот на Црното море.

⁹ Regelsberger, Elfriede, 'The Dialogue of the EC/Twelve with other Regional groups: a new European Identity in the International System?', in Edwards, Geoffrey and Elfriede Regelsberger (eds.), *Europe's Global Links, the EC and Inter-Regional Cooperation*, (London: Pinter Publishers, 1990), p. 12

* Процесот на соработка на ЈИЕ, лансиран во април 1999 година на самитот на НАТО со широка шема на политичка, економска, безбедносна и хуманитарна регионална соработка.

* Останати важни рамки се исто така и ЦЕИ и процесот Рајомон. Многу од овие иницијативи беа од надвор наметнати и обично поддржани со ограничени финансиски извори. Наместо да се донесе конзистентна, добро-разработена долгорочна стратегија за целиот регион, ЕУ на самиот почеток ги потцени политичките проблеми во поранешна Југославија и применуваше кон секоја земја ад хок политика.¹⁰

Регионалниот приод на ЕУ во 1996 година поттикнуваше поблиски економски и политички врски меѓу земјите на Балканот, но се појави со закаснување, со нејасни цели, малку иницијативи за земјите фактички да ги спроведуваат предложените цели. Уште повеќе, иако принципот на обусловеност наметнат од ЕУ е политички и логички целосно разбирлив, не можат да се занемарат неговите економски последици бидејќи поволните политики што ЕУ кон едни земји на Балканот ги остварува а кон други не, можат да имаат директно влијание врз нивните економски перформанси и прогрес. Овој различен билатерален приод сам по себе го поткопува регионалниот приод од 1996 на ЕУ.

3.1 СОЗДАВАЊЕ НА ПАКТОТ ЗА СТАБИЛНОСТ ЗА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Како резултат на залагањето на САД и на ЕУ, во Келн (Германија), на 10 јуни 1999 година, беше усвоена иницијативата на Пактот за стабилност за Југоисточна Европа (Stability Pact for South Eastern Europe -SP). Во основачкиот документ, над 40 субјекти, земји-партнери и организации ја изразија подготвеноста за целосна поддршка на земјите од Југоисточна Европа „во нивниот обид да ги унапредат мирот, демократијата, почитувањето на човековите права и економскиот просперитет, заради стабилизирање на целиот регион“. На Самитот, одржан на 30 јули во Сараево, Пактот за стабилност беше свечено промовиран.

¹⁰ Andrew J. Pierre, 'De-Balkanizing the Balkans - Security and Stability in Southeastern Europe', Special Report, United States Institute of Peace, 20 September 1999.

Во работата на Пактот учествуваат државите партиципенти¹¹ и други организации и иницијативи¹².

Политичките приоритети на Пактот за стабилност и главните подрачја за акција преку кои овие приоритети треба да бидат достигнати, се наведени во член 10 од Сараевската декларација.

Слика 2 Цели на Пактот за стабилност на Југоисточна Европа

Преку достигнувањето на овие цели, меѓународната заедница имаше намера да осигури долготраен мир и стабилност во регионот, кој традиционално беше познат по конфликтите и нестабилноста, во исто време подготвувајќи ги земјите од регионот за зголемена соработка со евроатлантската заедница и за интегрирање во неа.

Значи, Пактот за стабилност на ЈИЕ беше прва сеопфатна иницијатива на меѓународната заедница за превенција на конфликтите во регионот. Со време, фокусот на Пактот се промени и меѓу другото стана иницијатива за градење мерки на доверба меѓу државите оптоварени со долгогодишни конфликти во

¹¹ Држави-учеснички во работата на Пактот се: Австрија, Албанија, Белгија, БиХ, Бугарија, Велика Британија, Германија, Грузија, Данска, Естонија, Ирска, Италија, Јапонија, Канада, Кипар, Латвија, Литванија, Луксембург, Македонија, Малта, Молдавија, Норвешка, Полска, Португалија, Романија, Русија, САД, Словачка, Словенија, Србија, Турција, Унгарија, Финска, Франција, Холандија, Хрватска, Црна Гора, Чешката Република, Швајцарија, Шведска и Шпанија, Укрина има статус на набљудувач.

¹² Покрај државите, во работата на Пактот учествуваат: меѓународни организации (ЕУ, ООН, ОБСЕ, СЕ, УНХЦР, УНДП, НАТО, ОЕЦД, Меѓународната организација за миграции); меѓународни финансиски институции (Светска банка, Меѓународниот монетарен фонд, Европската банка за реконструкција и развој, Европската инвестициона банка, Меѓународната финансиска корпорација); регионалните иницијативи (BSEC, CEI, SECI, SEECP) и мисиите во регионот (Канцеларијата на Високиот претставник за БиХ и УНМИК).

рамките на регионалната соработка во регионот. И, што е уште поважно, Пактот ги поддржа земјите од регионот во нивните евроатлантски интеграции, помагајќи им да ги исполнат критериумите за членство во НАТО и во ЕУ.

Во основа, Пактот за стабилност е договор со кој меѓународната заедница, заедно со земјите од регионот, ја декларира својата цврста намера да изгради долготрајна стабилност на регионот и да ги интегрира земјите од регионот во евроатлантските структури.

Иако стабилноста на регионот е еден од главните приоритети по повеќегодишните конфликти во минатиот век, потписниците на Пактот за стабилност беа свесни дека нема да има стабилност и просперитетен мир без економската ¹³рехабилитација и демократизација на целиот регион. Тоа е причината поради која сите потписници се обврзаа при потпишувањето да работат заеднички на разрешувањето на овие проблеми преку активности.

Главен приоритет на Специјалниот координатор на Пактот за стабилност беше да ги охрабри регионалните разговори и да овозможи соработка во секое од трите приоритетни подрачја: демократизацијата, економскиот развој и безбедноста.

Успехот, иако е тешко да се квантифицира, сепак е евидентен во широката димензија на подрачјата за кои се дискутира, како и во договорите што се потпишани.

Може да се констатира дека Пактот стана важен форум за одржување на стабилноста на регионот на ЈИЕ. Така, на пример, зголемена е трговската размена меѓу државите од регионот, изграден е заеднички приод на земјите од регионот во справувањето со организираниот криминал и корупцијата. Понатаму, разменети се искуства во делот на миграциите, создаден е заеднички енергетски пазар во согласност со стандардите на ЕУ, границите во земјите од регионот ги чува полицијата.

Според, Специјалниот координатор на Пактот за стабилност за ЈИЕ, Ерхард Бусек, тој, и покрај тешкотиите, постигна „импресивен развој за релативно краток временски период“, а како клучна причина за тоа ја

наведува „соработката на специфични тематски или технички подрачја, каде што сите партнери можат само да добијат од заедничкото работење“.¹⁴

Денес, покрај на прашањата за безбедноста, Пактот работи и на прашања кои се однесуваат на демократизацијата, економската реконструкција, соработката и развојот. Со Секретаријатот во Брисел, тој претставува добра врска меѓу земјите од регионот и институциите на НАТО и ЕУ. Или, попрецизно кажано, Пактот и дава рамка на регионалната соработка, која се наметнува како услов за членство во НАТО и во ЕУ. Ова многу јасно го истакна и европарламентарката и претседателка на делегацијата на Европскиот парламент за односите со ЈИЕ, Дорис Пак, која потенцира дека „регионалниот процес на соработка е задолжителен за да се добие меѓународна поддршка, особено преку засилување на регионалните иницијативи за целиот процес“.

Од друга страна, Пактот за стабилност нуди перспективи за зачленување во ЕУ за земјите-неапликанти од Балканот. Тој доаѓа како некаков обид да се "европеизира" Балканот до степен "војната да стане незамислива".¹⁵

Балканските земји се заемно зависни и сите имаат јасен интерес во јакнење на регионалната стабилност и соработка. Војните во поранешна Југославија ги прекинаа трговските модели и инвестиционите токови.

Пактот исто така игра клучна улога во намалувањето на психолошките чувства на несигурност.

Пактот ја наметна регионалната соработка како предуслов на интеграцијата во евро-атлантските структури.

Тоа посебно го истакнува комесарот за проширување Верхојнен: "ако земјите сакаат да се придружат кон ЕУ треба да докажат дека можат да градат регионална соработка и ги решаваат нивните проблеми во соработка со соседите".¹⁶ На тој начин регионалната соработка претставува катализатор за помирување и стабилизација.

¹⁴ Speech by Special Co-ordinator of the Stability Pact for South Eastern Europe Erhard Busek at the Meeting of the Regional Table, 10 May, 2007, Zagreb.

¹⁵ Srdjan Vucetic, 'The Stability Pact for South Eastern Europe as a Security Community-Building Institution', Southeast European Politics, Vol. 2, No. 2 (October 2001), pg. 109-134

¹⁶ Franz Lothar-Altmann, 'Schemes of regional cooperation in South East Europe', Journal of Southeast European and Black Sea Studies, Vol.3, No. 1 (January 2003), p. 142

Пактот исто така воведува и мерки за градење на доверба и безбедност бидејќи создава поширока транспарентност на воените активности, формирање на регистер на регионално оружје како и создавање на регионални иницијативи за одржување на мирот. Промоцијата на транспарентноста и контролата на оружјето ги намалуваат опасноста од конфликт и ги минимизираат погрешните толкувања.

3.1.1 ОБЛАСТИ НА АКТИВНОСТ ВО РАМКИТЕ НА ПАКТОТ ЗА СТАБИЛНОСТ ЗА ЈИЕ

Пактот за стабилност беше дизајниран да биде комплементарен со САП-процесот и да и даде трансатлантска димензија на регионалната соработка. Меѓутоа, превенцијата на конфликтите и градењето на мирот може да бидат успешни само ако се одвиваат во три паралелни области:

- создавање безбедносна средина,
- промоција на одржлив демократски систем и
- социјална благосостојба.

Земајќи го предвид овој факт, Пактот за стабилност ги групира своите активности на три „работни маси“.

Табела 1 Работни маси на Пактот за стабилност

Работна маса	Активности
Работната маса I	беше посветена на проблемите поврзани со демократизацијата и човековите права
Работната маса II	ги покриваше економската реконструкција, соработката и развојот
Работната маса III	се занимаваше со безбедносните прашања

Во рамките на Третата работна маса, безбедносните прашања беа поделени во подгрупи, односно субмаси, за безбедност и одбрана и за судство и внатрешни работи.

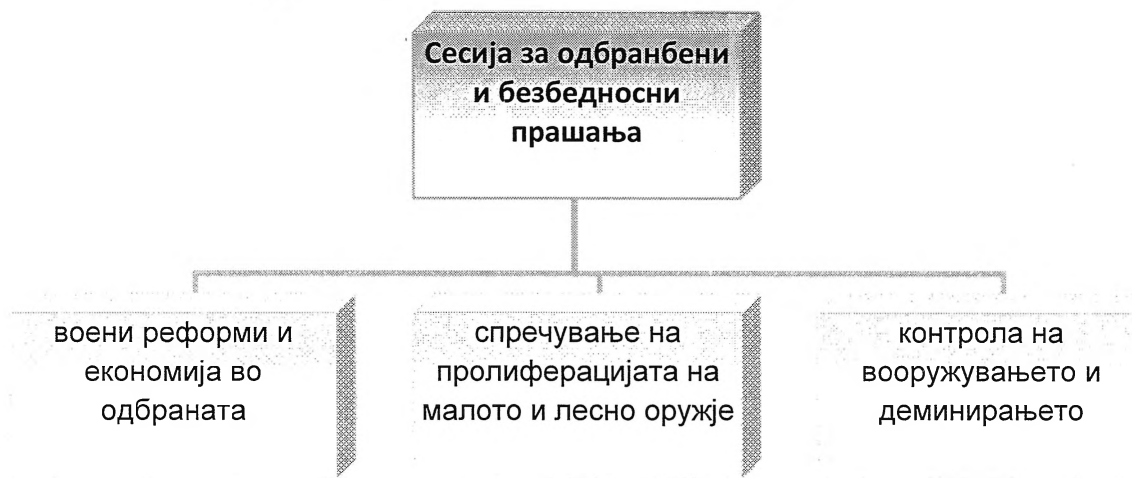
Со трансформацијата на Пактот за стабилност во Совет за регионална соработка, започна и процесот на транзиција на бројните регионални иницијативи во рамките на Пактот и нивно адаптирање заради поголема „регионална сопственост“ и самоодржлив менаџмент. Оттука, секоја од постојните регионални иницијативи во рамките на Пактот подготви своја

„индивидуална трансформациона стратегија“. Клучно прашање кое треба да го разрешат многубројните иницијативи е „прецизно да се дефинираат односите со RCC, воспоставувајќи го вистинскиот баланс меѓу самостојното управување и обезбедувањето соодветен политички инпут и поддршка од RCC преку Генералниот секретар и Секретаријатот на Советот“.

Во нашава анализа, ќе се задржиме на активностите на Работната маса III, посветена на прашањата за безбедноста.

а) Сесија за одбранбени и безбедносни прашања

Слика бр.3 Активностите на сесијата за безбедност и одбрана

➤ Воени реформи и економија во одбраната

Високите издвојувања за одбраната се спротивни на меѓународните напори за забрзување на економскиот развој, изградбата на цивилното општество и зголемена соработка со евроатлантските институции. Оттука, Пактот за стабилност имаше за цел да ја олесни транзицијата на одбранбениот и на воениот естаблишмент, по принципите на демократските општества, и да ги намали економските и социјалните тешкотии на земјите во транзиција.

Еден од клучните предизвици со кои се соочува одбранбениот сектор во ЈИЕ е како да се рекомпонираат и да се намалат вооружените сили за да се адаптираат на новата безбедносна средина и на економските потенцијали на земјите од регионот. Предизвиците поврзани со конверзијата на одбраната се составен дел од целокупните реформи на безбедносниот сектор на земјите од регионот. Реформите во одбраната и во безбедносниот сектор се клучна компонента за приближување на некои земји од регионот до НАТО и до ЕУ. Овие реформи, вклучувајќи ја конверзијата на одбраната, се суштествена

димензија на една многу поширока трансформација и затоа таа треба да биде разгледувана во поширок контекст на целокупниот социјално-економски развој и реконструкција. Генерално, како главни компоненти на конверзијата на одбраната може да ги издвоиме следниве:

- преобука на пензионираниот воен персонал;
- конверзија на воените бази и објекти;
- конверзија на воените складишта преку продавање или уништување на вишокот воена опрема и оружје и
- рекомпонирање/ намалување на воената индустрија преку рефокусирање на програмите за воено истражување и развој.

➤ **Спречување на пролиферирацијата на малото и лесно оружје**

Неконтролираната трговија и протокот на мало и лесно оружје (Small Arms and Light Weapons - SALW) беше еден од приоритетите на агендата на Третата работна маса на Пактот и претставува важен елемент за придонесот на хуманата безбедност. Нелегалната трговијата со мало и лесно оружје и организираниот криминал може да го зголемат ризикот од терористички акции, да го забават економскиот развој и да ја нарушат социјалната стабилност. Поради тоа, агендата на Пактот за стабилност за мало и лесно оружје беше тесно поврзана со некои други безбедносни иницијативи на Пактот.¹⁷

Достапноста, акумулацијата и неконтролираниот проток на мало и лесно оружје претставува сериозна закана за мирот, стабилноста и разрешувањето на проблемите меѓу земјите од регионот на ЈИЕ. Пактот за стабилност, во согласност со своите цели и полиња на дејствување, развива координиран регионален приод кон борбата против нелегалната трговија со мало и лесно оружје во регионот, координирајќи ги своите напори со веќе постојните програми на ова поле: на Васенар договорот, на Евроатлантскиот партнерски совет, на Европската комисија, на ОБСЕ и на ООН.

Програмата насловена како Клирингхаус за Југоисточна и Источна Европа за контрола на мало и лесно вооружување (SEESAC) како дел од програмата за

¹⁷ Се соработува со Иницијативата за борба со организираниот криминал; со Полицискиот форум за ЈИЕ; со RACVIAC и со Охридскиот процес за контрола на границите. Соработка, исто така, е развиена со Регионалниот центар за борба со трансграничниот криминал на SECI во Букурешт.

мало и лесно оружје, е најнова иницијатива од овој домен во регионот. Оваа иницијатива, пласирана во рамките на Пактот за стабилност во мај 2002 година, е поддржана од Програмата за развој на ООН (UNDP). Пактот за стабилност го поддржува SEESAC, како долгорочен проект за подобрување на социоекономските услови за регионален мир и развој и е главна алатка на Пактот во имплементацијата на неговиот Регионален план за оваа област. Овој план бара засилена регионална соработка во ова критично подрачје, размена на информации меѓу земјите од регионот и воспоставување соодветни стандарди. Планот предвидува SEESAC да им дава поддршка на програмите за мало и лесно оружје во ЈИЕ и им препорачува на земјите од регионот да продолжат да соработуваат со SEESAC преку Регионалната управувачка група (STR) и „националните точки за соработка“. Овој ревидиран план овозможува развој на сеопфатен и кохерентен приод кон хармонизација со политиката на ЕУ во однос на малото и лесно оружје и на тој начин подготовка на земјите-учеснички за преговори за членство во ЕУ во оваа област.

➤ **Контрола на вооружувањето и деминирањето**

Пактот за стабилност имаше за цел да отвори широк дијалог за безбедносните проблеми помеѓу партиципиентите, да се зајакне транспарентноста и да се воспостави широка мрежа на мерки за контрола на вооружувањето и мерки за градење доверба. Најзначаен проект во оваа област е Центарот за верификација и помош во имплементацијата на регионалната контрола на вооружувањето (RACVICAC) со седиште во Загреб. Центарот е формиран по иницијатива на Германија и на Хрватска, како две земји главни донатори. Овој форум беше создаден во 2000 година и има двојна намена:

Прво, да биде форум за регионален дијалог и соработка заради преземање мерки за контрола на вооружувањето и градење мерки на доверба и

Второ, обезбедува помош за се што е поврзано со контролата на вооружувањето.

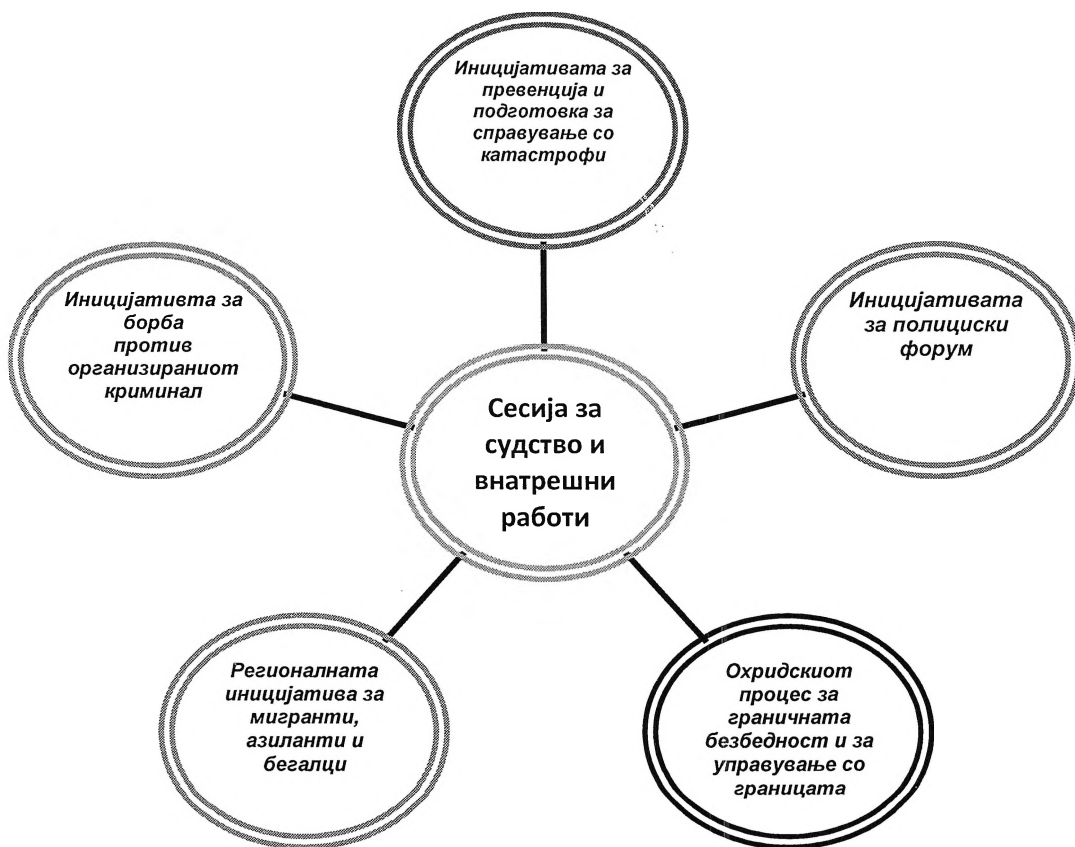
Насоки за функционирање на RACVIAC дава Мултинационалната советничка група (MAG). Во MAG претставени се сите нации кои даваат определен придонес кон Центарот, во смисла на обезбедување постојан персонал и/или финансиска поддршка. Членовите на MAG се состануваат најмногу до 4 пати годишно. Во RACVIAC има 39 работни места за меѓународен персонал, кој е составен од цивилни и воени претставници на земјите-

учеснички. Со трансформацијата на RACVIAC, се формира специјална работна група, која предложи промена на полето на дејствување на Центарот во насока на обезбедување широк дијапазон на воено-политички прашања, заради зајакнување на регионалната стабилност, на цивилно-воените односи и на демократската контрола на вооружените сили.

Деминирањето и противпешадиските мини, исто така, претставуваат долготрајна опасност за населението и сериозна пречка за враќање на бегалците и економски прогрес за различни делови од регионот. Поради тоа, Пактот за стабилност направи напор за изградба на една интегрирана стратегија за деминирање на регионот на ЈИЕ. За да се оствари оваа цел, клучните актери ја формираа Регионалната група за поддршка на акции во врска со мините (RMSG) на состанокот во Сараево, на 10-11 мај 2000 година.

б) Сесија за судство и за внатрешни работи

Слика бр.4 Активности на сесијата за судство и за внатрешни работи

Иницијативата за антикорупција

Пактот за стабилност ја идентификува корупцијата како еден од главните проблеми на регионот на ЈИЕ. Иницијативата на Пактот за стабилност за антикорупција (SPAI), формално е усвоена на состанокот на Третата работна маса, одржан во Сараево на 16 февруари 2000 година. SPAI им даде поттик и воспостави бројни обврски за реформите во полицијата на земјите од ЈИЕ кои треба да се имплементираат за да се искорени корупцијата. Оваа иницијатива ги покрива следниве сектори: ратификација и имплементација на меѓународните инструменти; зајакнување на законодавството и унапредување на владеењето на правото; промовирање на транспарентноста во бизнис заедницата и унапредување на цивилното општество, како и промоција на транспарентни и ефикасни државни институции во внатрешниот безбедносен сектор.

Од нејзиното промовирање во февруари 2000 година, оваа иницијатива постигна значителни резултати, пред се, во следниве области: земјите од регионот направија значителен прогрес во усвојувањето на релевантните меѓународни инструменти; сите земји од регионот се членки на Групата држави организирани против корупцијата (GRECO) под чие водство се врши мониторинг за усогласеноста на нивните инструменти со европските; усвоени се сеопфатни антикорупциски планови; во некои земји воспоставени се институционални механизми и институции кои раководат со имплементацијата на плановите и слично.

Во септември 2003 година, на состанокот во Сараево, Управната група на SPAI го одобри трансферот на Секретаријатот на SPAI на регионот заради промоција на „локалната сопственост“ по иницијатива и заради понатамошно зајакнување на регионалните капацитети за борба со корупцијата во ЈИЕ.

SPAI и натаму ќе остане во рамките на портфолиото на RCC, како дел од приоритетите на делот посветен на судството и внатрешните работи."

➤ Иницијативата за борба против организираниот криминал

Специјалниот координатор на Пактот за стабилност, од самиот почеток нагласуваше дека поддршката на земјите од ЈИЕ има потреба од координиран приод во борбата со организираниот криминал. За таа цел, Пактот ја формира „Иницијативата против организираниот криминал“ (SPOC), во октомври 2002

година. Целта на оваа Иницијатива е зајакнување на регионалните капацитети за борба со организираниот криминал во согласност со меѓународно прифатените, но и со ЕУ стандардите. Мандатот на SPOC е да го помага дијалогот меѓу меѓународните и регионалните претставници. Бордот на SPOC се состанува двапати годишно и се состои од претставници на државите од ЈИЕ, главните меѓународни организации, државите членки на ЕУ, земјите-донатори и невладините организации активни во истражувањето на полето на борбата со организираниот криминал. Генерално, Бордот е отворен за сите актери што ќе се обврзат за соработка во борбата со организираниот криминал.

Секретаријатот на Иницијативата против организираниот криминал е оперативен од 2003 година, со седиште во Букурешт, Романија. Тој и служи како сервис на Иницијативата за поддршка, обезбедувајќи правна експертиза за државите од регионот. Секретаријатот го поддржува зајакнувањето на постојните и предлага нови механизми за регионална соработка во борбата против организираниот криминал. Во тек се дискусии за потесна соработка со Центарот на SECI за борба со организираниот криминал.

➤ ***Регионалната иницијатива за мигранти, азиланти и бегалци***

Пактот за стабилност го поддржува управувањето со популационите движења (азиланти, легални и нелегални миграции, раселени лица итн.) во ЈИЕ, од причина што нерегулираното движење на популацијата и нерешеното прашање за принудно раселените лица се од суштинска важност за создавање стабилен регион. Регионалната иницијатива за мигранти, азиланти и бегалци (MARRI) е резултат на спојувањето на поранешната Регионална иницијатива за враќање и Иницијативата за мигранти и азиланти. Од јули 2004 година оваа иницијатива е под регионална сопственост на Процесот за соработка во ЈИЕ. Со иницијативата раководат земјите-учеснички коишто се сретнуваат двапати во годината на Регионалниот форум на MARRI.

Регионалниот центар на MARRI е отворен во Скопје во септември 2004 година. Тој ја има улогата на Секретаријат и се грижи за имплементација на програмските активности. Се состои од делегиран персонал од земјите-членки на Иницијативата. Оваа иницијатива, од мај 2006 година, има правен статус на меѓународна организација регистрирана во Република Македонија. Во овој момент Босна и Херцеговина претседава со Претседателството на

иницијативата. Иако оваа иницијатива формално се трансформира во иницијатива со „регионална сопственост“ во рамките на Процесот за соработка во ЈИЕ, таа се соочува со тешкотии во обезбедувањето финансиска поддршка за своите активности.

Целта на MARRI е да ја зајакне регионалната соработка, која беше потенцирана во Солунската агенда на ЕУ, како принцип од голема важност за напорите на земјите од ЈИЕ за интеграција во Унијата. Иницијативата се фокусира на зајакнување на „хуманата безбедност“ и го иницира, го олеснува и го координира развојот на државните капацитети во делот за азилантите, мигрантите, визите, управувањето со границите и враќањето на бегалците во своите домови, почитувајќи ги меѓународните и европските стандарди.

Третата работна маса на Пактот за стабилност му помага на Регионалниот центар на MARRI со совети и со експертиза, особено во делот на соработката со европските и со меѓународните партнери.

➤ ***Охридскиот процес за граничната безбедност и за управување со границата***

Охридскиот процес за управување со границите е интегрален дел од основната цел на Пактот за стабилност за стабилизирање на движењето на популацијата. Целиот процес се темели врз имплементација на конкретни мерки, опишани во основачките документи: „Заедничката платформа“ и „Патот напред“, потпишани за време на Охридската конференција во мај 2003 година.

Интегрираниот граничен менаџмент покрива три аспекти: олеснување на трговијата, гранична контрола и соработка меѓу граничните служби. Во рамките на овој проект, државите од Западен Балкан развија свои стратегии и акциони планови за интегрирано гранично обезбедување. Под закрила на Охридскиот процес се спроведе Заедничката регионална програма за обука на гранична полиција на земјите од Западен Балкан. Во овој процес, покрај асистенцијата на Пактот на земјите од Западен Балкан, учествуваат и ЕУ, ОБСЕ и НАТО.

➤ *Иницијативата за полициски форум*

Иницијативата за полициски форум успешно придонесува за остварување на целите на Пактот за стабилност во делот на правдата и внатрешните работи, односно таа придонесува за промоција на националните реформи меѓу земјите од ЈИЕ преку регионална соработка и воспоставување поблиски врски.

Врвен приоритет на земјите од ЈИЕ за остварување на декларираната цел за интеграција во ЕУ е да обезбедат добри резултати во усвојувањето на „европското законодавство“ и на високите стандарди на земјите-членки на ЕУ. Овие стандарди добија во значење откако делот за правда и внатрешни работи стана едно од приоритетните подрачја на активностите на ЕУ во ЈИЕ.

Обуката на полицијата и регионалната соработка на полициските и на силите за гранична безбедност е едно од многу важните подрачја на коишто дејствува Пактот за стабилност и неговите партнери. Досега се одржаа неколку курсеви за обука на овие сили, кои покриваат различни подрачја од делот поврзан со активности околу шверцот на дрога и оружје, полицискиот менаџмент и техниките за криминално истражување.

Иако се преземени важни реформи на ова поле, потребни се натамошни реформи и зајакнување на капацитетите во овој дел, вклучувајќи ја обуката на полицијата и регионалната соработка во применувањето на законите. Прогрес може да се очекува единствено со јасна и со силна политичка обврска на владите од регионот, обврска која е и услов кој се поставува во програмите за техничка помош финансирани од меѓународната заедница.

Во март 2007 година директорите на полициите на земјите од ЈИЕ се согласија за нова правна основа за Асоцијацијата на шефови на полицијата на земјите од ЈИЕ, која треба да им овозможи да преземаат поголема одговорност во соработката на проекти иницирани од Полицискиот форум и на тој начин да дојде до зајакнување на соработката за полициски прашања на земјите од регионот.

➤ **Иницијативата за превенција и подготовка за справување со катастрофи**

Земјите од ЈИЕ, како и други држави во светот, без исклучок се подложни на природни катастрофи кои ги надминуваат границите и капацитетите на секоја држава поединечно за справување со ваквите закани. Нивото на подготвеност за справување со природни катастрофи и со оние предизвикани од човек, како и нивната превенција, варира од држава до држава и не постои соработка на регионално ниво за справување со ваквите непогоди. Оттука, Иницијативата за превенција и подготовка (DPPI) за справување со катастрофи има за цел да ги обедини тековните активности и да ги идентификува потребите за да се подобрат националните системи за менаџмент со катастрофи и да се воспостави рамка за регионална соработка. На 14 февруари 2000 година Пактот за стабилност ја прифати иницијативата за подготвеност за справување со катастрофи и за нивна превенција, која нуди рамка за регионална соработка на ова поле. Под закрила на Пактот за стабилност, во Иницијативата учествуваат и други заинтересирани меѓународни организации и агенции. DPPI воспостави секретаријат во Сараево во 2005 година и земјите - учеснички во иницијативата покажуваат интерес да продолжат со активностите. Во таа смисла, важна е политичката поддршка од RCC за натамошната работа на иницијативата.

4. ПРЕВЕНЦИЈА НА КОНФЛИКТИ КАКО ОСНОВЕН ПРЕДУСЛОВ ЗА МИРОТ И БЕЗБЕДНОСТА

Кога зборуваме за „превенција на конфликт“ обично не мислиме на превенција на конфликтот туку на превенција на насилен начин за справување со конфликт.

Конфликтот е нераздвоив дел од општествените односи и предуслов за општествена промена и затоа тој не може да се избегне. Но, војната и организираното насилство во меѓународните односи и во внатрешните односи во една група можат да се избегнат и постојат многу (морални, економски и политички) причини да се воспостават механизми да се направи тоа. Ефикасната превенција бара трансформација на конфликтот, што значи да им се овозможи на засегнатите да се справат со причините кои лежат позади конфликтот. Концептот на трансформација на конфликт се однесува на дејствата и процесите кои се стремат да ги сменат карактеристиките и манифестациите на конфликтот преку решавање на основните причини во текот на подолг период. Истиот има за цел да го трансформира негативниот деструктивен конфликт во позитивен конструктивен конфликт и да се занимава со аспектите на конфликтот кои имаат врска со структурата, однесувањето и ставовите. Терминот се однесува и на процесот и на исходот од процесот. Како таков, тој вклучува активности како превенција и решавање на конфликти, а оди и подалеку од одредување или управување со конфликти. Исто така треба да се истакне дека во многу долготрајни конфликти превенцијата и обновувањето по конфликтот не се одделни теми туку се работи за меѓусебно блиски.

4.1 УСЛОВИ ЗА ЕФИКАСНА ПРЕВЕНЦИЈА НА КОНФЛИКТИ

Постојат некои предуслови за ефикасна политика на превенција:

1) Превенцијата на конфликти треба да се базира на длабоко разбирање на причините за одреден конфликт, исцрпен збир на алатки за спречување на конфликт, координација и соработка, и

2) треба да се признае дека ниту еден учесник не е исклучиво и целосно способен за превенција на конфликт - потребни се национални како и меѓународни напори, иницијативи од држави и чесници во граѓанското општество.

4.1.1 СКЛАДНОСТ НА НИВО НА ГЛОБАЛНАТА ПОЛИТИКА

Пред сè потребна е складност на ниво на глобалната политика. Ова значи дека воените и цивилните капацитети за превенција на Европската Унија (ЕУ) треба да бидат конципирани да ги подржат Обединетите Нации (ОН) и нејзините регионални организации (на пр. OSCE).

Капацитетите и механизмите треба да бидат изградени и развиени на комплементарни начини со цел да се избегне конкуренцијата меѓу институциите на ЕУ и ОН. Како додаток на ова потребно е интегрирање на политиката на ЕУ. Не е доволно да се воспостават капацитети за рано предупредување и нови инструменти за рано делување на ниво на Безбедност и Надворешна политика.

Друг важен предизвик за ЕУ е усогласувањето на програмите и дејствата на различни тела на ЕУ кои се одговорни за превенцијата на конфликти и со своите агенции во државите членки.

Понатаму, потребно е да се уреди соработката меѓу активностите во државата и недржавните учесници во посебните региони на конфликт.

И конечно, но не и помалку важно, потребно за нагласување, е јакнењето на граѓанските капацитети на меѓународните учесници како ОН и ЕУ и нивните земји членки. Во споредба со воените капацитети кои се високо развиени, граѓанските капацитети се запоставија во минатото. Останува огромен јазот, за споредба, помеѓу трошоците за воена интервенција и трошоците за капацитетите на граѓанската превенција.

4.1.2. СОРАБОТКА МЕЃУ РАЗЛИЧНИ УЧЕСНИЦИ И РАБОТНИ ПОЛИЊА

Со цел да биде поефикасна како алатка за превенција, меѓународната интервенција за пост – воено обновување има систематично поврзани стратегии за реконструкција, економска обнова и развој со напори за градење на мир и демократизација. Премногу често „обновата“ се сфаќа погрешно како чисто техничко (материјално) прашање на поправка на домовите и инфраструктурата. Во исто време недостасуваат пристапите за градење на заедницата. Ова го прави процесот на враќање на бегалците уште покомплициран, како што на пример можеше да се види во последната деценија во Босна и Херцеговина. Иницијативите за обнова се ретко поврзани со долготрајни стратегии за развој и градење на мир, и покрај бројните меѓународни изјави да се подобри координацијата во овој поглед. Уште повеќе,

алатките за градење на мирот треба да бидат интегрирани во програмите за реконструкција и регенерација. Застапниците од полето за развој, мировна работа, човекови права и хуманитарна помош можат (и треба) да придонесуваат кон превенцијата на кризи, а ефикасната превенција бара тесна соработка меѓу агенциите од сите овие полиња.

4.1.3 ПОТРЕБНАТА ДОСЛЕДНОСТ ВО КОНЦЕПТИТЕ, АЛАТКИТЕ И ПРИСТАПИТЕ ЗА ПОСЕБНИТЕ РЕГИОНИ

Освен соработката на различните учесници и агенции, потребен е повеќедимензионален пристап кој систематски ги поврзува градењето на мирот, пристапите за градење и развој на државата. Ова значи дека треба да се процени специфичниот историски, социо-економски и регионален контекст на областа со конфликт, како и мотивацијата на оние кои се засегнати. Интервенцијата од трета страна треба да ги земе во предвид и да ги третира различните истовремени процеси на трансформација кои се случуваат како во земјите на поранешна Југославија така и во другите земји од Земјите на Југоисточна Европа. Повеќето од земјите се соочија или уште минуваат низ високо сложени процеси на трансформација на различни нивоа: трансформацијата на политичките структури, на економскиот систем и трансформацијата на конфликти останува голем предизвик во регионот на поранешна Југославија.

Прашањето е: *Дали алатките и концептите за интервенција кои ги користи меѓународната заедница (вклучувајќи ја и ЕУ) ги опфаќаат сите овие димензии? Дали подршката за државни реформи и економски трансформации е конципирана на начин да ја подржи транзицијата од војна до мир?*

4.1.4 УЧЕЊЕ ОД НЕУСПЕСИТЕ

Можат да се извлечат некои лекции од развојот на настаните во раните 90-ти години. Овој период илустрира што се случува ако меѓународната политика не превземе превентивни мерки. Се разбира дека коренот на причините за насилниот конфликт кој се разви со распаѓањето на поранешната Југословенска држава е во самиот регион. Но секако, ќе беше возможно

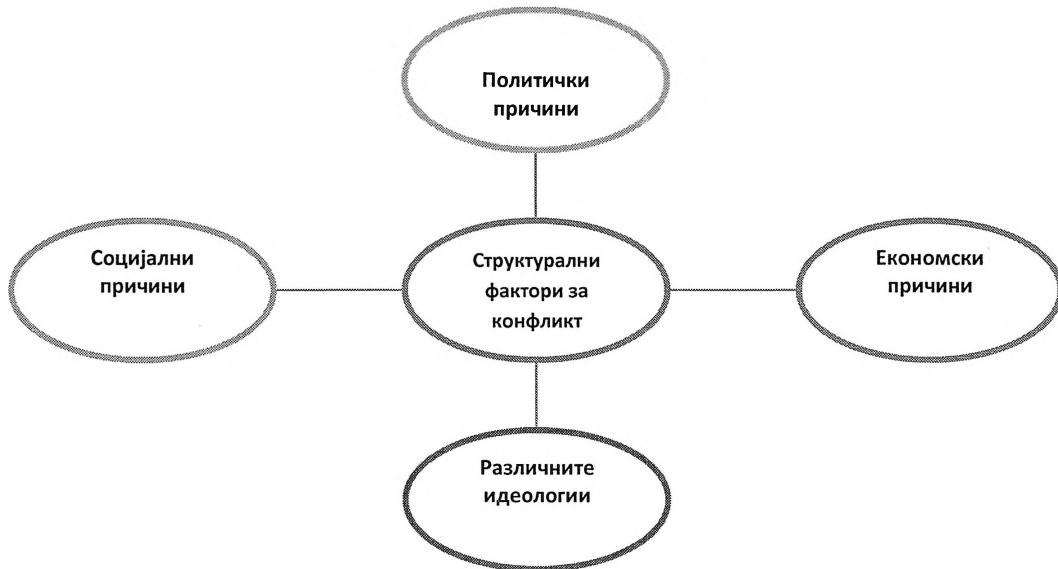
поконструктивно да се реши оваа ситуација и да се примени превентивна политика со цел да се влијае на динамиката. Недостасуваше рано делување, како резултат на незнаење или недоволна правилна проценка на ситуацијата. Уште повеќе, недостатокот на складност во дејствата преку атлантско и меѓународно ниво и разидувачките дејства на Европските влади придонесоа кон создавањето на специфични услови кои го отворија патот овој конфликт да се развие со толку насилна, сурова и продолжена динамика. За време на првиот дел од оваа конференција, во неколку говори се истакна дека Македонија беше позитивен пример и изгледа дека ЕУ научи некои лекции. Македонија барем не влезе во голема војна. Изгледа дека Охридскиот Договор кој беше договорен со интервенција на трета страна и меѓународна помош, беше успешен во избегнувањето на нови избувнувања на насилство. Некои аргументираат дека со постигнувањето мир Македонија се смета за успешна приказна. Очигледно е дека постои отсуство на насилство („негативен мир“) и дека се исполнети барањата од Договорот – но дали тоа значи дека конфликтот е трансформиран, дека причините кои лежат позади конфликтот се разрешени на начин кој обезбедува почва за „позитивен“ и стабилен мир?

Сите ние учиме од искуството. Ова значи дека отворено треба да зборуваме и за лекциите извлечени од неуспесите. Затоа ние (особено граѓанското општество и институциите за истражување) треба критички да го оцениме искуството по Дејтон.

5. ПРИЧИНИ ЗА КОНФЛИКТ / НЕСТАБИЛНОСТ

Теоријата за конфликт е широко поле за истражување кое настојува да ги испита причините на конфликтот, дали се структурални, на кои извори се базираат и др. со цел да изгради краткорочни и долгорочни мерки за превенција. Теориите за конфликт воопшто прават разлика меѓу долгорочни структурални проблеми и од нив предизвиканите ефекти.

Слика 5 Структурални фактори за конфликт

Структуралните фактори ги вклучуваат меѓусебно поврзаните политички, социјални и економски причини од една страна, но исто така и општите промашувања на неолибералната политика што ја промовира глобализацискиот процес и нивниот неуспех да обезбедат рамномерен развој.¹⁸

Непосредните фактори кои повлекуваат конфликт обично се посебни за секоја земја и може да варираат од смена на влада до примена на меѓународни монетарни програми.

Во минатото, конфликтите вообичаено настануваа околу идеологијата или геополитичките интереси, или пак радикални социјални идеи. Некои ги доведуваат во прашање теориите за примордијални корења на етничкиот конфликт и спорат дека таквите конфликти исто така се вклопуваат во оваа поранешна/класификација. На пример Лејк и Ротшилд сметаат дека етничкиот конфликт е предизвикан од колективниот страв од иднината во недостиг на информации и настанок на погрешните претстави; државата ослабнува и не е

¹⁸ Susan Willett, 'Insecurity, Conflict and the New Global Disorder', *IDS Bulletin*, 32:2 (April 2001), p. 36

во состојба како некогаш порано успешно да обезбеди ресурси, и доведува до појава на безбедносни дилеми (иницијативи за превентивна употреба на сила).¹⁹

Во ваков амбиент, лидерите се *надоградуваат* на овој страв од несигурност и го поларизираат општеството, бидејќи етникумот е клучна ознака за политичарите кои настојуваат да добијат поддршка. Меѓутоа, слабата држава е предуслов за избувнување на силен конфликт бидејќи најчесто самата држава станува предмет на натпревар заради нејзината контрола врз намалените ресурси. Според Калдор и Лакхем, конфликтите во деведесетите ја одразуваат ваквата ерозија на државата, но според нив тоа е како резултат на глобализацијата, со разбивањето на државната автономија и нејзиниот монопол врз насилството.²⁰ Тие тврдат дека пресвртот од апсолутизам кон национална држава беше завршен на Запад уште пред отпочнувањето на глобализацијата, иако во Источна Европа, Руската и Отоманската империја траеја подолго време, задржувајќи многу од нивните апсолутистички својства на државна централизација. Подоцна, колапсот на комунистичкиот систем, и "навлегувањето" на глобализацијата во овој вакуум, доведоа до разградување на државниот систем и појава на силни економски иницијативи кои ги наведоа етничките групи, несигурни во иднината и свесни за смалувањето на економските ресурси, да земат оружје в рака против државата, или меѓусебе. На тој начин граѓанскиот конфликт е согледан како силен политички натпревар, подгреан од поплаките на групата за статусот, изворите и идното учество во државата.

Но структуралните проблеми не секогаш се показател за појава на конфликт. Многу автори пишуваат за економските причини за конфликт. Дел од аргументите потенцираат дека економската несигурност може да доведе до конфликт. Таа се манифестира во животниот стандард и ранливоста на пазарот на капитал и вклучува перцепција на несигурност која може, или не да ја отсликува реалноста.²¹ Несигурноста сама по себе е субјективна и базирана на

¹⁹ David A. Lake and Donald Rothchild, 'Containing Fear: the Origins and Management of Ethnic Conflict', *International Security*, 21: 2 (fall 1996), pg. 41-75

²⁰ Mary Kaldor and Robin Luckham, 'Global transformation and New Conflicts', *IDS Bulletin*, Vol. 32, no. 2 (April 2001), p. 50.

²¹ Raphael Kaplinsky, 'Globalization and Economic Insecurity', *IDS Bulletin*, Vol. 32, No. 2 (April 2001), pg. 13

перцепциите кои ги предизвикуваат политичките актери да одговараат на процесите; населението не секогаш мора да се вклучува во конфликт кога страда од апсолутно ниво на сиромаштија, доволно е само да постои јаз меѓу нивните очекувања и реалноста.²²

Економските карактеристики, како што е зависноста првенствено од извоз на стоки, ниски просечни приходи, бавен економски раст, и голема дијаспора се сите важни и силни предвесници за конфликт. Релативното лишување, губење на социјалниот статус и неисполнетите очекувања се исто така фактори на дестабилизација.

Некои претпоставки за конфликтот опфаќаат и социјална и политичка поларизација, социо-економско исклучување на одредени групи, распространетост на насилство и намалена улога на законот, пролиферација на наоружени екстремистички групи, криминализација на политичките процеси, вкоренување на насилството, регионализација на конфликтите како и мрежата што ги поддржува тие конфликти (преку дијаспората, меѓусоседските односи) и уназадување на демократските процеси.

Воениот конфликт исто така го прекинува процесот на развој со уништување на инфраструктурата и грубото прекинување на економската активност.

Методите за превенција на конфликт може да бидат успешни доколку создаваат безбеден амбиент, промовираат оддржливи демократски системи и економска и социјална благосостојба. Еден од начините да се изгради оддржлив мир е да се преизградат односите врз основа на договорени правила и со враќање на јавната власт и легитимитет. Во некоја мерка, ова беше целта на мировните договори во Балканот, со Дејтонската Спогодба и Охридскиот Договор.

Меѓународната заедница често пати е повикувана да се инволвира во конфликти во различна форма. Одредени држави се во добра позиција да го искористат вклучувањето во одредена заедница како награда за умерените лидери и прогресивните влади кои прават напори да се справат со структуралните проблеми во рамките на државата и несигурноста на националностите. Таквите држави можат да обезбедат гаранции за

²² Ted Gur, "Zosto lugeto se digaат na bunt", Princeton University Press, 1970

општествениот ред иако, парадоксот на пост-комунистичкиот период е дека сега на многу земји им недостига политичка волја и интерес да го направат тоа.

Исаковиќ смета дека демократијата има потенцијал да ги намали и елиминира етничките тензии, но транзицијата кон демократијата создава плодна клима за омраза, предрасуди и конфликт.²³ Транзицијата во Југославија продуцираше такви околности кои беа нагласени со растечката економска нестабилност и недостаток на национално единство потребно за остварување на реформите. Стабилно решение за конфликт се состои од таков излез каде што ниедна страна нема да има иницијатива ниту желба за прекршување на договорот бидејќи трошоците за тоа ги надминуваат придобивките од таквата акција.

5.1 КОНТЕКСТОТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Кога во 1989 започна транзицијата кон пазарна економија, општата состојба во Балканот беше многу поинаква од актуелната. Во тоа време, пет земји од регионот беа во економска заедница во рамките на Југославија и имаа воспоставено значителни трговски и економски врски. Југославија беше најразвиената и најголема земја во регионот во поглед на територија, население и пазарната економија (некаква форма) и во 1970, како и 1980, Европската Заедница склучи договори за трговија и соработка со неа. Заради својата специфична положба, Југославија најмалку од сите свои соседи зависеше од трговијата со другите социјалистички земји. Бугарија и Романија беа членки на Советот за заемна економска помош - СЕВ, и во поголем дел учествуваа во тргувањето со другите социјалистички земји, додека Албанија беше со најзатворената економија во Европа.

Транзицијата кон пазарна економија и демократија, распадот на Варшавскиот блок во 1991 година и распадот на Југославија оставија неизбришиви траги врз регионот. Војните во СФРЈ значително ги намалија, па и прекинаа трговските врски во сите Балкански земји. Бавниот чекор на транзицијата, политичката нестабилност и ефектите од војната го забавија економскиот раст и интеграцијата на Балканот во регионални и меѓународни трговски иницијативи. Сепак, токму заради последиците што војните ги нанесе широм целиот регион, денес меѓу земјите од ЈИЕ постои голема меѓузависност.

²³ Zlatko Isakovic, 'Democratisation, Democracy and Ethnic Conflicts in the Balkans', Southeast European Politics Vol. 1, No. 1 (October 2000), pp. 1-14

6. МАКЕДОНСКИТЕ ИСКУСТВА ОД ПРЕВЕНЦИЈАТА НА КОНФЛИКТИ

Во текот на 2001 година, во Македонија ескалираше криза која државата ја доведе на работ на опстанокот и сериозно ги отвори дебатите за успешниот пример на превенција. Всушност, дотогаш најчесто цитираниот пример за успешна превенција наеднаш стана пример и за недоследно и/или недоволно применувана стратегија на превенција. Оние кои го промовираа успехот на УНПРЕДЕП наеднаш се најдоа во ситуација да ги бараат причините за краткотрајните ефекти на превентивната дипломатија и превентивното распоредување.²⁴

Поамбициозните анализи се обидуваат да го најдат одговорот во две релации: Во не/ефикасноста или дометот на превентивната дипломатија како краткорочна превенција и потребата од структурна (долгорочна) превенција како одговор на современите конфликти; и оние уште поупорни кон одговорот го бараат во идејата и можниот модел за превенцијата и во рамките на македонското општество.²⁵

Всушност, од почетокот на процесот на осамостојување Македонија се носи со имиџот на успешен случај на превенција. Оваа карактеристика произлезе од релативно успешната стратегија на меѓународните актери со примена на превентивна дипломатија и превентивно распоредување на мировни сили на северозападната граница да го одвратат прелевањето на конфликтот од БиХ кон Косово и Македонија. Пораката која УНПРЕДЕП ја испраќаше нанадвор беше повеќе симболична политичка и психолошка порака за грижата за безбедноста на Македонија, отколку класична одвраќачка порака на мировните сили. Овој гратис период овозможен со присуството на силите на ОН и континуираното внимание на меѓународната заедница заради можноста од прелевање на конфликтот од поранешна Југославија во регионален конфликт, создаде состојба на хибернација во македонското општество.

²⁴ Georgieva L., "Preventive Deployment: Missing Link Between Conflict Prevention and Peacebuilding", paper presented at *40th Annual ISA Conference*, Washington D.C., USA, 16-20 February, 1999, Јавното мислење во Македонија ја оцени мисијата како успешна согласно на мандатот и целите на мисијата но граѓаните преферираа наместо зајакнување на мисијата пренасочување на напорите кон економскиот развој.

²⁵ Ackermann, Alice (2000). *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*. Syracuse, NY: Syracuse University Press. i Georgieva L: Prevensija na konflikti vo makedonija: od ideja kon kultura na prevencija na konflikti

Надворешната превенција од страна на домашните актери беше сватена како доволен одбранбен механизам кој во комбинација со некои мерки за градење на доверба помеѓу домашните политички актери ќе го гарантира мирот. Притоа изостана иницирање на суштински пристап за градење на механизми кои ќе го редуцираат конфликтниот потенцијал или ќе ги институционализираат патиштата за решавање на проблемите. Така неформалните средби за градење доверба помеѓу политичките партии на македонците и албанците првенствено ги допираа истурените лидерски позиции на партиите но не и меѓуетничката доверба. Тие навидум ги пополнија институционалните празнини и недостатоци за канализирање на политичкиот процес.

Македонското општество, како и најголем број други посткомунистички општества не го одбегна процесот на структурно вградување на потенцијалите за конфликт. Такво нешто би било и премногу да се очекува во ситуација кога се работи за класично посткомунистичко општество во кое политичките дилеми и разидувања јасно се манифестираат; во кое економските потенцијали се ограничени, а вентилите кои ги поврзуваа со економиите партнери од поранешните ЈУ републики се затворени заради вооружените конфликти или воспоставеното ембарго од ООН, во кое мултиетничноста се претвори во процес на барање рамнотежа на сили помеѓу најголемите етнички групи; во кое социјалната нееднаквост и сиромаштијата се повеќе се продлабочуваа.

Структурните проблеми кои го поддржуваа конфликтниот процес беа вградени и со етничкиот предзнак на политичките партии. Нивната стратегија на легитимен претставник на етничката мнозинска или малцинска заедница го засили процесот на раздвојување по етнички линии и чувството на припадност. Борбата за власт а потоа и за практикување на власта базирана врз принципот на поделба на свери на влијание врз електоратот и контрола на региони лојални на партијата ја исфрлија етнополитичката мобилизација како наједноставно но опасно средство за добивање на јавна поддршка и гласови. Етнополитичката мобилизација како средство за добивање на политички легитимитет од и во име на етничката заедница на моменти се базираше на крајно радикализирани политички ставови и на македонскиот и на албанскиот блок на партии. Тоа го направи конфликтниот процес затворен круг на етнички натпревар и трка да се добие предност во однос на другиот или барем да не се изгуби добиената позиција.

Коалицирањето на политичките партии во сите влади по осамостојувањето на Македонија не претставуваше доволна препрека да се релативизира конфликтниот процес. Уште повеќе, веќе етнизираниот политички процес не одолеа на предизвикот на криминализација и користење на таквите (неполитички и недемократски) средства во и за политички цели и ги доразниша меѓуетничката доверба и чувството за сигурност.

Отсуството на ефикасно владеење е уште еден од недостатоците со кои се карактеризираше македонското општество во изминатите десетина години. Во таа смисла честопати експертите и пошироката јавност го критикуваа функционирањето на институциите длабоко зафатени со процес на партизација, непотизам и корупција. Како такви тие не овозможија ефикасно функционирање и остварување на интересите на граѓаните и може да се констатира дека претставуваа доволно сериозен проблем кој придонесе за интензивирање на конфликтот. Во услови на недостаток од ефикасно функционирање на демократските институции и етнизирани и криминализирана политичка активност се случиле низа настани кои политичката сцена ја претворија во недемократско борилиште. Употребата на притисоци, закани и физичко насилство претставуваа дел од стратегијата на партиите кои го прифатија говорот на силата наместо говорот на демократијата.

Меѓутоа, постоењето на структурните фактори од теориски аспект не значи и доволно потенцијал за насилен конфликт. Иако кризата од 2001 година во многу аспекти се поврзува и произлегува од структурните аспекти на конфликтот во македонското општество, зголемувањето на ризиците кои континуирано произлегуваа од регионалните безбедносни прашања и разрешувањето на Косовската криза претставуваа поттикнувачи за ескалацијата. Тоа што во клучните меѓународни документи беше констатирано дека не постои сериозна закана за воена дестабилизација на регионот и на Македонија не значеше и елиминирање на вкупниот ризик за безбедноста, напротив, зголемувањето на другите, невоени ризци, го отвори патот за полесна ескалација кон политичка и воена криза.

Процесот на имплементација на Охридскиот рамковен договор и постконфликтното градење на мирот не се имуни на старите проблеми кои го карактеризираа предконфликтниот период. Структурните проблеми кои го сочинуваа конфликтниот потенцијал во некој обем се изместени со политичките

и законските реформи и сега воведуваат еден вид нова рамка на односи. Односот малцинство - мнозинство е разграден со формулата на заедници во Уставната преамбула а решенијата во Договорот воведуваат консензуална демократија и зајакнати јазични права, рамноправна застапеност во јавната администрација, децентрализација. Сите овие прашања во помал или поголем обем создаваат нова релација на односи во македонското општество во кое мултиетничноста и граѓанскиот концепт бараат компромис.

Оваа состојба не е без контрадикции и предизвици карактеристични за постконфликтното опкружување. Потенцијалот за нестабилност и несигурност или потенцијалот за конфликт не е и не може да биде целосно елиминиран. Во таа смисла дури ни теоријата не признава стерилни, безконфликтни општества. Но она на што таа укажува е дека структурните фактори не се доволен елемент да се прекрши правилото на демократско остварување на интересите и потребите. Секогаш се потребни две други компоненти: можности и политичка волја да се искористат структурните проблеми. Во случајот на постконфликтна Македонија можностите/ризиците се сеуште присутни: нелегалното оружје, криминализацијата на политиката и корупцијата, надворешна поддршка за вооружено насилство, нелегални вооружени групи. Присутен е и последниот предуслов: политичка волја за употреба на недемократски средства за остварување на интересите. Говорот на силата и насилството слушната од политичките лидери па дури и од претставници во Парламентот звучат како лошо научена лекција. Во вакви услови политичката криза е скоро нормална состојба во релациите на политичкиот натпревар, но и премногу чувствително и загрижувачко предупредување за вовед во безбедносна криза.

Денес, по искуството од кризата во 2001, на интеграцијата на Македонија во Европската унија и НАТО (повторно, исто како и пред нејзиното ескалирање) се гледа како на единствена стратегија за структурна превенција на конфликтите во државата и во регионот. Во оваа смисла, не треба да се поистоветуваат превенцијата на ескалацијата на кризата со превенција на конфликти како посеопфатен и долгорочен пристап.²⁶

Во услови на сериозна безбедносна дестабилизација предизвикана од вооружените конфликти во регионот оперативната превенција во форма на

²⁶ Ѓеоргиева, Л: Постконфликтни дилеми во Македонија: Управување со кризите; Современа македонска одбрана, бр. 2005

превентивно распоредување ги оствари ефектите во одвраќањето на хоризонталното прелевање на конфликтите кон Македонија додека таа улога во кризата од 2001 година ја одигра превентивната дипломатија а потоа и распоредувањето на силите на НАТО и ЕУ.

Но од друга страна, структурната (долгорочна) превенција остана отворено прашање и за Македонија и за регионот. Таа пошироко може да се дефинира во инструментите на Пактот за стабилност, Процесот за стабилизација и асоцијација, Договорот за стабилизација и асоцијација и КАРДС програмата (претходно ФАРЕ). Мисиите Проксима и предходната Конкордија, реализирани од страна на ЕУ, претставуваат дел од брзиот и оперативен одговор на ЕУ кон кризата во Македонија.

Она што меѓународните актери го препознаваат како формула за превенција во Македонија се и решенијата од Охридскиот рамковен договор. Неговата имплементација треба да го закочи процесот на ескалација и да елиминира дел од проблемите кои предизвикаа нестабилност и криза. Од друга страна овој процес треба да се поддржи со комплексна национална стратегија за превенција на конфликти која треба да ги избалансира краткорочните и долгорочните мерки за превенција и да ги вгради принципите на почитување на меѓународното право, човековите и малцинските права, развојот и градењето на демократските институции.

7. ПОЛИТИКАТА ЗА РЕГИОНАЛНАТА СОРАБОТКА И ЕУ ИНТЕГРАЦИЈАТА НА ЈИЕ

На Балканот политичка стабилност не може да се постигне без адекватно ниво на економска безбедност и растеж. Интензивирањето на трговските и други економски врски меѓу Балканските земји може да придонесе за економско здравување, а од своја страна, побрзиот економски развој е клучен за политичката и економската стабилност на Регионот. Зголемената регионална интеграција води до економски развој и пораст на трговијата и инвестициските текови.²⁷ Развојот и растот може да имаат значително влијание врз превенција на конфликтот и градење на мирот. Трговската политика на ЕУ кон регионот е од огромна важност, бидејќи зголемената трговија со Унијата е клучна за економското здравување.

Даскалов и Младенов предлагаат радикален план кој содржи асиметрична либерализација на трговските политики на ЕУ кон Западен Балкан, отстранување на трговските бариери во ЕУ, проследено со постапно вклучување на земјите од Западен Балкан во ЦЕФТА како средство за либерализација на меѓурегионалната трговија.²⁸

Сепак сеуште постојат потенцијални области за конфликт во регионот, кои вклучуваат неколку групации на земји, како што се: Унгарија и Романија (во врска со унгарското малцинство во Трансилванија), Албанија и Србија и Црна Гора (околу Косово), Хрватска и Србија и Црна Гора (Босна, бегалската криза) Албанија и Грција (грчкото малцинство во Албанија) итн. Може да се каже дека врските од регионалната интеграција направија доста во отстранувањето или намалувањето на таквите безбедносни дилеми, иако лидерите сеуште настојуваат да ги искористат тие аргументи како средства за пазарење. Уште повеќе, интегрирањето во ЕУ се гледа како начин за решавање на таквите прашања и стабилизирање на Регионот.²⁹

²⁷

²⁸ Stanislav Daskalov and Nickolay E. Mladenov, with Daniel Gros, Paul Brenton, Michael Emerson and Nicholas Whyte, 'A Comprehensive Trade Policy Plan for the Western Balkans: A Bold Initiative to Bring More Stability and Prosperity to South Eastern Europe', CEPS Working Document 146, part 2, (Brussels: Centre for European Policy Studies, 2000),

²⁹ Ahto Lobjakas, 'Hungary: Ex-Prime Minister Says EU Enlargement Will Solve The Hungarian-Minority 'Issue'', Radio Free Europe/Radio Liberty, Brussels, 17 October 2003.

Според Херинг, проблемите за економската сигурност- имено достапот до средства и пазари - се примарна закана за демократизацијата во регионот, заедно со воената и социјална сигурност во поранешна Југославија.³⁰

Активностите на ЕУ во Балканот одразуваат едно прифаќање на јасна транзициона динамика на две групи на држави: Бугарија и Романија од една страна, и поранешните југословенски републики од друга страна. Ваквата од надвор прифатена поделба на регионот опстојува и има тенденција да биде видена како препрека за промоција на една издржлива рамка на Балканската регионална соработка.³¹ На пример, во раните 1990, Европската Комисија потпиша Договор и Спогодба за соработка со Бугарија и Романија, додека Западен Балкан беше лишен од ваквата привилегија. Единствен исклучок беше Словенија, која успеа да се дистанцира од регионот и се доближи до Вишеградската група. Заради таквата диференцијација, различни беа импликациите од учеството на ЕУ во овие две групи на земји и резултатот е посебна "интегративна динамика" за различни земји, и согласно Кавалски, промоција на два одвоени Балкана. Погледнато од аспект на стабилноста, различните аранжмани на ЕУ за Бугарија и Романија им овозможија да отпочнат развој на стабилни институции на владеење кои доведоа до намалување на тензиите што потекнуваа од нивните несогласувања во поглед на регионот на Доброџа. Но нивниот спор можеше да се реши и во рамките на регионалната соработка. Оттаму, регионалната соработка и диференцијацијата во пристапниот процес на Балканот се и комплементарни но и контрадикторни процеси.

³⁰ Eric Herring, 'International security and democratization in Eastern Europe', in Geoffrey Pridham, Eric Herring and George Sanford (eds.), *Building Democracy? The International Dimension of Democratization in Eastern Europe*, (New York: St. Martin's Press, 1994), p. 92.

³¹ Emilian Kavalski, 'The Western Balkans and the EU: the probable dream of membership', *South East Europe Review*, Issue 1 & 2, 2003, p. 197-212.

8. ВЛИЈАНИЕТО НА ПРОЦЕСОТ НА ПРИДРУЖУВАЊЕ КОН ЕУ ВРЗ РЕГИОНАЛНАТА ИНТЕГРАЦИЈА ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Политиката за проширување денес важи за еден од најважните и најуспешните инструменти на надворешната и безбедносната политика на Европската унија. Тоа што сè повеќе земји се стремат кон членство во ЕУ, ја истакнува нејзината огромна привлечност. Но, со приемот на нови членки се заоструваат проблемите во однос на можноста за дејствување и во него се крие ризикот на пренапрегање на интегративната заедница.

ЕУ го востанови Процесот за стабилизација и асоцијација (ПСА) на Балканот како начин да им создаде досетлива визија за пристап кон ЕУ на земјите од овој регион, како би фатиле корени стандардите и нормите на ЕУ. ПСА претставува натамошна разработка на принципот на условеност и билатерални односи меѓу ЕУ и секоја Балканска земја посебно.

Истовремено, ЕУ ја создаде Европската Агенција за реконструкција со посебна цел усмерена кон имплементација на проектите КАРДС.

ЕУ го следи приодот на стап и морков каде што пристапот во ЕУ може да се достигне со соодветно однесување, под услов Западно-Балканските земји меѓусебе да воспостават нормални односи. Размислувањето е дека во Балканот може да се пресади сопственото искуство на ЕУ според кое се покажа дека регионалната соработка е во прилог на стабилизацијата. Меѓутоа, ПСА од своја страна ја зацврстува диференцијацијата на Балканот во група на пристапни земји и група на земји-потенцијални кандидати со кое се продолжува двосмисленоста на политиката на ЕУ кон регионот. На овој начин, се чини дека наместо да се закрпуваат пукнатините меѓу соседите во Југоисточна Европа, се исцртуваат нови линии на поделби.

Наспроти почетната двосмисленост, ПСА предлага јасна политика за стабилизација на регионот по пат на обусловеност на перспективното членство. Аспирациите за членство во ЕУ можат да доведат до значителни трансформации и прилагодувања во Балканските домашни сцени во правец кон ЕУ.³² Одлуката на Советот на Европа да упати покана до Романија за отпочнување на преговорите даде нов стимул во напорите на земјата да ги

³² Leeda Demetropoulou, 'Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe', Southeast European Politics, Vol. 3, No. 2-3 (November 2002), pg. 87-106

модернизира институционалните структури за да ги направи покомпатибилни со барањата на ЕУ. Во случајот на Македонија, и покрај ограничената поддршка од ЕУ и немањето на статус на апликант, земјата сепак продолжува со утврдена политика на институционално прилагодување кон нормите на ЕУ.

Актуелниот статус на регионот во однос на ЕУ е поделен на:

- пристапна област (Словенија, Романија и Бугарија) и
- земји од ПСА (Западен Балкан).

Всушност, постои опасност различните брзини на интеграцијата да го попречат процесот на регионална соработка и интеграција што впрочем е основа за развој и регионален мир.

ПСА дејствува како механизам за стабилизација на регионот и негова интеграција во ЕУ. Меѓутоа, аномалијата на ваквиот природ е во тоа што најмалку стабилните земји се квалификуваат за најниско ниво на економска поддршка од ЕУ, обично во форма на реконструкција и хуманитарна помош, за сметка на помошта која е усмерена кон интегрирањето.³³

Со исцртувањето на политичката и економска карта на Европа, расте и стравот меѓу земјите од Западен Балкан дека ќе бидат изоставени на маргините на новата Европа (економски и географски), па наместо да се доближуваат, тие едноставно ќе заостануваат со што не ќе може да се материјализира регионалната стабилност која на долги патеки се базира врз интегрирањето во ЕУ.³⁴

Постои сознание во ЕУ дека придобивките од отстранувањето на трговските бариери и наметнување на монетарна стабилност би можеле да имаат штетни последици врз економски маргиналните региони. Во дискусиите за регионалната политика во Европската комисија, се признава дека "потесната економска интеграција не значи дека ќе доведе до намалување на регионалните диспаритети туку може дури да доведе до нивно проширување".

Оттука, стравот кај Балканските земји не е неоснован. Дотолку повеќе што стратегиите за помош се проширија и на земјите кандидати, со цел паралелно со преговорите за пристап да им се помогне во процесот на пристап.

³³ Heinz Kramer, 'The European Union in the Balkans: Another step towards European Integration', *Perceptions Journal of International Affairs*, Vol. 5, no. 3 (Sep-Nov 2000), p. 35

³⁴ 'The Road to Thessaloniki: Cohesion and the Western Balkans', *European Stability Initiative (ESI) Report*, Berlin 12 March 2003,

Истовремено, постои силен интерес во ЕУ да се третираат структурните економски проблеми кои се заеднички за Балканот и кои претставуваат постојана закана за политичката и социјална стабилност.

Некои размислувања во врска со оваа појава предлагаат за земјите од Западен Балкан да се примени т.н. "турско сценарио" - претпристапен статус без преговори. Тоа би го спречило заостанувањето на регионот, и би им овозможило на земјите да добијат достап до претпристапната помош, со која би ги надминале структурните проблеми.

Други сметаат дека регионалната соработка може да се зајакне со омекнување на границите со развој на т.н. меѓугранична соработка и помош. Меѓутоа, токму тука лежи клучот на моралниот ризик на ЕУ.

Под морален ризик подразбираме притисок на земјите - апликанти што побргу да го прифатат *acquis communautaire*, па дури тоа да води и до дестимулација на посакуваната регионална соработка со соседите кои не се на чело на пристапноста, а во некои домени и воведување на нови бариери во регионот (на пример трговски и Шенгенски политики).³⁵ Примената на внатрешните безбедносни политики на ЕУ може да засегне низа чувствителни прашања во регионалните односи, а подигањето граници меѓу соседите може да ги вознемири нивните односи и да ја закочи меѓуграничната економска интеграција.

Лидерите во регионот веќе ги забележуваат политичките и економски импликации на процесот за пристап врз регионалните врски и заради приоритетот што го ставаат на барањата на ЕУ се доведуваат во многу тешка позиција. Оттаму, секоја земја се обидува да ги надминува овие проблеми балансирајќи меѓу барањата на ЕУ и регионалните притисоци. А реториката на ЕУ за посакувана регионална интеграција, па дури во некои случаи и со барање за членување во такви аранжмани како предуслов да се биде вклучен во пристапниот процес, само создава политики на *врзани нозе и тетеравење*³⁶.

Самиот процес на проширување претставува дополнителен фактор на *оддалечување* заради усмерувањето на трговијата и инвестиците кон

³⁵ Michael Emerson, 'Reconsidering EU policy for South East Europe after the regime changes in Serbia and Croatia', *Europa South-East Monitor*, Issue 16, October 2000,

³⁶ Michael Emerson, 'Reconsidering EU policy for South East Europe after the regime changes in Serbia and Croatia', *Europa South-East Monitor*, Issue 16, October 2000,

пристапните земји. Значи ли тоа дека во некој момент ќе дојде до назадување на регионалната интеграција? И доколку е така, како тоа ќе влијае врз стабилноста во Регионот, со оглед на ставот дека регионалната интеграција е клучна за стабилноста и превенција на конфликтите? Овие прашања не се доволно темелно разгледани.

Процесот на проширување ги турка Земјите од Западен Балкан во една тешка позиција бидејќи со визните режими нивните граѓани се отсечени од ЕУ, а по 2007 година се отсечени и од своите соседи. Оттаму, се доведува во искушение солидарноста во регионот меѓу различните групи, како што се меѓу Унгарија и унгарците во Војводина, или Словенија и Хрватска, а токму оваа солидарност е важна за стабилноста и успехот на иницијативите за регионална интеграција.

Се забележува дека создавањето на потенцијални линии на поделба се покажува и преку растечкиот јаз во БОП (брuto општествен производ) меѓу земјите.³⁷ Европскиот парламент констатира дека земјите кандидати стекнаа голема корист од перспективата за пристап во форма на политичка стабилност и економски раст. Констатирано е исто така дека процесот на проширување имаше влијание и врз регионите во ЕУ кои се граничеа со земјите-кандидати.³⁸

Со оглед на дејството на овој процес врз регионите кои се веќе во ЕУ и со тоа релативно добро развиени, може да се претпостави можниот ефект врз регионите на земјите не-апликанти кои граничат со пристапните земји.

И уште позначајно, од 1998 година, на Балканот се создава и шири зона на слободна трговија.

Хрватска има Договор за слободна трговија со Словенија и Македонија, која од своја страна има такви договори со Хрватска, Словенија, Србија и Црна Гора, Бугарија, Турција и Романија. Во 2001 година, седум регионални држави склучија Меморандум на разбирање за либерализирање на трговијата, кој доведе до пораст на бројот на Договорите за слободна трговија во ЈИЕ и го поттикна растот и директните странски инвестиции. Примерот на Европските

³⁷ Verena Fritz, 'New Divisions in Europe? East-Eastern Divergence and the case of Ukraine', *EUI Working Papers*, RSC No. 2000/63, European University Institute, Italy: Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

³⁸ European Parliament Resolution on the Communication from the Commission on the impact of enlargement on Regions bordering Candidate countries (COM(2001) 437 - C5-0599/2001 - 2001/2250(COS)), 13 June 2002

интеграции покажува дека оддржливиот економски развој е една од главните претпоставки за стабилноста. Меѓутоа, повеќето влади во регионот сметаат дека најдобро ќе постигнат интегрирање во ЕУ ако унилатерално ги водат преговорите за ПСА; а со тоа се јавува потенцијална опасност во некоја идна фаза да се прави пазар меѓу пристапниот статус во ЕУ и рамките на регионалната интеграција. Впрочем, по пристапот кон ЕУ, Словенија, Бугарија и Романија ќе треба да ги откажат договорите за слободна трговија. Словенија побара преоден период за нејзините Договори за слободна трговија со Хрватска и Македонија во текот на нејзините пристапни преговори со ЕУ, со цел да го задржи преференцијалниот статус на овие пазари и по пристапувањето во ЕУ. Слично е и со Договорот за слободна трговија на Бугарија со Македонија. Романија прво побара преоден период за Договорот за слободна трговија со Молдова, но подоцна го повлече таквото барање, согласувајќи се да го откаже по пристапувањето кон ЕУ.³⁹

³⁹ Stanislav Daskalov et al., 'A Comprehensive Trade Policy Plan for the Western Balkans'

9. ПОИМ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

Меѓузависноста на внатрешните и надворешните противречности укажува на тоа дека животот во современиот свет се одвива во конфликтни услови кои создаваат политичко-безбедносна нестабилност, а сето ова прави времето во кое живееме да биде време исполнето со немири и многу нагласени напнатости.

Во секое уредено демократско општество, политичките, безбедносните и другите интереси на граѓаните од ден на ден се моделираат, се трансформираат, добиваат на содржина, во согласност со општите цивилизациски преобразби. На тој пат стојат бројни предизвици и разни форми на деструкција, разни извори на загрозување на безбедноста и воопшто на човечкиот интегритет кои добиваат глобален карактер и ја доведуваат во прашање егзистенцијата и опстанокот на човештвото. Освен тоа, разните форми и инструменти на насилства по пат на тероризам, организиран криминал, наркоманија и оружје за масовни уништувања и разорувања, недвосмислено укажуваат на сета сложеност на денешната општествена стварност. На крајот од XX-от век барањата на општеството кон безбедносните системи станаа „многу сложени“ и јасно оформени, како поради комплетната непредвидливост, така и поради сложеноста на безбедносните услови. Изградбата на современо, транспарентно општество, бара соодветна рамнотежа помеѓу потребата од заштита на политичкото и на уставноправното уредување, од една, и начелата на правната држава за почитувањето на основните права и слободи на граѓаните, од друга страна.

Од ова произлегува дека безбедносната парадигма (предизвици, проблеми, загрозување, процеси и институции) во почетокот на XXI век, во споредба со минатото, доби некои значајни нови карактеристики. Во таа рамка темелно се изменија значајните објективни фактори кои ја одредуваат безбедносната реалност во одделни држави и во меѓународната заедница во целост, како што се, на пр., геостратегиските, воено-политичките, економските, безбедносните, еколошките и др. Напоредно со тоа се измени и осознавањето и сфаќањето на безбедноста во современото општество и тоа како комплексна појава за која не се карактеристични (како во минатото) само воено-политичките, туку и пошироките социјални и културно-цивилизационски димензии.

Сите овие измени настануваат во рамките (и под влијание) на процесите на глобализацијата и интернационализацијата, а тоа земјите членки на ЕУ и меѓународната заедница при обезбедување на безбедноста ги става пред нови предизвици и проблеми.

Во основа, безбедноста е еден од феномените на човековото општество и тоа во сите фази од неговиот развој. Без разлика дали станува збор за безбедност на поединецот, државата, повеќе држави или меѓународната заедница, секогаш се работи за настојување да се осигураат вредностите и состојбите за кои се смета дека се од витално значење. Поради тоа значајно е да се разбере овој поим, посебно во однос на одреден период и во конкретен регион поаѓајќи од неговите специфичности. Безбедноста е истовремено интерес, цел и вредност, но и дејност, како на поединецот, така и на општеството, државата и меѓународната заедница. Дури и површната анализа на овие неколку елементи укажува дека безбедноста е повеќесложен феномен. Поради тоа, за да се разбере безбедноста, потребно е таа да се изучува од различни аспекти.

Значи, поимот безбедност, неговата содржина и општествена функција може да се разбере само доколку овој феномен се набљудува од интердисциплинарен пристап. Самиот развој на безбедноста, условите на нејзиното настанување, како и различните организациски форми, се условени од развојот на човечкото општество. Неговите корени ги наоѓаме уште пред постоењето на државата, а со тоа и на политичко-правните норми, кога сите општества имале едноставна форма на интеграција. Фундаменталната интеграциска врска во рамките на хомогените заедници се темелела на претпоставените трајни односи. Така, однесувањето на секој поединец било предмет на континуирано однесување. Значи, безбедноста постоела и пред настанувањето на државата и на правото. Во предмодерните општества, безбедноста се остварувала во органски поврзани социјални заедници. Обврска на господарот (владетелот) била да ја обезбеди потребната безбедност и да ги задоволи потребите на подредените, но и подредените имале обврска да се покоруваат на неговиот авторитет. Во тие, како што ги нарекуваме сегментарни општества, сродството ги имало обележјата на основната општествена структура и функции на морално регулирање на целокупните односи во заедницата со посебен осврт на безбедносната

компонента, како фактор на генерална превенција во спречувањето на разни форми на насилство.

Колку овој поим е интересен, значаен и сложен, најдобро говори податокот дека тој заинтересирал повеќе истражувачи. Приодот кон безбедноста најдобро го изразил угледниот истражувач Арнолд Волферс (Arnold Wolfers), чии истражувања за безбедноста и националната безбедност се едни од поистакнатите во ова подрачје.⁴⁰ Предупредувајќи на повеќедимензионалноста и сложеноста на проблемот на безбедноста, Волферс безбедноста ја одредил како „неодреден симбол“ кој може, но и не мора да има некое значење. Поради тоа, заради разбирање на безбедносниот феномен, потребно е да се изучуваат темелните категории на поимот безбедност, видовите на безбедност, механизмите за неговото остварување, видовите на загрозување итн.

Зборот „безбедност“ е повеќе значен и во теоријата и во практиката и се користи за да се означат разновидни елементи и односи. Безбедноста е дефинирана на различни начини и од широкиот спектар на дефиниции ќе издвоиме неколку.

Според дефиницијата за безбедност изработена во рамките на ООН во 1985 година, „безбедноста е состојба во која државите сметаат дека нема опасност од воен напад, политички принуди или економски присили, така што можат слободно да се развиваат“.

Според Р. Маслеша, безбедноста всушност претставува најосновната општествена цел без која нема опстанок на општеството и овој поим се употребува речиси во сите области на животот и работата и оттука сите настојувања одат во насока на воспоставување на соодветна рамнотежа помеѓу човекот и безбедноста.⁴¹

С. Таталовиќ смета дека безбедноста е структурен елемент на опстојувањето и дејствувањето на поединците, општествата, државите и меѓународната заедница и таа е една од темелните животни функции.⁴²

Во македонската литература се смета дека најрелевантна дефиниција за безбедноста има дадено проф. Митко Котовчевски. Според него, безбедноста можеме да ја третираме како состојба во која е осигуран урамнотежен физички,

⁴⁰ Wolfers A., National Security as an Ambiguous Symbol, Discord and Collaboration, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962.

⁴¹ Maslesa R., Teorije i sistemi sigurnosti, Magistrat, Sarajevo, 2001, str.7.

⁴² Tatalovic S., Nacionalna i medunarodna sigurnost, Politicka kultura, Zagreb, 2006, str.11.

духовен, душевен и материјален опстанок на поединецот и на општествената заедница во односот кон другите поединци, општествени заедници и природата, или безбедноста во суштина претставува иманентен структурен дел на општеството што во себе вклучува определена состојба, односно определени особини на состојбата, а исто така и дејност, односно систем.

Според тоа, ако се направи обид да се дефинира безбедноста, може да се каже дека во однос на поединецот, безбедноста е и биолошки и психолошки рационално и инстинктивно фундирана, така што ги вклучува сите когнитивни капацитети, од аналитичкиот, дискурзивниот, интелектуалниот, па до интуитивниот и афективниот. Во однос на државата, безбедноста ги синтетизира државните функции врз основа на примарно надворешни и внатрешни информации. Ова е потребно да се има предвид при процена на безбедноста и изградбата на безбедносната политика во рамките на конкретната држава.

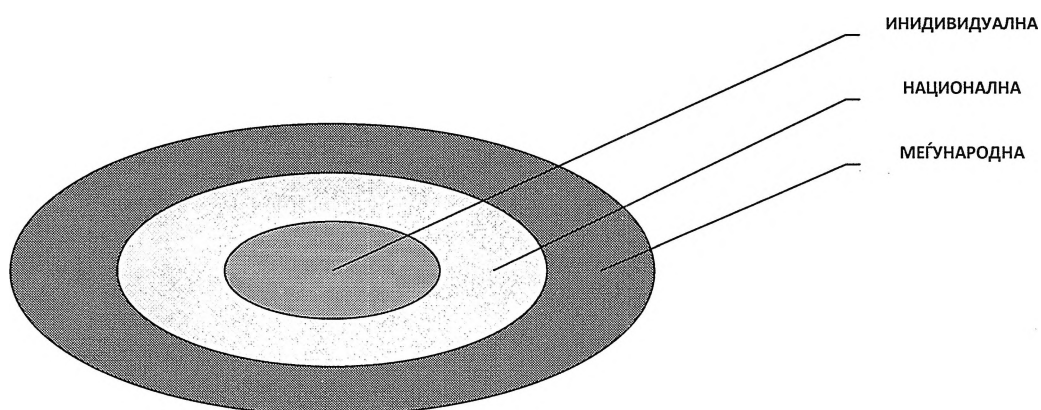
Од изнесеното може да се заклучи дека без соодветно ниво на безбедност, нема ниту индивидуални слободи на граѓаните. Во таа смисла, слободно можеме да кажеме дека безбедноста има функција на служење. Меѓутоа, во ниту едно општество не може да се оствари максимална безбедност, ниту апсолутна слобода. Се работи за потребата од обезбедување рамнотежа помеѓу безбедноста и заштита на основните права и слободи на граѓаните и интересите на државната заедница. Во таа смисла, слободата и безбедноста сеопфатно треба да се сфатат како варијабилни величини, со оглед на дивергентните, конфликтните и непомирливите интереси на поединци и групи во секое општество. Истражувањето на феноменот безбедност и безбедносните системи и нивното непосредно научно објаснување имплицира посебен акцент на анализа и разбирање на политичко-историските процеси и на политичките системи.⁴³

⁴³ Maslesa R., Teorije i sistemi sigurnosti, Magistrat, Sarajevo, 2001, str.7

9.1 КАТЕГОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

Безбедноста е феномен изразен со многу меѓусебни релации. Поради тоа, секој што сака да ја истражува безбедноста на одредена држава не може тоа да го направи без разбирање на особеноста на релациите во безбедноста врз кои таа се темели. Оттука, неодминлива е реалноста на меѓусебната поврзаност. Заради тоа неопходно е да се разбере суштината на односот меѓу *индивидуалната, националната и меѓународната* безбедност.

Слика 6 Категории на безбедност

9.1.1 ИНДИВИДУАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

За проучување на индивидуалната безбедност (безбедност на поединецот) неопходна е анализа на суштината, без која не може на ниту еден системски и конзистентен начин да се проблематизира овој аспект на безбедноста. Од претходно изнесеното можеме да заклучиме дека безбедноста е почетна основа за согледување на функционирањето, односно за стабилноста на демократското општество. Нужна претпоставка за исполнување на сите овие аспекти на индивидуална безбедност е демократската рамка со владеењето на правото и со сите општоприфатени граѓански и други слободи кои се услов за изградба на цивилното општество, но со негова легитимна контрола. Во таков демократски амбиент со многукратни форми на општествени мрежи доаѓа до меѓусубјективна комуникација помеѓу поединецот и групата, навистина со различни барања и интереси, кои понекогаш имаат непомирлив карактер, што добива извесен

степен на несигурност, бидејќи, индивидуалната безбедност се однесува на секој поединец. Токму поради многукратните фактори кои влијаат на безбедноста на поединецот, многу е тешко таа да се дефинира. Таа во голема мера има детерминирачко значење за задоволување на нејзините севкупни потреби (личен интегритет, слобода на избор, економски статус, вработување, признавање на неутуѓиви права, образование итн.). Сите овие фактори се во непосредна корелација со функционирањето на демократската и правна држава. Значи, научната елаборација на индивидуалната безбедност треба да се набљудува во контекст на нејзината поврзаност со националната безбедност на државата која во тој однос има двојна улога. Таа, од една страна, е одговорна за поволната состојба на безбедноста на поединецот, а, од друга страна, е извор на закани кои произлегуваат „од домашните пишани закони и употребата на сила; од директна политичка акција на државата против поединци и групи: закани произлезени од потребата за преземање контрола над државната машинерија и тие кои произлегуваат од надворешно-безбедносната политика".⁴⁴

За проучувањето на индивидуалната безбедност многу се важни меѓународните извори и документи кои се однесуваат на човековите права и слободи на граѓаните. Во Декларацијата за правата на човекот и граѓаните од 1979 г., се вели дека „за да се гарантираат правата на човекот и граѓаните повеќе од потребно е да постои јавна сила. Оваа сила е востановена во корист на сите, а не поради лична корист на оние на кои им е доверена" (член 2). Имајќи предвид дека човековите права се универзални, универзалната Декларација за човековите права (усвоена на 10.12.1978) била прв меѓународен инструмент кој ги воспоставил стандардите за промовирање на граѓанските, политичките, економските, општествените и културните права. Таа прокламира дека „признавањето на вроденото достоинство и еднаквите и неутуѓиви права на сите членови на човековото семејство се темелот на слободата, правдата и мирот". Сите човечки суштества се раѓаат слободни и еднакви во достоинството и правата (член 1), додека во член 2 се вели дека „секој има право на живот, слобода и лична безбедност". Во членот седум се

⁴⁴ Buzan B., *States and Fear: An Agenda for Interanational Security Studies in the post Cold War Era*, Second Edition, Lynne Rienr Publishers, Boulder, Colorado, 1991, p.25.

наведува дека „пред законот сите се еднакви и имаат право без никаква дискриминација на еднаква законска заштита“.

Меѓутоа, треба да имаме предвид дека „индивидуалната безбедност е секогаш релативна, бидејќи зависи од намерите и постапките на другите членови на современото општество кои можат да придонесуваат за безбедноста на другите или нив да ги загрозуваат“. Во тие услови, на една страна имаме граѓанин кој е заштитен со законски прописи и ја нарушува безбедносната состојба, додека на другата имаме органи и служби на безбедност кои се должни да ги спроведуваат законите, поради обезбедување на потребното ниво на безбедност. Значи, во тие ситуации се работи за извесно ограничување на слободата, бидејќи авторитетот на законот во согласност со утврдените и прифатените нормативни рамки служи како патоказ и повик за потребно однесување. За таа цел секој граѓанин жртвувал дел од слободата за да оствари повисок степен на безбедност.⁴⁵

Во последната декада на минатиот век се повеќе се говореше за концептот на „хумана или човекова безбедност“. Централно прашање околу идејата за човековата/хуманата безбедност е колку се безбедни и слободни индивидуите.

Ова не е ново прашање во рамките на безбедносната агенда, но сепак, е прашање кое кај одредени теориски пристапи привлекува зголемено внимание. При објаснување на концептот за човековата безбедност, треба да се биде претпазлив во однос на тоа што навистина претставува негова основна содржина или основна вредност. Овој концепт не се однесува на сите аспекти на човековото живеење, туку на идентификување на основните човекови права и основните потреби. Два концепта се важни вредносни компоненти на човековата/хуманата безбедност: личната безбедност и личните слободи. Фокусот на човековата безбедност е човечкиот живот. Оттука, заради ефикасна заштита на човековиот живот неопходно е да се идентификуват и препознаат сите можни критични закани. Некои закани се директни, но некои се индиректни. Она што е крајна цел на концептот за човековата безбедност е пристапот за справување со законите за човековата безбедност да се институционализира онака како што тоа е случај и во концептот за

⁴⁵ Maslesa R., *Teorije i sistemi sigurnosti*, Magistrat, Sarajevo, 2001, str.35.

националната безбедност. Основна премиса на овој концепт е дека човековата безбедност е тесно поврзана со човековиот развој, кој единствено може на долг рок да овозможи задоволување на основните човекови потреби."

9.1.2. НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Синтагмата „национална безбедност" за време на Студената војна беше најчесто употребуван слоган на политичарите како поддршка на нивната политика. Но, со текот на времето, содржината на поимот станува се појасна и тој се подразбира како вкупност на политички, воени и економски напори кои владите мора да ги преземат за да можат да ги остварат своите интереси.

Во денешниот степен на општествениот развој, националната безбедност се однесува на самостојната држава која се грижи за заштита на целокупниот физички интегритет и на територијалната целокупност.

Со оглед на тоа дека постојат различни погледи во однос на националната безбедност, ќе наведеме некои од дефинициите кои ќе укажат на мултидефинициската ситуација. Пред тоа треба да апострофираме дека самиот поим „национална безбедност" треба да го поврземе со периодот од 1943 година. Всушност, таквото термилошко одредување го употребува Волтер Липман (Walter Lipman) во своето дело „Надворешната политика на САД" („U.S. Foreign Policy"). Меѓутоа, веднаш по Втората светска војна овој поим нашол свое место во политичкиот и стратегискиот речник на современите држави. Во тој контекст, одделни автори истакнуваат дека „националната безбедност подразбира внатрешна и надворешна безбедност на државата, односно безбедност на државата во однос на надворешните и на внатрешните опасности и загрозувања. Се работи за глобална безбедност која обезбедува опстанок и нормално дејствување на државата со сите елементи на нејзината независност, слобода и територијален интегритет, како и на уставниот поредок (вклучувајќи ги сите можности за нејзини демократски промени и развој)".⁴⁶

Покрај тоа, се вели дека националната безбедност е „настојување на националната држава да им обезбеди на сите членови на општеството безбедност од загрозување однадвор (интервенции, напади, окупации, блокади и др.) како и внатре во општеството (загрозување на редот и мирот, криминалот и др.).

⁴⁶ Javorovic D., Policija I sigurnost, Zagreb, 1997, br.1-2, str.6.

Оттука, разбирањето на проблемот на националната безбедност во современите меѓународни односи подразбира повисок степен на толкување на анализите за проблемската сфера на меѓународните студии. Иако поимот национална безбедност сугерира на феноменот определен на ниво на државата, неодминлива е неговата поврзаност со индивидуалната, регионалната и системската (меѓународната) сфера на проблемот, којашто е изразена низ многубројните и цврсти интеракции.

Исто така, поимот национална безбедност и натаму сугерира на неговата поврзаност со воениот и политичкиот фактор, што се препознатливи обележја на секоја држава. Меѓутоа, истражувањето ќе биде нецелосно, ако не се поврзе со различните фактори од економската, од социјалната и од сферата на животната средина.

Безбедносните проблеми со кои се соочува Европа по завршувањето на Студената војна не можат да бидат решени со префрлање на проблемот во економската сфера или со третманот на економијата како инструментален додаток на воените елементи на безбедноста. Не можеме да бидеме задоволни со една проста замена на воената дефиниција на безбедност со една економска концептуализација на безбедноста; воената димензија и понатаму останува да биде многу важна. Безбедносните потреби на постстуденовоениот европски безбедносен простор бараат поширока, сеопфатна дефиниција на односите помеѓу економската и воената димензија на безбедноста; економската димензија на безбедноста да се третира како интегрален дел од севкупниот безбедносен систем, а не како едноставен додаток на воената димензија на безбедноста на национално ниво.

На концептот за „еколошка безбедност“ му се посветува се поголемо внимание. Воената безбедност почна да се смета за зависна варијабла, додека животната средина е означена како главен фактор што може да ги загрози националната и меѓународната стабилност и безбедност. Управувањето со животната средина се наоѓа на прво место. Ако тоа е неправилно, тогаш ќе следат несреќи и катастрофи кои ќе водат кон конфликти за контрола на ресурсите и, како последица од тоа, кон политичко насилство во форма на тероризам, револуции и војни.

Односот помеѓу идентитетот и безбедноста на етничките групи е истражуван од страна на Оле Вивер (Ole Waver) и Бери Бузан (Barry Buzan),

при што е воспоставен таканаречениот концепт на „социетална безбедност“. Социеталната безбедност е еден од петте елементи на безбедноста, додека останатите се: воена, политичка, економска и безбедност на животната средина. Сите овие елементи се сметаат за изворни елементи на државната безбедност: „општеството е само една димензија во која државата може да биде загрозна“.

Овие карактеристики на идентитетот на општеството можат да бидат предмет на закани, од разни притисоци за неговото изразување па се до оневозможување на самата репродукција на општеството. Според Бузан, тоа може да вклучува „забрана за користење на јазикот, имињата и носијата, затворање на едукативни установи, забрана на религиозни обреди, до депортација или убивање на припадници на заедницата.“

Здружувајќи го концептот на безбедносната дилема со тој на социеталната безбедност, можеме да кажеме дека интерсоциетална безбедносна дилема постои кога акциите на едно општество, во обидот за зголемување на својата социетална безбедност (зајакнување на сопствениот идентитет), предизвикуваат реакција во второто општество, која, на крајот, ја намалува социеталната безбедност на првото општество (слабење на неговиот идентитет).⁴⁷

Можеме да заклучиме дека е несомнена потребата да размислуваме за интерсоциеталната, невоена безбедносна дилема, која енорно ги компликува прашањата, оставајќи ни прилично несреден и докрај недефиниран концепт. А сето тоа ни носи нови предизвици.

На крајот, може да констатираме дека рedefинираниот концепт на националната безбедност претставува комплексна рамка во којашто индивидуите, државите и меѓународниот систем имаат свој дел и во којашто воените, политичките, економските, социеталните и факторите од сферата на животната средина се подеднакво значајни. А до неа се доаѓа како резултат на долготраен процес на изградба на доверба, конструктивно учење и институционализација на колективна акција.

⁴⁷ Славески С., „Концептот на социеталната безбедносна дилема и за националната безбедност на Република Македонија“, Современа македонска одбрана, бр.5, јуни 2002, стр.119-130.

9.1.3. МЕЃУНАРОДНА БЕЗБЕДНОСТ

Генезата на меѓународната безбедност можеме да ја следиме уште од дамнешни времиња. Таа е во директна корелација со оформувањето на првите територијално организирани заедници, но со лабави внатрешно структурални односи. Всушност, недоволната организираност на тие едноставни сегментарни заедници (збир на луѓе - племиња) и нивното однесување кое произлегувало од тогашните предвидливости, како и од односите кои главно се базирале на водење војни, отвориле низа прашања на теоретска, на политичка и на филозофска основа, за различни временски периоди. Раната регулација била базирана на нормативни правила кои имале врвен карактер и како такви биле вечно непроменливи. Во тој период сите размислувања биле фокусирани на проблемите војна и мир.⁴⁸

„Меѓународната безбедност би требало да значи дека сите членови на меѓународната заедница како целина се чувствуваат безбедни и дека во меѓународниот политички систем постојат такви односи, или такви механизми, кои овозможуваат на сите држави да им се гарантира и во практиката да им се овозможи безбедност“.

Оттука, меѓународната безбедност не претставува само обичен збир на националните безбедности (безбедноста на националните држави), туку подразбира и усвојување на определени вредности како во меѓународните односи, така и во односите во самата држава. Исто така, меѓународната безбедност претставува збир на мерки што им го осигуруваат (обезбедуваат) опстанокот на сите држави, што претставува темелен предуслов за опстанокот и развојот на меѓународната заедница.

⁴⁸ Maslesa R., Teorije i sistemi sigurnosti, Magistrat, Sarajevo, 2001, str.39.

10. ЕВРОПСКА БЕЗБЕДНОСНАТА И ОДБРАМБЕНА ПОЛИТИКА НА ЕУ

Основната цел на оваа политика на ЕУ се состои во:

- * зачувување на независност и неповредливост на Унијата,
- * засилување на безбедноста на Унијата во сите нејзини форми;
- * постепено утврдување на заедничка одбранбена политика;
- * обезбедување цивилни и воени средства за спроведување операции за обезбедување мир,
- * спречување конфликти и засилување на меѓународната безбедност.

Во продолжение ќе може да се види конструкцијата на храмот на ЕУ којшто изгледа вака:

Извор: Вајденфелд, В., Веселс, В., „Европа од А до Ш: Прирачник за европска интеграција, БПБ: Сојузна централа за политичко образование, Фондација Конрад Аденауер, Сектор за европска интеграција, Скопје, 2003, стр.184.

Како што може да се забележи, предмет на нашиот интерес е вториот столб на заедничката надворешна безбедносна политика чијшто интерес е зачувување на надворешната безбедносна политика, создавање на мир, толеранција.

Речиси ниту еден проект за интеграција немал толку долг период на подготовка како европската безбедносна и одбранбена политика: од неуспехот

на Европската одбранбена заедница (ЕОЗ) во 1954 година, до договорите од Мастрихт (1993 год.), Амстердам (1999 год.) и Ница (2003 год.), како и Договорот од Лисабон, којшто сè уште не е влезен во сила. Поради политичките резерви во однос на суверенитетот и политичките интереси на сојузите, сè до крајот на Студената војна напорите за европска безбедносна и одбранбена политика беа неуспешни. Преголема беше зависноста на западноевропските земји од силата на НАТО и од нуклеарната заштита на САД. Сепак, во осумдесеттите години Европската политичка соработка (ЕПС) во ограничена мера успеа да се искористи за постигнување согласност за одредени аспекти на безбедноста, а во деведесеттите години да се активира Западноевропската унија (ЗЕУ) како одбранбенopolитички форум. Но, со тоа се создаде еден малку корисен дуализам меѓу ЕПС, односно подоцнежната → Заедничка одбранбена и безбедносна политика (ЗНБП), од една страна, и ЗЕУ, од друга страна, којшто можеше да се надмине дури на крајот на деведесеттите години. На самитите во Келн (јуни 1999 год.) и Хелсинки (декември 1999 год.), Европскиот совет дефинираше главна цел (Headline Goal) за создавање европски капацитет за интервенции од 60 000 луѓе од копнените единици, врз основа на доброволно учество на земјите-членки – без притоа да се имплицира создавање европска армија – и ги одобри, аналогно на структурите на НАТО, потребните нови безбедносно-polитички и воени тела на ЕУ. Тоа во декември 2000 година беше потврдено со Договорот од Ница, што го договорија шефовите на држави и влади. Меѓутоа, дури по интензивни дебати во рамките на Европската конвенција и меѓувладината конференција по неа, како посебна политичка област, „заедничката безбедносна и одбранбена политика“ (ЗБОП) требаше да го добие вистинското значење во посебен дел од Европскиот уставен договор, кој, за жал, не беше ратификуван. Притоа, истовремено беше дефиниран делокругот на Европската безбедносна и одбранбена политика (ЕБОП) во проширена смисла, а подоцна беше преземан во → Договорот од Лисабон, кој, исто така, сè уште не е ратификуван од сите земји-членки. Делокругот опфаќа, со користење цивилни и воени средства: заеднички мерки за разоружување, хуманитарни задачи, спасувачки мисии, воени советодавни мерки, спречување конфликти, борбени мисии за решавање кризи, операции за стабилизација по конфликти и мерки за борба против тероризмот.

Со оглед на тоа што ЕУ ги презеде функциите на ЗЕУ на местото на Политичкиот комитет е поставен Политички и безбедносно-политички комитет (ПБПК), кој се состанува повеќепати седмично на ниво на постојани претставници (во ПБПК) во Брисел. Тој може во случај на криза да биде итно свикан и од Советот да добие овластување за одлучување во текот на операцијата за справување со кризата, што значи можност за постапување слична на онаа на Советот на НАТО.

ПБПК го советува Воениот комитет на воените претставници, односно шефовите на генералштабовите на земјите-членки. Воениот штаб со околу 200 офицери службено му е подреден на Генералниот секретар на Советот, а стручно на Воениот комитет и е надлежен само за генеричкото и стратешкото планирање на акции во кризни ситуации.

Треба да се нагласат и цивилните аспекти на справувањето со кризи, за што е основан посебен комитет (ЦИВКОМ) на формално исто ниво како и Воениот комитет. Овој комитет, меѓу другото, е надлежен за координирањето на ангажманите на полициските сили, службениците Европска безбедносна и одбранбена политика во правосудството и другите невоени експерти, за да се поттикнат целите на ЕУ во областите човекови права и демократија, владеење на правото и обновување на јавниот поредок, што опфаќа околу три четвртини од сите досегашни ангажмани на ЕБОП.

Од донесувањето на првата планска цел, постојано се работи на подобрување на европските воени способности во рамките на Акциски план за европски способности („European Capability Action Plan“ (ЕКАП)), што, сепак, имаше само умерен успех. Затоа, за подобра координација на соодветните заложби, во втората половина на 2004 година ЕУ започна со изградбата на Европска агенција за одбрана, во која во меѓувреме се интегрираа сите групи од ЕКАП. Истовремено телата на ЕУ изработија дополнителна, попрецизна планска цел за воените сили 2010, усогласена со искуствата. Според неа, меѓу другото, во следните години за краткорочно решавање кризи треба да бидат ставени на располагање борбени групи (battle groups) во големина на операцијата АРТЕМИС (по 1 500 луѓе), како и (британско-француски) носач на авиони и цивилно-воена ќелија во Воениот штаб на ЕУ. Тоа постои уште од 2004 година и истовремено располага, согласно со германско-британско-

францускиот компромис, со блиска поврзаност со слична ќелија во НАТО (SHAPE).

Дел од овие плански цели веќе се реализирани и ќе бидат потврдени во примарното право со Договорот од Лисабон (доколку биде ратификуван), исто како и Агенцијата за одбрана и концептот на борбени групи. Покрај тоа, треба да постои „постојана структурирана соработка“ за оние земји-членки што „исполнуваат построги критериуми во однос на воената способност“ и сакаат да извршуваат „мисии со најголеми предизвици“. Освен тоа, се стреми кон обемни новини во однос на Договорот од Ница, како доверување на извршувањето на одредена мисија на група земји-членки (коалиција на оние што покажаа волја-coalition of the willing) и обврска за помагање, што е плашливо формулирана, но може да се развие „во случај на вооружен напад врз суверената територија на земја-членка“.

Кон ова е придодана уште клаузула за солидарност, што овозможува вклучување воени средства при терористички напади или природни катастрофи. Освен тоа, по примерот на Уставниот договор, во Договорот од Лисабон е предвиден Висок претставник за ЗНБП, кој ќе претседава со Советот на министрите за надворешни работи, ќе располага со право на иницијатива и не само што ќе игра важна улога за ЕБОП, туку како функционер со „двојна шапка“ треба да биде и заменик на Европска безбедносна и одбранбена политика претседателот на Европската комисија и таму да биде надлежен за надворешните односи.

Дополнително е предвиден уште и избран претседател на Европскиот совет, што нема да има државна функција и кој ќе ја претставува ЕУ надвор. Општо земено, традиционалната ЗНБП/ЕБОП со тоа значително се менува, во однос на договорните одредби, иако и понатаму остануваат некои структурни особини, како меѓувладиниот карактер и потребата од едногласност за оперативни одлуки.

ЕУ се развива во институција што располага со заеднички спектар цивилни и воени можности за интервенирање во кризи и се наоѓа на пат кон повеќе оперативно насочена надворешна и безбедносна политика, за да се проектира подобра стабилност кон надвор и да се придонесе кон меѓународната безбедност. Ако се успее да се остварат воените плански цели и да се затворат најсериозните дупки во областите на стратешкото разузнавање, воздушниот

транспорт на големи растојанија и хеликоптерскиот транспорт, како и во командните, контролните и информациските структури на воените сили, за Европејците ќе биде можно да постигнат поголема меѓународна одговорност и поголемо признание од САД.

Со моментните процеси соработката на земјите-членки во безбедносната и одбранбената политика несомнено повеќе се концентрира на Брисел, што е во полза на континуитетот и способноста за дејствување на политиката на ЕУ. Меѓутоа, во реагирањето на акутните кризи, ЕУ често сè уште е трома, поради сложените структури во Брисел (меѓу Советот и Комисијата, како и меѓу Високиот претставник и Претседателството на Советот), како и, пред сè, меѓу Брисел и земјите-членки. Затоа, безбедносната политика на ЕУ е поставена подолгорочно и структурирано. Воените мисии се концентрираани на стабилизацијата по конфликти или на спречувањето конфликти, а по потреба и на мисии за подготовка, мисии во преодна фаза и мисии за поддршка на операции на Обединетите нации.

Притоа, се појавува и одредена поделба на задачите според регионалната одговорност меѓу ЕУ, од една страна, и САД и НАТО, од друга, според која особено порасна одговорноста на ЕУ за непосредното соседство, особено за Западниот Балкан, и за Африка.

Готовноста на ЕБОП досега се ограничуваше на потстратешкото ниво, на кое не се поставуваат сеопфатно акутните и суштински прашања за светскиот поредок, војната и мирот. Меѓутоа, ЕУ ги отвори темелните прашања во Европската безбедносна стратегија од декември 2003 година и неодамна ги дополни со документ, којшто ги вклучува новите предизвици, како климатските промени и енергетската сигурност. Со тоа Европската безбедносна стратегија го опфаќа целиот дијапазон политички, економски и воени инструменти на ЕУ за борба против глобалните предизвици и закани, што настануваат преку тероризмот, транснационалниот криминал, ширењето на оружјето за масовно уништување и насилни конфликти во нестабилни држави.

За разлика од Стратегијата за национална безбедност на САД (СНБ), Европската безбедносна стратегија повеќе ја нагласува примената на дипломатски и политички средства и јакнењето на меѓународните институции, како и владеењето на правото, при што употребата на воени инструменти се гледа како апсолутно последно средство за обновување или задржување на

меѓународниот поредок. Меѓутоа, со оглед на тоа што европската и американската анализа на заканите речиси не се разликуваат, Европската безбедносна стратегија, по претходните искуства со поделеноста на Европа, не е само документ за градење внатрешен консензус во Европа, туку и добра основа за потребниот стратешки дијалог со САД за заедничкиот пристап кон идните прашања во однос на светскиот поредок – пред сè, во поглед на новата администрација на Обама.

Особено засилување на ЕУ преку воена интеграција меѓу земјите- членки не треба да се очекува во иднина, буџетот на ЕУ за одбрана со финансиски поттици за проекти за заеднички набавки или создавањето на постојано достапна воена единица од 5 000 до 10 000 војници за спасувачки задачи и хуманитарни операции, како што пред неколку години побара Европскиот парламент, досега не се во агендата. Од друга страна, Агенцијата за одбрана, планската цел за воените сили 2010, борбените групи и концептот за „коалиција на оние што покажаа волја“ на среден план отвораат можности за развој.

11. ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ЗАПАДЕН БАЛКАН - ДЕМОКРАТСКА СТАБИЛИЗАЦИЈА

Целосно функционална и стабилна демократија претставува една од основите на модерното општество. И како што земјите од Западен Балкан ја градат својата иднина тие работат и кон изградба на безбедни демократии кои ќе служат да го поттикнат нивниот политички, економски и социјален развој.

Тоа е и амбицијата која на земјите од Западен Балкан им е заедничка со Европската унија, а која засновувајќи се на базичните демократски вредности и принципи во последните 50 години доживеа проширување во нејзините области на мир, стабилност, просперитет и слобода.

Подобрувањето на изборниот систем, зајакнувањето на граѓанското општество, растот на медиумите и можноста раселените лица да се вратат во своите домови - сите овие претставуваат компоненти на стабилна демократија која е неопходна за обезбедувањето на мирот и просперитетот за сите лица кои живеат во регионот.

Обезбедување помош

Во периодот помеѓу 2000 и 2004 година ЕУ потроши преку 261 милиони евра за да ја охрабри демократската стабилизација во Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, поранешната југословенска Република Македонија и Србија и Црна Гора. Поголемиот дел од помошта беше обезбедена преку програма на ЕУ позната како "Помош на заедниците за реконструкција, развој и стабилизација" - КАРДС - со распределување на средства во регионот за периодот од 2000 до 2006 година во износ од 4,65 милијарди евра.

Програмата на ЕУ - КАРДС (Помош на заедниците за реконструкција, развој и стабилизација) содржи многу постратешки пристап за помошта на земјите кои се во процесот на стабилизација и асоцијација. Со неа се поткрепуваат целите и механизмите на процесот за стабилизација и асоцијација, т.е. Спогодбите за стабилизација и асоцијација, вклучувајќи ја нивната подготовка. Како што секоја земја навлегува се подлабоко во процесот на стабилизација и асоцијација, помошта значително ќе се насочува кон поддршката на реформите и градењето на институциите што е потребно за спроведување на обврските од Спогодбите за стабилизација и асоцијација.

Следствено на тоа се изготвуваат стратегиите за земјите и повеќе-годишните програми.⁴⁹

Помошта се фокусираше на пружање помош на општествата од регионот да ги изградат и зајакнат нивните демократски институции. Поддршката е обезбедувана за избрани законодавни промени со цел да се зајакне рамката на демократија преку обуки обезбедени за службеници со цел да се овозможи администрациите коректно да функционираат. Исто така, важни се и напорите да се изгради демократијата од најниските нивоа со цел да се искорени дискриминацијата, да се помират етничките тензии и да се подобрат човечките и граѓанските права. ЕУ помага да се промовираат активни и ефикасни невладини организации (НВО) и го помага никнувањето на вибрантни независни медиуми.

Постепено луѓето кои беа раселени во време на конфликтите се враќаат дома. Но, враќањето дома не е секогаш онолку лесно колку што би требало да биде - затоа ЕУ помага да се надминат некои од тешкотиите.

Се спроведува проект на КАРДС вреден 3,3 милиони евра со цел да се помогне враќањето на бегалците и раселените лица во некои од најосетливите области во Босна и Херцеговина.

Помошта е видлива и конкретна преку поправки на тешко оштетените куќи и станови и преку обновување на пристапноста до водата и струјата. Се става акцент врз обновувањето на локалните индустрии, на креирањето работни места и на поддржувањето на започнувањето на работа на помали фирми. Исто така, повратниците често беа и самите вклучени во работата на рехабилитацијата.

Се овозможи преку 300 куќи повторно да бидат во употреба. Се на се, преку илјада луѓе сега имаат нешто што можат да го наречат дом. Работилниците и обуките помогнаа да се покаже како новите бизниси можат да создадат нови активности за луѓето кои се вратија. На сите семејства кои се вратија во своите домови, КАРДС им помогна во создавањето клима на реинтеграција, соживот и помирување.

⁴⁹ <http://www.delmkd.ec.europa.eu/mk/bilateral-relations/eu-assistance/CARDS.htm>

Предизвици

За оние во регионот кои преживеаа насилно раселување демократската стабилност ја дава сигурноста на знаењето дека никој нема да може на своја волја да бара да го напуштиш сопствениот дом. Други побаруваат востановување на односи со локалните власти или политичари, а кои односи се засновани повеќе на уставни отколку на етнички поврзаности. За оние кои ги загубија своите имоти во избувнувањето на скорешните конфликти таа може да значи можност за враќање дома или враќање на личните добра како што се образовните дипломи или семејни фотографии.

Цврстите демократии се грижат за растечко граѓанско општество со цел да ја промовираат вклученоста на граѓаните и да обезбедат одговорност на оние кои се на власт. Но, регионот досега имаше недоволно развиено граѓанско општество карактеризирано со недоволни финансиски ресурси и недостаток од експертиза. Постоеше недостаток на ефикасна соработка помеѓу дифузните НВО како и многу мал контакт помеѓу нив и владата.

Без здрав надворешен преглед од медиумите, на демократијата и недостасува една од нејзините неопходни поддршки. Во моментот новите медиуми во регионот сеуште се движат кон политичка и економска независност и градат силни професионални структури додека во исто време постојат чести потреби законодавството да се усоврши. Државните и приватните медиуми и понатаму се подложени на мешања во уредничката политика, новинарите не секогаш можат да работат без страв од политичко мешање и релативно новиот концепт на пристап до јавните информации сеуште се создава.

Одговорот на ЕУ

ЕУ овозможи да се случуваат промени - и продолжува да го прави истото. Враќањето на бегалците и раселените лица во нивните домови од пред војните останува да биде клучен приоритет преку поддршката на спонтаното враќање и враќањето на малцинствата. ЕУ исто така работи да помогне во осигурувањето враќањето да биде одржливо и тоа го прави преку развивање на бизниси и можности за вработување во областите на враќање.

На организациите на граѓанското општество им се помага за тие да можат придонесат кон демократската стабилност и на целокупниот напредок на земјата. Нивните партнерства со локалните власти се зајакнуваат со цел тие да

бидат во можност да ги пренесат и унапредат барањата и грижите на граѓаните. Со ова се овозможува граѓанското општество да игра огромна улога во социјалниот, политичкиот, културниот и економскиот живот развивајќи ги човечките права и демократијата уште од почетните нивоа. Често ова ги надминува етничките поврзаности или обезбедува алтернативни канали на изразување особено за маргинализираните групи како што се на пример жените, Ромите, хендикепираните, невработените и децата.

Создавањето и спроведувањето на анти-дискриминациски закони има двојна вредност во областите кои се етнички разновидни, како што тоа е случај со Западен Балкан. Тие не само што ги заштитуваат малцинските заедници од потенцијалните закани во една земја од регионот: тие исто така обезбедуваат сигурност за мнозинските групи во другите земји дека нивните етнички роднини се еднакво заштитени во соседната земја. На ваков начин, демократската стабилизација може да промовира прифаќање на европските вредности на соживот и помирување.

Практична помош⁵⁰

Законодавството е еден од првите чекори, затоа КАРДС им помага на министерствата да го подобрат законодавниот процес. Им се помага на институциите да администрираат нови закони за изборите, за медиумите и за поддршката на граѓанското општество и им помага на службениците преку изградба на нови вештини и организациски методи. Експертите од земјите-членки на ЕУ кои работат во самите земји од регионот се финансирани преку таканаречени програми "близначки" со цел да го поделат нивното искуство со нивните соработници од регионот.

Зацврстувањето на демократијата значи успешно управување со процесот на враќање на бегалците во многу делови од регионот. Овој процес предвидува вложување напори да се обноват домовите и инфраструктурата и да се унапреди регионалниот економски развој. Тој, исто така, цели да помогне да се создадат поврзувања помеѓу повратниците и локалните општини и НВОите и промовира локална и регионална соработка за да се помогне во ревитализирањето на локалните економии.

⁵⁰ http://www.europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/index_en.htm

Независните медиуми се унапредуваат преку локални обуки со цел да се подигне новинарскиот професионализам и да се подобри уредничката независност. Проектите градат правна рамка која ги исполнува европските стандарди во гарантирањето на пристапот до јавни информации и заштитата на новинарите како и во промовирањето на регионална соработка на медиумските организации.

Европската унија исто така ги помагаше независните медиуми во нивните тековни трошоци и набавувањето на опрема и се повеќе се фокусира на поттикнување на развој на средина во која професионалните и независни медиуми ќе можат соодветно да функционираат.

Практична помош, исто така, беше овозможувана со цел да се зголеми капацитетот и квалитетот на НВО преку зајакнување на соработката помеѓу нив и преку промовирање на редовен дијалог со владата.

Перспективи за иднината

КАРДС помага во земјите од регионот да се развијат стабилни демократски системи и повеќе се грижи политичките приоритети да ги одразуваат општите јавни интереси отколку да се разврзе чворот на востановените групи на моќ.

Меѓутоа, заложбите на ЕУ ја надминуваат брзата техничка помош за демократската стабилизација. ЕУ изрази јасна визија за тоа како секој елемент од реформата во регионот е поврзан со подготовките за евентуалното членство во ЕУ. Напредокот во демократската стабилизација допира и други витални реформи во економскиот и социјалниот живот, понатаму на полето на правдата и внатрешните работи како и на полето на заштитата на животната средина и поголемо вклучување во претстоечките промени.

Во текот на неодамнешните судири во Западен Балкан преку сто илјади луѓе беа присилени да ги напуштат своите домови. Многумина од раселените лица сеуште не можат да се вратат во своите куќи. Од 1996 година програмата на ЕУ за обнова и реконструкција работи намагање на враќање на бегалците во Хрватска, септември 2003 година враќањето, реинтеграцијата и помирувањето на избеганите и раселените лица во Хрватска. Кон крајот на 2003 година проценето е дека има 190,000 хрватски бегалци во Србија и Црна

Гора и дополнителни 19,500 во Босна и Херцеговина. Тие представуваат главна препрека за развојот ширум регионот.

Честопати поранешните домови треба да се обноват за да можат семејствата да се вратат дома и, исто така, јавната инфраструктура (како што се електричната енергија, водата и канализацијските системи) и општествената инфраструктура (како што се училиштата и здравствените домови) честопати треба одново да се востановат. За да се осигура одржливоста на враќањето, на семејствата треба да им се овозможат можности за вработување, како и други можности за заработка.

Овај проект на реконструкција, финансиран преку КАРДС програмата, има троен пристап.

На почетокот се спроведуваа истражувања со цел да се овозможат потребните услови за враќање на луѓето во одредени подрачја.

Понатаму, се ангажираат изведувачи за повторна изградба на куќите.

Третата компонента им обезбедува помош на луѓето кои се враќаат; им се помага во издржувањето, во пополнувањето формулари за пријавување за поправки на домовите, како и помош во административните и законските процедури. Исто така, им се помага на локалните невладини организации при пишувањето на предлози за идни самоодржливи проекти.

Идентификацијата и изборот на корисниците е најтешкиот дел од проектот. Меѓутоа, од средината на 2004 година овој проект го поддржува обновувањето на 1000 уништени приватни имоти во Хрватска и на таков начин се овозможи сместување, погодно за живот, на речиси 3,500 вратени бегалци и вратешно раселени лица.⁵¹

⁵¹ <http://www.delhrv.cec.eu.int>

12. ОПЕРАЦИИТЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗИ И ЗА ПРЕВЕНЦИЈА НА КОНФЛИКТИ

Досегашното искуство на ЕУ во изведувањето на мировни операции покажува дека во операцијата „Конкордија“ во Македонија беше ангажиран контингент од 350 лица воен персонал. Силите беа составени од сите земји-членки на ЕУ, освен Данска и Ирска, а водечка нација беше Франција. Во случајот на операцијата „Артемис“ во Конго, речиси 90% од персоналот беше француски и мисијата се одвиваше под оперативна команда на Париз, додека персоналот од 7000 лица за мисијата „Алтеа“ во Босна и Херцеговина е мултинационален, односно партиципираат и земји кои не се членки на ЕУ. Операцијата се изведува врз основа на „Берлин плус“ договорот, при што се користат капацитетите на НАТО, а командант на операцијата е заменик командантот на сојузничките сили на НАТО во Европа.

Додека НАТО се повеќе се фокусира на операции на Средниот Исток (операцијата за стабилизација на Авганистан и учество во обуката на ирачките безбедносни сили), Европската унија ги презема операциите на подрачјето на Европа (на пример операцијата „Алтеа“ во БиХ). Желбата на членките на ЕУ е таа да стане „глобален актер“.

Од првата воена операција во Република Македонија, „Конкордија“, до денес, Европска унија се ангажираше во повеќе мисии од воен и цивилен карактер. Општа е оценката дека Унијата паралелно со подобрувањето на своите капацитети успешно се ангажира и на теренот при спроведување на своите мисии од воениот и цивилниот кризен менаџмент. Во понатамошниот текст ќе бидат претставени неколкуте покарактеристични операции, „студии на случај“ ("case study"), за кои може да констатираме дека беа специфични по начинот на нивното извршување.

12.1 ЕУ ПОЛИЦИСКАТА МИСИЈА ВО БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

На 1 јануари 2003 година, Европската унија ја започна својата прва операција на цивилен кризен менаџмент - Полициската мисија на Европската унија (European Police Mission - EUPM). Стационарирана во Сараево, таа беше операција која следеше по Меѓународните полициски наменски сили на ООН и даде значаен придонес во процесот на стабилизација на Босна и Херцеговина.

Се состоеше од околу 500 полицајци од над 30 земји во согласност со генералните цели на Договорот од Париз/Дејтон. Таа се обидуваше да воспостави одржливи полициски договори во рамките на БиХ во согласност со најдобрата европска и меѓународна практика. Како забележителни достигнувања на Мисијата може да ги истакнеме: трансформацијата на Државната агенција за истраги и заштита во оперативна полициска агенција со зголемени овластувања да се бори со организираниот криминал; развој на други институции на државно ниво како Министерството за безбедност и Државната гранична служба и напредок кон реформа на полицијата.

По завршувањето на мандатот на ЕУПМ на 31 декември 2005, ЕУ одлучи да испрати дополнителна мисија, која под водство и координација на Специјален претставник на ЕУ и како дел од поширокиот пристап на владеењето на правото во Босна и Херцеговина и во регионот, ќе врши менторство, мониторинг и инспекција на полицијата на Босна и Херцеговина оперирајќи во согласност со најдобрите европски и меѓународни стандарди. Започнувајќи од 1 јануари 2006, мисијата доби двегодишен мандат. Задачите на мисијата повторно се фокусирани на борба против организираниот криминал, преку зајакнување на оперативниот капацитет на Босна и Херцеговина и асистирање во планирањето и водењето на поголеми истраги и оние поврзани со организираниот криминал, како и имплементацијата на полициската реформа која ќе креира единствена полициска структура, ќе ја подобри координацијата на спроведување на законот во согласност со договорените принципи, под целосна политичка насока на Специјалниот претставник на ЕУ.

12.2. ОПЕРАЦИЈАТА „КОНКОРДИЈА“ ВО МАКЕДОНИЈА

Република Македонија беше место каде што се тестираа на дело трансатлантските односи и се воспостави првата воена мисија на Европската унија, „Конкордија“ ("Concordia"), користејќи ги т.н. „Берлин плус аранжмани“.

По воспоставувањето на НАТО мисијата во Република Македонија, „Сојузничка хармонија“, на 16 декември 2002 година, еден ден подоцна, НАТО и ЕУ усвоија заедничка декларација за развојот на Европската безбедносна и одбранбена политика.

НАТО и ЕУ и дотогаш соработуваа на полето на кризниот менаџмент, највпечатливо за време на кризата во Република Македонија, меѓутоа формална рамка за соработка не постоеше.

Тоа беше доволно министрите за надворешни работи на ЕУ да одржат состанок на 27 јануари 2002 година во Брисел, и да го усвојат документот наречен „Зедничка акција“, еден вид рамковен правен документ за испраќање на првата воена мисија предводена од ЕУ која требаше да го преземе воениот дел од мисијата „Сојузничка хармонија“ предводена од НАТО. Во документот се вели дека „Европскиот совет ја изразува својата подготвеност да ја преземе мисијата во Македонија со цел да придонесе за стабилизирање на состојбата и создавање на безбедносна околина во која Владата на Република Македонија полесно ќе може да ги спроведе одредбите на Рамковниот договор.

Со резолуцијата на Советот за безбедност на ООН 1371, усвоена на 26 септември 2001 година, се поздравува потпишувањето на Рамковниот договор и со изразува поддршка за неговото целосно спроведување, а во неговата имплементација улогата на ЕУ е значителна.

Во согласност со наведеното, поранешниот Претседател на Република Македонија Борис Трајковски, уште на 17 јануари 2002 година, ја повика Унијата да го преземе воениот дел од операцијата на НАТО, „Сојузничка хармонија“. Тоа беше доволно воените планери на ЕУ да започнат со подготовките, во консултација со НАТО, како што е предвидено со Договорот од Ница, за спроведување на операцијата. Одлучено беше Адмиралот Раинер Феист од Германија, кој се наоѓаше на должноста заменик-командант на НАТО силите во Европа, да биде оперативен командант, односно да раководи со операцијата на ЕУ од врховната команда на НАТО во Белгија. Оваа одлука на министрите за надворешни работи на ЕУ беше очекувана по договорот кој се постигна, а кој и дозволуваше на Унијата пристап до планирачките, комуникациските и разузнавачки капацитети на НАТО. Контактите помеѓу НАТО и ЕУ за време на подготовките и извршувањето на операцијата на ЕУ во Македонија се остваруваа преку состаноци на Политичко-безбедносниот комитет на ЕУ со Северноатлантскиот совет на НАТО, на ниво на воени комитети на двете организации, како и меѓу командантите на силите на ЕУ и НАТО во регионот. Целиот синџир на командување беше под политичка контрола и стратегиски

насоки на ЕУ. За време на операцијата, НАТО беше редовно информиран за користењето на неговите капацитети. НАТО беше известуван за развојот на ситуацијата на теренот од соодветните тела на ЕУ, посебно ПБК и претседавачот на ВК. Оперативниот командант на мисијата, адмиралот Феист, можеше да ги повика силите на НАТО од Косово и Босна да му помогнат, ако за тоа има потреба. Прашањето за одредување на командант на мисијата на теренот не беше регулирано со споменатиот документ. Тоа беше регулирано дополнително. Во однос на прашањето за размена на доверливи податоци, за што посебно се дискутираше, одлучено беше Генералниот секретар/Високиот претставник, г-нот Солана, да има овластувања да ги доставува доверливите информации до НАТО и до „третите држави“, во согласност со безбедносните регулативи на Советот.

Политичко-безбедносниот комитет на ЕУ, кој беше овластен од Советот на ЕУ, ја извршуваше политичката контрола и обезбедуваше стратегиски насоки за операцијата предводена од ЕУ. Оваа авторизација вклучуваше овластувања за изготвување на оперативен план, систем на командување и контрола и правила на ангажирање. Правото на одлучување за целите и времетраењето на операцијата останаа во надлежност на Советот, помогнат од Генералниот секретар/Високиот претставник на Заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ, г-нот Хавиер Солана. ПБК по редовни интервали за својата работа го известувашо Советот. Политичко-безбедносниот комитет добиваше извештаи од претседавачот на Воениот комитет на ЕУ во врска со извршувањето на операцијата, исто така, во определени временски интервали. Предвидено беше ПБК да може да го повика оперативниот командант на мисијата да присуствува на состаноците тогаш кога ќе оцени дека е потребно. Основна задача на ВК беше да го надгледува спроведувањето на воената операција под водство на оперативниот командант. Исто така, ВК добиваше редовни извештаи од оперативниот командант на мисијата, а по потреба тој можеше да присуствува и на неговите состаноци. Претседавачот на ВК и оперативниот командант беа во постојана врска.

Контактите со властите во Република Македонија ги остваруваа Генералниот секретар/Високиот претставник, г-нот Хавиер Солана, и Специјалниот претставник на ЕУ за РМ во тоа време, г-нот Алексис Брунс, во

согласност со нивните мандати, и дејствуваа како лица за контакт по сите прашања поврзани со имплементацијата на мисијата. Командантот на силите на теренот можеше да одржува контакти со локалните авторитети за прашања релевантни за неговата мисија. Членките на Унијата ја гледаа операцијата во Македонија како витален тест за развојот на воените аспирации на ЕУ.'89

Учеството на трети земји-членки на НАТО, но не и на ЕУ, пред се, Турција, се реши на тој начин што таа ги прифати гаранциите дека воените сили на ЕУ нема да бидат користени спротивно на интересите на Турција. Силите на ЕУ во Македонија беа отворени и за нации кои не се членки на ЕУ, а се членки на НАТО. Понатаму, учество можеше да земат и земјите кои беа поканети на Копенхагенскиот самит да станат членки на Унијата, во согласност со договорените модалитети. Исто така, се остави и можноста и потенцијалните партнери да земат учество во операцијата. Советот го авторизира ПБК да донесува, по барање на оперативниот командант и ВК на ЕУ, релевантни одлуки за прифаќање на евентуалните контрибутори. Деталите во врска со учеството на „трети држави“ беа предмет на договор, во согласност со член 24 од Договорот за Европската унија. Во име на Претседавачот, Генералниот секретар/Високиот претставник можеше да помага во склучувањето на вакви договори. „Третите држави“ кои даваа значителен придонес во операцијата на ЕУ имаа исти права и обврски во секојдневниот менаџмент со операцијата како и членките на Унијата кои учествуваа во операцијата. Оттука, Советот го овласти ПБК да донесува релевантни одлуки за воспоставување на Комитет на контрибутори, за случаи кога „третите држави“ обезбедуваа значителен воен придонес.

Република Македонија покажа кооперативност и подготвеност на нејзина територија да се испробаат на дело механизмите на ЕУ. За тоа, впрочем, беше дадена согласност уште со потпишувањето на Рамковниот договор, каде што ЕУ има посебно место и улога во неговото имплементирање. Дотогаш Унијата беше ангажирана на прашањата од економската реконструкција, изградба на институциите на системот и политичка реконсилијација, а со преземањето на мисијата „Конкордија“ беше истакната и воената димензија на меѓународниот ангажман во Република Македонија.

Генерални се оценките дека мисијата беше успешна за ЕУ. Тоа беше прва воена мисија на Унијата, а воедно и прва мисија во која беа ставени на проба

„Берлин плус“ аранжманите. Мисијата покажа дека НАТО и ЕУ можат успешно да соработуваат и на полето на кризниот менаџмент. Меѓутоа, исто така, и Република Македонија имаше полза од мисијата. Позитивните ефекти од оваа мисија за Република Македонија можеме да ги сумираме во следното: се подигна рејтингот на Европската унија во Република Македонија, односно мисијата беше подобро прифатена од локалното население во однос на претходните мисии на НАТО. Понатаму, меѓународниот ангажман беше покоординиран затоа што се зголеми бројот на прашањата за кои одлучуваше Унијата, односно од еден центар се одлучуваше за воените, политичките и економските аспекти на постконфликтното градење на мирот. Исто така, тоа беше можност да се разрешат некои аспекти за статусот на Република Македонија во однос на аспирациите за членство во ЕУ.

12.3 ОПЕРАЦИЈАТА „АЛТЕА“ ВО БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

На 2 декември 2004 година, ЕУ од НАТО ја презеде мировната операција СФОР во Босна и Херцеговина (Stabilization Force in Bosnia and Herzegovina - SFOR) и оваа операција беше наречена „Алтеа“. Со оваа операција, ЕУ требаше да ја осигура безбедноста и требаше да се создаде добра основа за ефикасни политички и економски реформи во БиХ. Мировната операција „Алтеа“ се одвива во согласност со спогодбата меѓу НАТО и ЕУ.

ЕУФОР (European Force - EUFOR), се сили кои ќе гарантираат континуитет во спроведувањето на договорот Дејтон/Париз. Поединечно, клучни цели на „Алтеа“ се давање придонес за сигурна и безбедна околина во Босна, во согласност со нејзиниот мандат и помош во имплементацијата на Мисијата од Канцеларијата на Високиот претставник.

ЕУ силите, исто така, во рамките на своите капацитети, треба да му дадат поддршка на Високиот претставник на ЕУ за БиХ во спроведувањето на задачите од меѓународната заедница на полето на борбата со организираниот криминал и имплементацијата на цивилните аспекти од мировниот договор.

Операцијата „Алтеа“ е најголема од сите досегашни спроведени мисии од ЕУ и во моментов европските земји имаат повеќе од 7000 трупи од сите позначајни земји-членки на ЕУ и од трети земји, вклучувајќи ја и Република Македонија. Таа ја покажа намерата на ЕУ за политички ангажман и помош во

процесот за стабилизација и асоцијација кон европската интеграција на БиХ. Во својата Резолуција 1575, Советот за безбедност на ООН и посака добредојде на оваа мисија и го поздравува зголемувањето на ангажманот на ЕУ во светлината на операцијата „Алтеа“. Во воспоставувањето на синџирот на командите, Советот на ЕУ ги донесе главните одлуки за операцијата со помош на Генералниот секретар на Советот и Висок претставник за ЗНБП, г-нот Хавиер Солана. ПБК ја воспостави политичката контрола и стратегиските насоки на операцијата, во согласност со одлуката и одговорностите на Советот.

Операцијата „Алтеа“ е во согласност со „Берлин плус“ договорот меѓу ЕУ и НАТО. Врската со НАТО е важна и за оперативните и командните рокови како основа на кредибилитетот на операциите на ЕУ.

Операцијата „Алтеа“ претставува нов чекор во развојот на ЕБОП. Таа, исто така, ја зголеми улогата на ЕУ како примарен провајдер на безбедноста на ЕУ, со голема одговорност, посебно во делот за стабилизација на Западниот Балкан.

13. ОДНОСОТ ПОМЕЃУ ЕВРОПСКАТА УНИЈА И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Членството во Европската Унија е стратешки интерес на Република Македонија од нејзиното осамостојување. Од воспоставувањето на дипломатските односи со ЕУ во декември 1995, Република Македонија се легитимирала како партнер од доверба и вистински сојузник на Европската унија, при тоа не прескокнувајќи ниту една институционална етапа во приближувањето кон Унијата: - од склучување на Спогодбата за соработка - преку Спогодбата за стабилизација и асоцијација - до стекнувањето на кандидатскиот статус

Во декември 2005 година, со стекнувањето на статусот земја-кандидат за членство во ЕУ, Република Македонија влезе во клучна фаза од процесот на европската интеграција. Одлуката на Европскиот совет за доделување на кандидатскиот статус беше политичко признание за напредокот кој го постигна Република Македонија во остварувањето на реформските процеси и во градењето на отворено, демократско општество.

Целта на Република Македонија на среден рок е целосно да ги исполни европските стандарди за функционална демократија и просперитетна пазарна економија, оспособена да ги преземе обврските од членството во ЕУ.

Улогата на Европската унија, во сите аспекти на современиот живот, е многу значајна не само за Европа туку и пошироко и не само на полето на економијата туку и во сферата на безбедноста и одбраната. За Република Македонија од витален интерес е полноправното членство во ЕУ.

Непосредни придобивки од членството на Република Македонија во Европската унијата се:

- обезбедување стабилни политички и економски услови за севкупен развој на македонското општество;
- зголемување на националната безбедност со вклучување во механизмите на надворешната и безбедносната политика на Унијата;
- поголема правна сигурност на сите субјекти со оглед на меѓународно преземените обврски во рамките на специфичното уредување на Унијата;
- зајакнување на меѓународниот углед на Република Македонија;
- можноста за заедничко одлучување по сите прашања коишто се од клучно значење за долгорочниот развој на Република Македонија, како и за

учеството во изградбата на идната европска политичка, економска и безбедносна архитектура;

- пристап на македонското стопанство до внатрешниот пазар на Унијата;
- зголемување на трговската размена и со тоа пораст на домашното производство и на вработеноста;
- зајакнување на конкуренцијата на домашниот пазар и со тоа поголема мотивација и стимулација на македонските трговски друштва,
- зајакнување на нивната конкурентска способност преку развојот на нови производи и услуги,
- модернизација на технологијата и намалување на трошоците;
- поголем пристап до капиталот, опремата, знаењето и технологијата, стандардите и техничките прописи, деловните и организационите техники,
- отворање нови можности за образование, обука и вработување.

Полноправното членство во Европската унија има и своја цена на чинење, особено за малите држави каква што е Република Македонија, а тоа се изразува преку доминацијата на правото на Унијата над домашното право и подредување на вкупната надворешна и безбедносна политика.

13.1 СПОГОДБА ЗА СТАБИЛИЗАЦИЈА И АСОЦИЈАЦИЈА

Спогодбата за стабилизација и асоцијација со Европските заедници и нивните земји-членки (ССА) е постојната правна рамка која ги регулира односите на Република Македонија со Европската унија.

Република Македонија беше прва од земјите од регионот која склучи Спогодба за стабилизација и асоцијација со Европската унија (ССА). Спогодбата, која беше потпишана во април 2001 и стапи на сила во април 2004 година, претставува основна правна рамка за билатералната соработка се до зачленувањето во ЕУ и ја зајакнува регионалната соработка, го унапредува проширувањето на пазарите и економските односи помеѓу страните и ги воспоставува основите за техничката и финансиската помош.

Со неа се унапредија институционалните механизми за одржување на редовен дијалог со Унијата.

Таа е составена од следните глави:

- Општи начела;
- Политички дијалог;
- Регионална соработка;
- Слободно движење на стоки;
- Движење на работници;
- Основање;
- Давање услуги;
- Капитал;
- Приближување на законодавството и спроведување на законите;
- Правда и внатрешни работи;
- Политика на соработка;
- Финансиска соработка и
- Институционални, општи и завршни одредби.

Советот за стабилизација и асоцијација е највисокото институционално тело кое заседава еднаш годишно на ниво на министри за надворешни работи.

Комитетот за стабилизација и асоцијација е оперативно тело кое го следи исполнувањето на обврските кои произлегуваат од ССА, во чии рамки се формирани 7 поткомитети:

- Поткомитет за правда, слобода и безбедност;
- Поткомитет за иновации, информатичкоопштество и социјална политика;
- Поткомитет за транспорт, животна средина, енергетика и регионален развој;
- Поткомитет за внатрешен пазар и конкуренција;
- Поткомитет за економски и финансиски работи и статистика;
- Поткомитет за земјоделство и рибарство и
- Поткомитет за трговија, индустрија, царина и даноци.

Парламентарната соработка во контекст на ССА се одвива во рамките на Заедничкиот парламентарен комитет. Со потпишувањето и стапувањето на сила на овој договор, Македонија може да се користи со сите права кои им се признати на државите со асоцијативен статус. Најзначајо е тоа што РМ може да користи стручна и финансиска помош за спроведување на структурните реформи кои се услов за стапување во полноправно членство.

13.2 УЧЕСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ЗАЕДНИЧКАТА НАДВОРЕШНА И БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА НА ЕУ

Република Македонија активно се вклучува во Заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ. На покана на ЕУ, Република Македонија се придружува кон декларациите, изјавите, заедничките позиции на ЕУ, со што ја усогласува својата надворешна политика кон онаа на ЕУ.

Исто така, Република Македонија е контрибутор во Европската безбедносна и одбранбена политика. Земјата придонесува во развојот на воените и цивилните капацитети на ЕУ за управување со кризи (учествува во воената операција АЛТЕА во БиХ, декларираше капацитети за учество во идни воени и цивилни мисии на ЕУ за кризен менаџмент) и ја зајакнува соработката со Унијата на планот на борбата против тероризмот, организираниот криминал, контролата на оружјето и други видови безбедносни ризици, кои ги надминуваат националните граници и за кои е потребно заедничко делување.

Со цел успешно да се спроведуваат активностите во областа на Заедничката надворешна и безбедносна политика и Европската безбедносна и одбранбена политика, во Македонија постојат надлежни институции, и тоа: Секретаријатот за европски прашања при Владата на Република Македонија, Министерството за надворешни работи, кое ја има водечката улога и соработува со Министерството за одбрана, Министерството за финансии (Царинска управа и Дирекција за спречување на перење пари), Секретаријатот за законодавство, Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации и Центарот за управување со кризи.

Министерството за надворешни работи врши координација на имплементацијата на обврските од процесот на прифаќање на заедничките придобивки на Европската унија во доменот на Заедничката надворешна и безбедносна политика.

Координацијата ја врши Одделението за Заедничката надворешна и безбедносна политика формирано во рамките на Секторот за Европска унија во јануари 2006 година. Тогаш е формирано и Одделение за контрола на вооружувањето, во рамките на Секторот за мултилатерала, надлежно за

координација и следење на имплементацијата на меѓународните режими за контрола на оружјето, непролиферацијата и разоржувањето.⁵²

Секретаријатот за европски прашања при Владата на Република Македонија, преку Одделението за интеграција во областа на Заедничката надворешна и безбедносна политика како составен дел на Секторот за прашања на политичката унија, врши работи од областа на заедничката надворешна и безбедносна политика, единствената одбранбена политика, развојот на политичкиот дијалог и регионалната соработка и ги координира и усогласува органите на државната управа и другите органи и институции за подготвување на Република Македонија за членство во Европската унија во областите на европското законодавство од негова надлежност.

⁵² Предлог – национална програма за усвојување на правото на ЕУ, Скопје, март 2006, стр.370.

14. ПОМОШ ЗА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД ЕУ

Повеќе од 250 проекти финансирани од Европската Унија се досега реализирани или се спроведуваат во Република Македонија. Од 1992 до 2007 година, кога се вовеле новиот Инструмент за претпристапна помош (познат само како ИПА), финансиската помош на ЕУ распределена преку ФАРЕ и КАРДС програмите достигна повеќе од 800 милиони евра. Помошта на ЕУ во рамките на ИПА има за цел да и помогне на земјата да ги заврши започнатите реформи неопходни за членство во ЕУ. Помошта што ќе биде обезбедена за периодот 2007-2013, преку петте компоненти на ИПА, ќе изнесува речиси 622.5 милиони (622.496.001) евра. Покрај тоа, Република Македонија има пристап и до мулти-корисничката, регионална програма на ИПА.

Областите во овие проекти се разликуваат според нивниот опфат, буџет и број на експерти, и обезбедуваат преглед на бројните можности за финансиска помош од ЕУ. Почнувајќи од големи инфраструктурни и еколошки проекти вредни десетици милиони евра, преку мали грантови за невладини организации кои работат на локално ниво, па сè до набавка на опрема за полицијата, реформи во правосудството или регистрација на животните, Европската Унија активно учествува и ја унапредува благосостојбата на граѓаните во речиси сите сегменти од живеењето.

Од 1992 до 2000, помошта на Европската Унија за Република Македонија изнесуваше 475 милиони евра.⁵³

Табела 2 1991-2001 Помош за Република Македонија од ЕУ/Распределба во милиони евра

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Total
Република Македонија										
Фаре + Обнова										
60.00			25.00	25.00	33.00	25.00	47.00	25.00		240.00
КАРДС										
									42.50	42.50
ЕСНО										
36.52			9.15	0.00	0.00	0.40	43.00	3.35	3.15	95.57

⁵³ http://www.delmkd.ec.europa.eu/mk/bilateral-relations/eu-assistance/past_assistance.htm

Медиуми									
0.05	0.28	0.00	0.21	0.28	0.00	0.20			1.02
Демократија и Човекови права									
			0.50	0.20	n.a.	n.a.	0.04		0.74
Поддршка за платен биланс									
			40.00			30.00			70.00
Механизам за брза реакција									
								2.50	2.50
Вкупно									
96.52	0.05	34.43	25.00	73.71	25.88	90.00	58.55	48.19	452.33

Извор: http://www.delmkd.ec.europa.eu/mk/bilateral-relations/eu-assistance/past_assistance.htm

Европската Унија започна да финансира проекти во Република Македонија преку Европската Заедница за Хуманитарна помош (ЕЧНО) во 1992 година. Помошта на Европската Унија од тогаш е зголемена за €475 милиони помеѓу 1992 и 2000 година.

Овде се вклучени €91 милиони помош дистрибуирани преку **ЕЧНО** за да и помогнат на Владата да обезбеди засолниште, здравствена заштита и олеснувања во образованието за бегалците од Косовската криза во 1999 година.

Помош исто така беше исплатена преку програмите **ФАРЕ/ОБНОВА** (€259 милиони) за поддршка на економските реформи и подобрување на инфраструктурата. Заедно со оваа голема помош ЕУ поддржа и обука на службеници за реформи во банкарското работење, јавната администрација и судството, како и поддршка на проекти за развој на националната политика за животна средина.

Покрај тоа, Европската Комисија има дадено поддршка од €70 милиони за **балансните плаќања** и обезбеди ограничување на каматните стапки во вредност од €20 милиони за позајмицата од Европската Инвестициона Банка.

Во 2001 година помошта на ЕУ за поранешната југословенска Република Македонија продолжи со дополнителни €66,8 милиони.⁵⁴

⁵⁴ http://ec.europa.eu/enlargement/archives/ear/makedonski/main/mk-mac_eu.htm

14.1 ПРЕГЛЕД НА АКТИВНОСТИТЕ НА ЕЧНО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Првата мисија на ЕЧНО во земјата беше во периодот помеѓу февруари 1993 и август 1996. Преку 45 милиони евра помош беше распределена за да се олеснат хуманитарните последици од војната во регионот. Активностите се разликуваа, од помош за бегалците од Босна и помош за локалното население, па се до обезбедување на гориво за јавните институции.

ЕЧНО се врати во земјата во 1999 за да обезбеди помош на повеќе од 300.000 бегалци кои го напуштија соседно Косово. Исто така, помош беше давана на локалното население кое требаше да се справи со приливот на луѓе како и со последиците по враќањето на најголем број на бегалци.

Стратегијата за целосно заминување на ЕЧНО, која беше започната во 2000, беше одложено со почетокот на конфликтот кој избувна во северните и западните делови на земјата во февруари 2001. ЕЧНО веднаш одговори на кризата со мобилизирање на дополнителни средства за да се покријат итните потреби на раселеното население. Активностите се состоеја во помош во храна за внатрешно раселените лица и лицата кои се враќаа назад, хигиенски пакети за семејствата кои ги прифаќаа бегалците, итни реконструкции на училиштата и здравствените центри и дистрибуирање на земјоделски семиња и огрев.

Во текот на 2002, ЕЧНО продолжи да им помага на останатите бегалци и внатрешно раселени лица, додека им помагаше да се вратат во областите кои беа најпогодени од кризата. Со оглед на значителниот број на внатрешно раселени лица кои сеуште беа во привремено сместување, програмата за помош во храна на ЕЧНО беше продолжена до пролетта 2003, кога се очекуваше да се разреши ситуацијата со внатрешно раселените лица со завршувањето на програмата за реконструкција на куќите.

Поддршката обезбедена од ЕЧНО од 1999 до денес изнесува 64 милиони ева. По речиси 10 години во земјата, ЕЧНО има спроведено вкупно 105 проекти со вредност поголема од 110 милиони евра.

Хуманитарните активности на ЕЧНО – Канцеларија за хуманитарна помош во Македонија беа официјално завршени во април 2003.⁵⁵

⁵⁵ Повеќе може да се види на <http://www.delmkd.ec.europa.eu/mk/bilateral-relations/eu-assistance/echo2003/default.htm>

Со цел да се подобри квалитетот на живеење, меѓусоседските односи и на тој начин директно да се влијае на безбедноста и мирот, Европската унија финансира проекти за меѓугранична соработка.

Еден од многуте проекти коишто ги има финансирано ИПА е и проектот за меѓугранична соработка на Република Македонија и Албанија. Значи, ЕУ им стави на Македонија и Албанија на располагање средства од ИПА програмата за претпристапна помош за развивање на прекуграничната соработка меѓу градовите и општините во двете земји

15. ОДНОСОТ НА ЕУ КОН СПОРОТ ПОМЕЃУ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И РЕПУБЛИКА ГРЦИЈА

На својот пат кон Европското семејство Македонија нема други пречки, освен проблемот што го има Грција со нашето уставно име. Сите извештаи испишани од Европа, меѓу кои и последниот на ЕК за напредокот на Македонија, јасно ни даваат до знаење дека Македонија ги исполнува сите услови за да започне преговори за влез во Унијата. Единствениот кочничар на нашиот пат е спорот со името. ЕУ ги толерира каприците на Атина, со објаснување дека ниедна земја не може да се приклучи кон Унијата се додека има нерешен спор со друга земја.

Не постои рационален аргумент, позитивно гласање, одлуката по однос на барањето на Р. Македонија за почеток на преговорите со ЕУ, тоа да може да зависи од решението со Грција за спорот околу името.

Затоа треба одлуката на Европската Комисија од 2009 година да се проследи и да се започне поскоро со преговорите за членство во Унијата, каде поврзувањето на проблемот со името би бил отфрлен.

Дискусија за спорот околу името меѓу двете држави, би требало се иземе од процесот на пристапување на Р. Македонија во ЕУ.

Спротивставувањата на Грција против членството на државата во Унијата не се експлицитно напоменети, туку напротив, се употребуваат формулации во општа смисла на зборот и дека стабилноста на регионот ќе се наруши ако државата се интегрира со референцата и ако не биде решен спорот поради референцата. Иако, стабилноста ќе биде далеку подобрена ако Македонија се интегрира во Унијата.

Индивидуалниот однос на некои од земјите членки на ЕУ кон спорот помеѓу Република Македонија и Република Грција во однос на уставното име на Република Македонија е различен во споредба со односот, ставот на Европската унија.

Имено, некои земји членки не признаваат под нашето уставно име Република Македонија (Словенија, Бугарија, Полска, Чешка, Словачка и др.), а некои од земјите членки (на пример европската четворка, најмоќните земји во ЕУ не признаваат под уставното име туку под привремената референца

БЈРМ, а тоа се Германија, Велика Британија, Франција, Италија и некои други земји членки како на пример Шпанија.

Ставот пак на ЕУ како целина е дека не признаваат под привремената референца FYROM и дека ќе го прифатат компромисното име што би излегло по преговорите помеѓу Република Македонија и Република Грција коишто се водат под медијаторство на ООН.

Според европатеникот и веројатен иден претседател на Европскиот парламент Мартин Шулц, Европската Унија би требало да игра улога на покровител-посредник во решавањето на спорот со името меѓу Македонија и Грција. „Тоа се рабира е билатерален конфликт меѓу држава кандидат и држава членка, но тој проблем се однесува на сите нас. Кога велам сите, мислам на сите држави членки, но пред се' на Европската Унија како таква. Затоа мислам дека решението на проблемот може да биде пронајдено под еден вид посредништво на Европската Унија. Добро знам дека надлежните во Европската Комисија веќе подолго време се мачат да изнајдат средство за да ги намалат тензиите кои искрено постојат.“⁵⁶

Во Европскиот парламент прашањето за евроинтеграциите на Република Македонија и нејзиниот спор со Грција, со исклучок на европатениците кои тие прашања ги следат директно, не се наоѓаат во жижата на интересот кој во моментот е насочен кон решавањето на должничката криза и спасот на евро зоната. Тоа го признава и Мартин Шулц претседателот на групата на европските социјалисти и демократи.

Македонија треба и понатаму да се бори. Најдобрата опција за излез од оваа ситуација, е државата активно да бара политичко решение кое самата би го пронашла. Политичко решение да се пронајде, тоа би значело, да се започне еден процес на креирање решенија за конфликтот, истотака и со активно барање сојузници.

Р. Македонија мора да започне интензивно лобирање кај европските влијателни потенцијални партнери и да успее да ги придобие, со цел да ги заинтересира за да се заложат за политичкото решение за излез од блокираната ситуација во која се наоѓа државата.

⁵⁶ <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15422806.00.html>

ГЛАВА II - МЕТОДОЛШКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ

1. ПРОБЛЕМ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Европската унија и нејзините институции биле формирани бидејќи имало потреба од зацврстувањето на мирот и стабилноста во Европа по бранот на војни коишто се случиле. Инструментите на актуелната политика на ЕУ се во функција на постигнувањето на целта за постконфликтна обнова и стабилизација на регионот.

Главниот проблем на ова истражување е тоа што: *„ЕУ со своите инструменти не ги решава ефикасно темелните причини за нестабилност“*.

Економските карактеристики, како што е зависноста, првенствено, од извоз на стоки, ниски просечни приходи, бавен економски раст, и голема дијаспора, претставуваат важни и силни предвесници за конфликт. Релативното лишување, губење на социјалниот статус и неисполнетите очекувања се исто така фактори на дестабилизација.

Во целиот регион, распадот на индустриската база, растечката невработеност, забавувањето на процесот на приватизација и недостигот на странски инвестиции вршат огромен притисок врз политичкиот процес и доведуваат до појава на масовен бран на миграции. Европската помош направи значаен напредок во обезбедувањето на основната стабилност, но, на подолг период, без развој, нема стабилност.

Методите за превенција на конфликт може да бидат успешни доколку создаваат безбеден амбиент, промовираат оддржливи демократски системи, како и економска и социјална благосостојба. Еден од начините да се изгради оддржлив мир е да се преизградат односите врз основа на договорени правила и со враќање на јавната власт и легитимитет.

Се чини дека постои контрадикција во природот на ЕУ кон Балканот: од една страна зајакнување на единството во регионот преку регионална интеграција, но, од друга страна, создавање на нови поделби со тоа што на едни земји им се доделува статус на земји-апликанти (и трошоците и придобивките што следат од тоа), а на други земји не.⁵⁷

⁵⁷ Tamàs Novák, 'Economic Relations between Central and Southeastern Europe: Considering Reorientation towards the European Union', in Theofanis G. Stavrou and John R. Lampe (eds.),

Тоа е клучот на дилемите на ЕУ и Балканот; од една страна, Балканските земји се охрабруваат поблиску да се интегрираат заради унапредување на стабилноста, а од друга страна, ЕУ го задржува индивидуалниот приод за секоја земја кога се работи за потенцијални апликанти. Сеуште не е доволно проучена оваа дисонанца во пристапот на ЕУ и нејзиното влијание врз стабилизациониот процес на Балканскиот регион. Клучно е тоа да се направи сега пред претстојното проширување за да се изнајдат начини успешно да се избалансираат двете цели, без да се загрози досега постигнатиот напредок. Во некоја рака, позицијата на Хрватска јасно го илустрира овој проблем, бидејќи таа е цврст поборник на индивидуалниот приод за пристапот во ЕУ, а сепак се соочува со барањата на ЕУ да биде активен член во рамките на регионалната интеграција и да соопработува во рамките на еден регион во кој не чувствува припадност.⁵⁸

Redefining Southeastern Europe: Political Challenges and Economic Opportunities, Südosteuropa-Studie 6, (Munich: Südosteuropa-Gesellschaft, 1998), p. 245

⁵⁸ Sharon Fisher, 'Croatia's EU Odyssey', *Central Europe Review*, Vol. 2, No 19, 15 May 2000

2. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Предмет на истражување на овој труд ќе биде политиката којашто ја води Европската Унија за стабилизација на мирот и безбедноста во регионот и во Република Македонија.

Европската безбедносна и одбрамбена политика во рамките на Европската унија била создадена за да и овозможи на Европската унија да игра посеопфатна улога во воениот и во цивилниот меѓународен кризен менаџмент. Една од политиките на Европската унија е и соработката со НАТО.

На процесите на пристапување и интеграција на регионот и на Република Македонија во Европската Унија и НАТО се гледа како на главен стабилизирачки и исцрпен превентивен пристап. Ова не се должи на верувањето дека интеграцијата е волшебно решение за сложените регионални и внатрешни предизвици (истото се однесува и на дезинтеграцијата), туку поради јавно споделената доверба дека интегрирањето на демократските норми и стандарди, почитувањето на владеењето на правото, јакнењето на демократските институции за време на процесот на интеграција и асоцијација ќе ги прифати комплексните и болни реформи во вклучен, транспарентен, доследен и пред сè конструктивен модел за структурна превенција кон мир, стабилност и развој.

Во периодот помеѓу 2000 и 2004 година, ЕУ потрошила преку 261 милиони евра за да ја охрабри демократската стабилизација на Западен Балкан, вклучувајќи ја и Македонија.

За оние во регионот кои преживеале насилно раселување, демократската стабилност ја дава сигурноста на значењето дека никој нема да може по своја волја да бара да го напушти сопствениот дом.

ЕУ овозможува да се случуваат промени и продолжува да го прави истото. Враќањето на бегалците, раселените лица во нивните домови од пред војните, останува да биде клучен приоритет преку поддршката на спонтаното враќање и враќањето на малцинствата. ЕУ исто така работи да помогне во осигурувањето, враќањето да биде одржливо, и тоа го прави преку развивање на бизниси и можности за вработување во реоните на враќање.

2.1 ТЕОРИСКО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Што всушност преставува европската безбедносна и одбранбена политика?

Тоа е проект кој ќе ја презентира способноста на Европската унија да превзема колективни одлуки кои се однесуваат на регионалната и меѓународната безбедност, во кој спаѓа и распоредувањето на спектар со инструменти, вклучувајќи и воени инструменти, во операции на кризен менаџмент, сето ова со цел зачувување на мирот, а ако е потребно и спроведување на мирот.

Европската безбедносна и одбранбена политика не значи креирање на „Европска армија“. Обврската на националните сили за учество во операции на Европската унија останува суверена одлука на засегнатите нации.

Европската безбедносна и одбранбена политика е во функција на подобрување на способноста на Европската унија да реагира за време на кризи. Ова значи да се подобрат способностите на Европската унија за да биде способна да преземе операции и, работејќи заедно со НАТО и други меѓународни организации, да развие најдобар одговор за справување со кризи. Во рамките на Европската безбедносна и одбранбена политика, воени или полициски сили може да се испратат во кризни области да извршуваат хуманитарни операции, операции за одржување на мирот, кризен менаџмент и др.⁵⁹

Европската унија е убедена дека може и мора да даде значаен придонес во посочените сегменти. Европската безбедносна и одбранбена политика беше балансирана од самиот почеток за да ја обезбеди Европската унија со средства кои ќе и дозволат распоредување на воени и цивилни инструменти, со цел помагање на способностите на земјата која има придобивка од оваа помош.

Европската безбедносна и одбранбена политика им овозможува на европејците да ги адресираат новите безбедносни предизвици ефикасно. Таквата политика не значи и заменување на НАТО. Потребна е комплементарна, а не компетитивна врска помеѓу ЕУ и НАТО.

⁵⁹ A. World Player: The European Union's External Relations, European Communities, 2004, p.9.

Европската унија мора да ги заштити своите воени и стратегиски интереси работејќи заедно со сојузниците - посебно со НАТО сојузниците - со развивање на единствена Европска безбедносна и одбранбена политика.⁶⁰

2.2 ОПЕРАЦИОНАЛНА ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Подрачјата во кои делува ЕУ се многу, но во овој труд посебно внимание ќе посветиме на „Заедничката надворешна и безбедносна политика“.

Во ова подрачје на делување основната цел на ЕУ е: одржувањето на мирот во светот, промовирањето на интернационалната безбедност, застапувањето на демократијата, владеењето на правото и почитување на човековите права.

Основната стратегија која ја изготвила и применува Европската Унија за остварување на горенаведените цели е Европска стратегија за безбедност која се состои од:

- меѓугранична соработка во борба против организираниот криминал;
- стратегија против производство на оружје за масовно уништување;
- акционен план за справување со радикализација и регрутација во тероризмот;
- стабилизација на Западен Балкан (вклучувајќи ја и цивилната мисија во Косово).

Безбедносната и одбранбената политика на ЕУ (ESDP) – е дел од Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП).

Цели на ЗНБП се:

- Да се зачуваат целите како: заедничките вредности, фундаменталните интереси и независноста на унијата;
- Да се засили сигурноста на членките во рамките на унијата
- Да се обезбеди мир и сигурност во рамките на Унијата и на меѓународен план согласно со принципите на Обединетите Нации;
- Промовирање на меѓународна кооперација;
- Демократичност, владеење на правото и почитување на фундаменталните човекови права.

⁶⁰ From: Why the European Union, http://europa.eu.int/abc/12lessons/index1_en.htm 15/01/2006.

2.3 ВРЕМЕНСКО И ПРОСТОРНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Според образложението на проблемот и предметот, ова истражување се однесува за периодот од 1990 година па наваму, или поточно почнувајќи од времето кога се распадна поранешна СФРЈ во чиј состав беше и нашата држава, па до денес.

Истражувањето се однесува за земјите од регионот или како што уште е познато земјите од Западен Балкан, односно земјите од југоисточна Европа (ЈИЕ). За овие земји е склучен Договор за асоцијација и стабилизација.

3. ИСТРАЖУВАЧКО ПРАШАЊЕ

Основното истражувачко прашање во овој труд ќе биде формирано од истражувањето кое ќе биде спроведено врз 100-тина испитаници по пат на анкетирање. Анкетниот прашалник ќе ги содржи следниве прашања:

1. Дали според Вас, политиката на ЕУ за мирот е успешна?
2. Дали според Вас, ЕУ успешно ја заврши својата улога во стабилизацијата на мирот?
3. Дали според Вас, Р.Македонија даде соодветен придонес во спроведувањето на политиката на ЕУ?
4. Која била основната причина за формирање на ЕУ?
5. Во кои подрачја делува ЕУ?
6. Во што се состои безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во регионот?
7. Во што се состои безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во Република Македонија?
8. Кои се целите на ЗНБП (Заедничка Безбедносна и Одбрамбена Политика)?
9. Дали ЕУ во целост е насочена кон превенцијата од конфликти, како еден значаен предуслов за безбедност и мир?
10. Дали ЕУ со своите инструменти ефикасно ги решава темелните причини за нестабилност?

Анкетниот прашалник ќе биде доставен во прилог, а заклучоците од истражувањето ќе бидат презентирани на крајот.

4. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Научна цел:

Да се направи научна дескрипција и анализа на политиката на Европската унија, нејзините стратегии, цели, проекти и планови со цел за зачувување на мирот и безбедноста во регионот и во Република Македонија..

Практична цел:

- Со резултатите од ова истражување треба да се утврди колку ЕУ ефикасно ги спроведува своите стратегии за стабилизација на мирот и безбедноста во регионот и во Република Македонија ; како и

- Изнаоѓање на евентуални решенија со цел за подобрување на ефикасноста на проектите на ЕУ за стабилизација на мирот и безбедноста.

5. ХИПОТЕТИЧНА РАМКА - ХИПОТЕЗИ

Откако претходно го определивме проблемот и предметот на истражување, може да се извлече следната општа хипотеза:

Ако и покрај големите ангажмани и активности за зачувување на мирот сеуште постојат конфликти, војни и нестабилности, тогаш ЕУ сеуште располата со недоволно ефикасни инструменти за стабилизација на мирот и безбедноста во целост. Основните цели на ЗНБП сеуште не се во целост реализирани.

Варијабли:

Зависна варијабла:

Недоволната ефикасност на Заедничката Надворешно-Безбедносна Политика на ЕУ (ЗНБП)

Независна варијабла

Желбата за соработка на земјите во регионот

6. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

За да се реализираат поставените цели на ова истражување потребно е да се применат соодветни методи, техники и инструменти кои ќе ни овозможат прибирање, средување, обработка и анализа на податоците, со што ќе дојдеме до релевантни податоци за истражуваното прашање како и можност за проверка на поставените хипотези.

Метод на истражување

Во истражувањето ќе се користи метод на теориска анализа. Методолошкиот пристап кој ќе биде употребуван во овој труд се состои од квалитативна анализа на содржини од примарни и секундарни извори на податоци (релевантни анализи, извештаи, студии, одлуки) донесени од институции на ЕУ.

Техника на истражување

Во истражувањето ќе се користи техниката на анализа.

Инструменти на истражување

Инструментите кои ќе се користат во истражувањето се извори на податоци (релевантни анализи, извештаи, студии, одлуки) донесени од институции на ЕУ.

7. ОПШТЕСТВЕНА ОПРАВДАНОСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Општествената оправданост на истражувањето може да се согледа преку фактот дека: развојот на демократијата и интеграцијата внатре во Балканот, меѓу самите земји, го трасираат патот кон мирот. Воспоставувањето на мрежа за соработка од страна на ЕУ на Балканот, на некој начин, има за цел да ги трансформира потенцијалните конфликти и со тоа да дејствува како мерка за превенција од истите. Гинсберг смета дека ЕУ е "симбол на структуралниот мир и помирување меѓу старите непријатели". Всушност ЕУ се гледа себе си како модел за регионална интеграција и со тоа го стимулира сопственото учество во прашањата на регионалните конфликти, како и нивно менаџирање и вклучување во мировните процеси на Балканот.

САД и ЕУ ставаат голем акцент за подобрувањето на интра-регионалната соработка како битен чекор за зајакнување на безбедноста и стабилноста. Во текот на 1990-тите, бројни иницијативи, поддржани од ЕУ, беа започнати на Балканот со цел да се стимулира регионалната интеграција.

На Балканот не може да се постигне политичка стабилност без адекватно ниво на економска безбедност и развој. Интензивирањето на трговските и другите економски врски меѓу Балканските земји може да придонесе за економско здравување, а од друга страна, побрзиот економски развој е клучен за политичката и економската стабилност на Регионот. Зголемената регионална интеграција води кон поголем економски развој со зголемен пораст на трговијата и инвестициските текови.

ГЛАВА III – АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

Во спроведеното истражување беше земен примерок од 100 испитаници по случаен избор. Истражувањето е спроведено на територијата на град Скопје од причина дека е најголема веројатноста тука да се најдат испитаници кои се од различни места, различни етнички групи, различно ниво на образование, различна националност, државјанство итн. Со оглед на тоа дека тоа е главен град на Република Македонија и во него скоро 1 милион луѓе секојдневно се движат, работат, доаѓаат по потреба за да завршат некоја работа во некоја од институциите во главниот град и др.

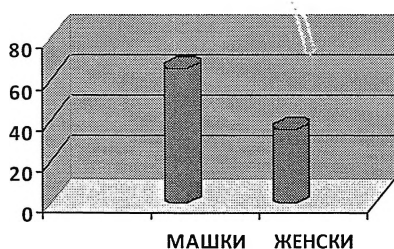
Во однос на полот, образованието и возраста, податоците можеме да ги видиме во следнава табела:

Табела 3

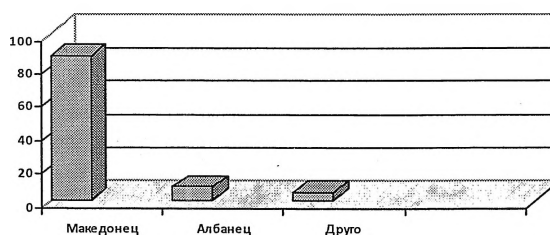
ПОЛ		НАЦИОНАЛНОСТ			ОБРАЗОВАНИЕ			ВОЗРАСТ		
МАШКИ	ЖЕНСКИ	МАКЕД.	АЛБАН.	ДРУГО	ОСНОВ.	СРЕД.	ВИС.	18-30	31-45	46-65
65	35	87	8	5	3	43	54	43	38	19

Оваа состојба, може да се прикаже и графички:

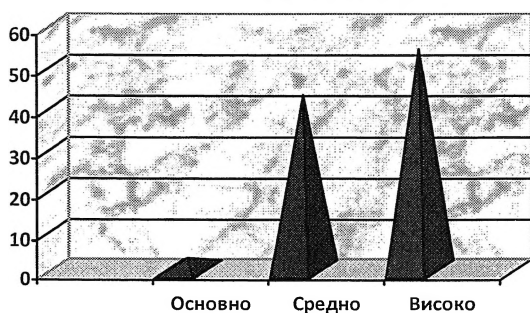
Графикон 1 Пол

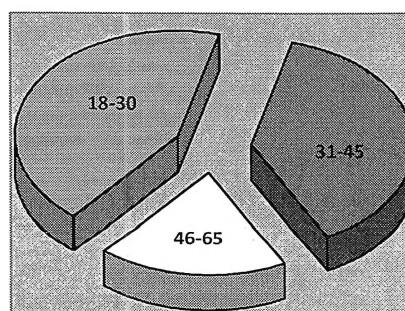
Графикон 2 Националност

Графикон 3 Образование

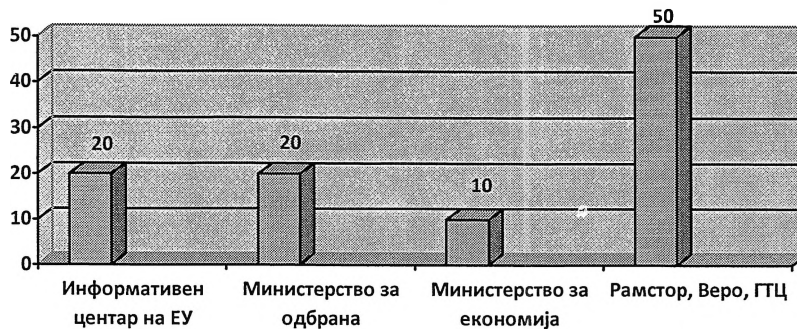

Графикон 4 Возраст

Распоредот на бројот на испитаниците во однос на местото каде се анкетирани изгледа вака:

График 5 Место на анкетирање

Анализата на анкетниот прашалник не води до неколку заклучоци кои на крајот ќе бидат презентирани.

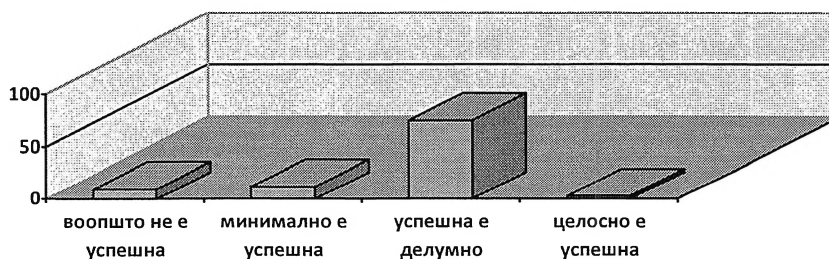
Најпрво ќе започнам со анализа на одделните прашања кои биле наведени во анкетниот прашалник.

1. На првото прашање: Дали според Вас, политиката на ЕУ за мирот е успешна? и понудените одговори:

- а) воопшто не е успешна
- б) минимално е успешна
- в) успешна е делумно
- г) целосно е успешна

Најголем дел од испитаниците одговориле дека со оглед на тоа дека сеуште конфликтите, војните се наше секојдневие, политиката којашто ја спроведува ЕУ за мирот сеуште не е успешна во целост, т.е успешна е делумно. Вакво мислење имаат дури 75% од испитаниците, 10% сметаат дека воопшто не е успешна, а 12% сметаат дека е минимално успешна, а постојат и такви кои сметаат дека политиката на ЕУ за мирот е целосно успешна, такви се 3% од анкетираниите.

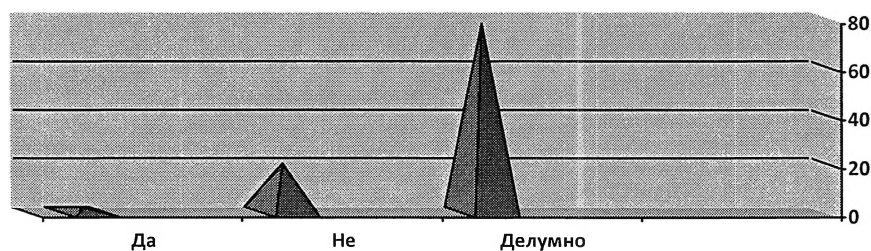
Графикон 6 - Прашање бр.1

2. На второто прашање: Дали според Вас, ЕУ успешно ја заврши својата улога во стабилизацијата на мирот? и понудените одговори: а) да б) не в) делумно

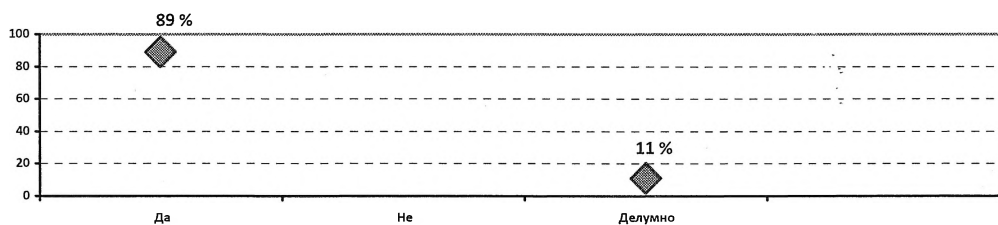
Скоро идентични се одговорите како на првото прашање. 78% сметаат дека улогата за стабилизација на мирот ЕУ ја завршила делумно, 20% сметаат дека ЕУ воопшто не ја завршила улогата за стабилизација на мирот и 2% сметаат дека ЕУ во целост ја завршила улогата за стабилизација на мирот успешно.

Графикон 7 – Прашање 2

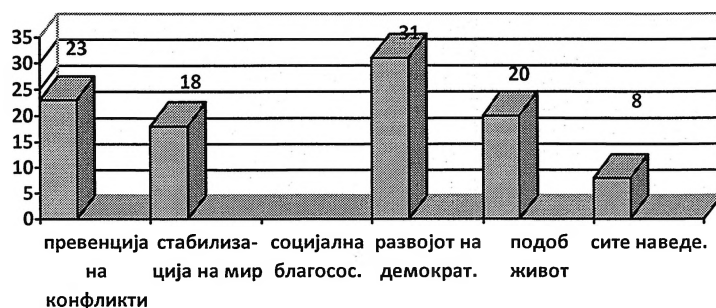
3. Во однос на третото прашање: Дали според Вас, Р. Македонија даде соодветен придонес во спроведувањето на политиката на ЕУ?, најголем дел од испитаниците одговориле потврдно и тоа дури 89% но постојат и такви коишто не се согласуваат со тоа и сметаат дека Македонија во целост не го дала својот придонес во спроведувањето на политиката на ЕУ, туку само делумно – 11%.

Графикон 8 – Прашање 3

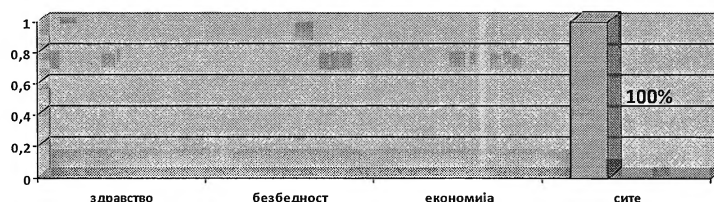
4. Прашањето со број 4 - Која била основната причина за формирање на ЕУ? нуди поголем избор на можни одговори па тука постои и најголема поделеност на мислењата на испитаниците. Понудени се следниве можни одговори: а) превенција на конфликти б) стабилизација на мирот в) социјална благосостојба г) развојот на демократијата г) за подобар живот д) сите претходно наведени, 23% одговориле дека основна причина поради кој е формирана ЕУ е превенцијата на конфликтите, 18% се за стабилизација на мирот, 31% сметаат дека развојот на демократијата е основната причина за формирање на ЕУ, 20% се за подобар живот и 8% - сите претходно наведени.

Графикон 9 – Прашање 4

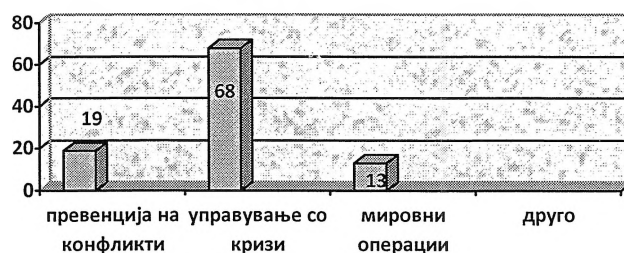
5. Во однос на подрачјата на делување на Европската Унија – петтото прашање, сите испитаници сметаат дека ЕУ делува во сите подрачја, односно во здравство, безбедност и економија.

Графикон 10 – Прашање 5

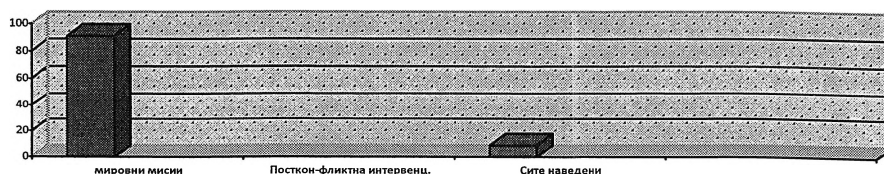
6. Безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во Европа – шестото прашање, според 68% од анкетираниите се состои од управување со кризи, 19% - превенција на конфликти и 13% од мировни операции.

Графикон 11 – Прашање 6

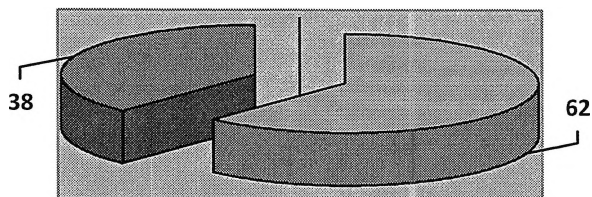
7. Безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во Македонија – седмо прашање, според 91% од анкетираниите се состои од мировни мисии и според 9% - освен од мировни мисии и од постконфликтна интервенција.

Графикон 12 – Прашање 7

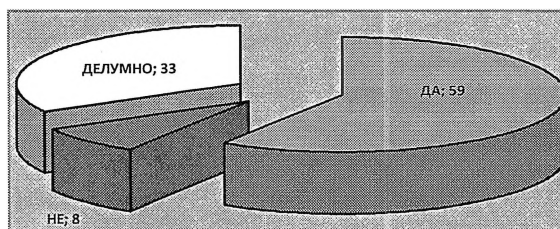
8. Целите на Заедничка Безбедносна и Одбрамбена Политика на ЕУ според 62% од испитаниците се состојат од активности за превенција на конфликти а 38% сметаат дека активностите за справување со кризи се основните цели на ЗНБП-осмо прашање.

Графикон 13 – Прашање 8

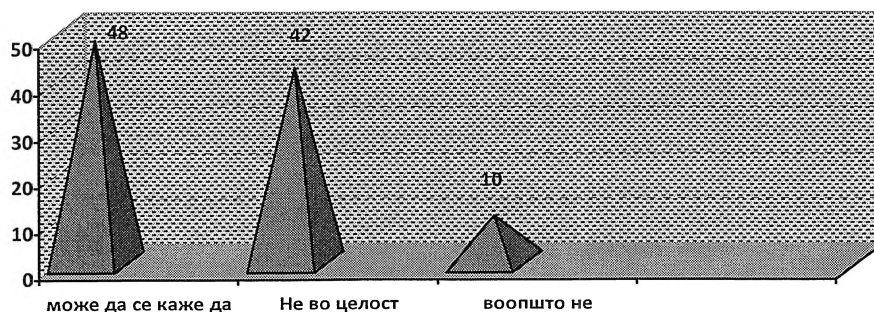
9. Како надоврзување на осмото прашање следува деветото според кое исто како и во претходното најголем дел од испитаниците 59% сметаат дека ЕУ во целост е насочена кон превенцијата од конфликти, 33% сметаат дека делумно ЕУ е насочена кон превенцијата од конфликти и 8% имаат негативен став за ова.

Графикон 14 – Прашање 9

10. Во однос на десетото прашање: Дали ЕУ со своите инструменти ефикасно ги решава темелните причини за нестабилност?, 48% одговориле - може да се каже да, 42% одговориле - не во целост и 10% рекле - воопшто не.

Графикон 15 – Прашање 10

Резултатите од спроведеното истражување може да се видат во следнава табела:

Р.б	Прашање	А)	Б)	В)	Г)	д)	ѓ)
1	Дали според Вас, политиката на ЕУ за мирот е успешна?	воопшто не е успешна	минимално е успешна	успешна е делумно	целосно е успешна		
		10	12	75	3		
2	Дали според Вас, ЕУ успешно ја заврши својата улога во стабилизацијата на мирот?	да	не	делумно			
		2	20	78			
3	Дали според Вас, Р.Македонија даде соодветен придонес во спроведувањето на политиката на ЕУ?	да	Не	делумно			
		89		11			
4	Која била основната причина за формирање на ЕУ?	превенција на конфликти	стабилизација на мир	социјална благосос.	развојот на демократ.	подоб живот	сите наведе.
		23	18		31	20	8
5	Во кои подрачја делува ЕУ?	здравство	безбедност	економија	сите		
					100		
6	Во што се состои безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во регионот?	превенција на конфликти	управување со кризи	мировни операции	друго		
		19	68	13			
7	Во што се состои безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во Република Македонија?	мировни мисии	Постконфликтна интервенц.	Сите наведени			
		91		9			
8	Кои се целите на ЗНБП (Заедничка Безбедносна и Одбрамбена Политика)?	активности за превенција на конфликти	активности за справување со кризи				
		62	38				
9	Дали ЕУ во целост е насочена кон превенцијата од конфликти, како еден значаен предуслов за безбедност и мир?	да	не	делумно			
		59	8	33			
10	Дали ЕУ со своите инструменти ефикасно ги решава темелните причини за нестабилност?	може да се каже да	Не во целост	воопшто не			
		48	42	10			

Значи, од спроведеното истражување можат да се извлечат неколку заклучоци:

1. И покрај тоа што ЕУ се заложува и упорно работи на политиката на ЕУ за мирот сепак таа не е успешна во целост.

2. Улогата на ЕУ за стабилизација на мирот и безбедноста делумно е завршена.

3. Најголем дел од анкетираниите сметаат дека Р. Македонија дала соодветен придонес во спроведувањето на политиката на ЕУ.

4. Испитаниците немаат усогласен став во однос на причините за формирање на ЕУ, и имаат поделено мислење.

5. Општ став и мислење е дека ЕУ делува во сите подрачја.

6. Според најголем дел од анкетираниите, безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во Европа се состои од управување со кризи.

7. Безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во Македонија се состои од мировни мисии.

8. Целите на Заедничка Безбедносна и Одбрамбена Политика на ЕУ на испитаниците се состојат од активности за превенција на конфликти.

9. ЕУ во целост е насочено кон превенција на конфликти.

10. Со своите инструменти ЕУ делумно го решава темелните причини за нестабилност.

ГЛАВА IV – ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

На крајот, мора да се истакне дека на превенцијата не треба да се гледа како на магично стапче кое ќе ги отстрани проблемите или ќе ги спречи конфликтите. Напротив, на превенцијата треба да се гледа како збир на мерки опфатени со оперативна превенција/кризен менаџмент (краткорочна превенција) и стратегија и мерки за справување со структурните причини за конфликтите (структурна или долгорочна превенција). Во секој случај таа е многу поисплатлива стратегија отколку што тоа може да се препознае во практиката. Затоа треба да се надминат многу празнини и недостатоци, особено оние кои стојат помеѓу академската и заедницата на практичарите; или помеѓу расположивите инструменти и волјата тие да се употребат или да се координираат со други актери. Основен проблем кој се јавува е: од една страна, како да се надмине јазот помеѓу овозможувањето на навремена информација и анализа од страна на аналитичарите до корисниците (политичките елити, владини и невладини актери, меѓународни актери) и, од друга страна, таа да резултира со навремена акција од страна на практичарите. Но, искуствата покажуваат дека навременото, рано предупредување не секогаш резултира во рана акција за спречување на насилниот конфликт. Најчесто, знаците за предупредување не се доволен мотив за загриженост и сериозна политичка акција. Ова е карактеристично и за социјалните и етнополитички кризи во кои вообичаено се интервенира задоцнето (откако ќе се појават сериозни знаци на насилство) и на тој начин се стеснуваат и можните средства за дејствување. За да се премости бариерата помеѓу добивањето навремена информација и преземањето на превентивни мерки потребно е во процесот на донесување одлуки да се процени и прифати ризикот дека превенцијата ќе биде поисплатлива од неинтервенцијата или од доцната интервенција. Во секој случај клучно е превенцијата да стане редовна активност на многуте општествени, владини и невладини актери и културата на интервенција (или неинтервенција) да се замени со култура на превенција. Културата на насилство да се замени со демократска и култура на мирот. Инструментите на актуелната политика на ЕУ се во функција на постигнување на целта за постконфликтна обнова и стабилизација на Регионот. Меѓутоа, тие инструменти ефикасно не ги решаваат темелните причини за нестабилност. Во целиот регион, распадот на

индустриската база, растечката невработеност, забавувањето на процесот на приватизација и недостигот на странски инвестиции вршат огромен притисок врз политичкиот процес и доведуваат до појава на масовен бран на миграции. Европската помош направи значаен напредок во обезбедување на основната стабилност, но на подолг период, без развој нема стабилност. Методологијата на структуралниот фонд беше утврдена со цел да се справи со проблемите на падот на индустријата и руралната заостанатост. Овие својства на структурните фондови што постојат во рамките на ЕУ се токму тоа што во моментот недостига во европската помош за Западен Балкан. Ако во претстојниот период не дојде до промена во европската стратегија, значително ќе се прошируваат регионалните диспаратети меѓу сегашните и идните 27 члена на ЕУ, од една страна и петте земји од Западен Балкан, од друга страна. Истовремено, ЕУ се обврза да ја зголеми помошта за новите држави членки како и за Романија, Бугарија и Турција. Во отсуство на сериозна обврска на ЕУ, Западен Балкан ќе се најде се повеќе изолиран од процесите што ќе се одвиваат околу него. Со време ќе опаѓа и неговата способност да се придружи кон европскиот проект. Ако ова е единствениот одговор на Европа за проширувањето во 2004 година, тогаш најверојатната иднина на Балканот е дека ќе остане остров на нестабилност во срцето на Европа, извезувајќи емигранти и увезувајќи мировници.

Се чини дека постои контрадикција во приодот на ЕУ кон Балканот: зајакнување на единството во регионот преку регионална интеграција, но и создавање на нови поделби со тоа што на едни земји им се доделува статус на земја-апликант (и трошоците и придобивките што следат од тоа), а на другите земји не.

Очекувањата за регионална интеграција се оправдани само ако се поддржани со обезбедување на брз и успешен економски развој; меѓутоа, ако постои уверување дека секоја земја може индивидуално побрзо да се доближи до европските нивоа на развој, или до самата ЕУ отколку како дел од некаков вид на интеграција, тогаш ќе исчезне и базата за интеграција.

Тоа е клучот на дилемите на ЕУ и Балканот; од една страна, Балканските земји се охрабруваат поблиску да се интегрираат заради унапредување на стабилноста, а од друга страна, ЕУ го задржува индивидуалниот приод за секоја земја кога се работи за потенцијални апликанти. Сеуште не е доволно проучена

оваа дисонанца во пристапот на ЕУ и нејзиното влијание врз стабилизациониот процес на Балканскиот регион. Клучно е тоа да се направи сега пред претстојното проширување за да се изнајдат начини успешно да се балансираат двете цели, без да се загрози досега постигнатиот напредок. Во некоја рака, позицијата на Хрватска јасно го илустрира овој проблем, бидејќи таа е цврст поборник на индивидуалниот приод за пристапот во ЕУ, а сепак се соочува со барањата на ЕУ да биде активен член во рамките на регионалната интеграција и да соопработува во рамките на еден регион во кој не чувствува припадност.

Развиената внатре-регионална трговија е полезна за подготвување на земјите за пристап кон Унијата бидејќи го поттикнува растот и развојот. Меѓутоа, прашање е до која мерка таквите блиски врски ќе може да се одржуваат откако некоја од земјите стане членка на една поголема или дури потесна економска унија (и не само економска) каква што е ЕУ.

Специјалниот координатор на Пактот за Стабилност, Ерхард Бусек вели:

Во иднина, кога најголем број од земјите во ЈИЕ ќе бидат во ЕУ или на пат кон ЕУ, Пактот за стабилност ќе биде запаметен како важен камп за обука за отпочнување, унапредување и постигнување на регионална соработка. Велам, "ќе биде запаметен" бидејќи, тогаш нема да има потреба од Пактот. Во меѓувреме, во нивна најдобра полза е Владите од ЈИЕ да си купат што можат повеќе билети за Возот на Интеграцијата преку поголемо искористување на можностите за соработка што ги нуди Пактот за Стабилност.⁶¹

Оттаму, залагањето на ЕУ за регионално интегрирање на Балканот се чини дека претставува привремена мерка за стабилизирање пред нивниот пристап до ЕУ, кој од своја страна треба да биде некаков вид на "бетонирање" на таа стабилност. Од друга страна, можеби една заедничка економска политика на регион близок до ЕУ (како што е Балканот) би ги зголемила преговарачките адути на овој регион и би влијаела на трговските модели помеѓу Балканот и ЕУ (особено затоа што на Балканот се пониски трошоците за производство); оттука промоцијата на регионалната економска интеграција може и да не биде во прилог на долгорочните економски интереси на ЕУ.

⁶¹ Erhard Busek, 'Regional Cooperation - The Stepping Stone To European Integration', at <http://www.austria.org/june03/european%20integration.shtml>

Балканот може да се перцепира како регион чија регионална интеграција се поврзува со регион означуван како "заостанат" што е на штета на неговата меѓународна репутација. И всушност, интересот на Вишеградските членки на ЦЕИ за учество во мултилатерални проекти со Балканот се намалува обратнопропорционално на процесот на нивното пристапување кон ЕУ.

Освен тоа, во многу аспекти се чини дека се спротивставуваат целите на европската и регионалната интеграција, бидејќи регионалниот приод што го наметнува Пактот за стабилност побудува страв кај понапредните земји од ЈИЕ дека учеството во иницијативите за регионална соработка ќе го одложи нивното интегрирање во ЕУ.

Најможно сценарио е или она наведено погоре или друга алтернатива која претпоставува постепено прифаќање на земјите во ЕУ тогаш кога секоја од нив ќе ги исполни критериумите, водејќи кон постепено стеснување на нивото на регионалните аранжмани. Тоа може да доведе до слабеење на проектот за регионална интеграција, освен ако Западен Балкан не биде примен во ЕУ како една целина (откако земјите во него аплицираат) во кој случај, проектот за интеграција ќе се претопи во структурите на ЕУ.

Проблемите со кои се соочува Балканот, во економски поглед не се поинакви од другите земји во транзиција. Сепак земјите од Балканот повеќе се држат во стисокот на корупцијата и организираниот криминал.

Изменетата природа на конфликтите и кризите со коишто се соочува Европа укажува на итноста од создавање посуптилни пристапи во однос на нивното справување, наспроти досегашните кои се покажуваат како се помалку ефикасни.

Европската безбедносна и одбранбена политика беше зацртано од почетокот да ја обезбеди ЕУ со средства кои ќе и дозволат да распореди воени и цивилни инструменти со цел да се зајакнат способностите на земјата која има корист од оваа поддршка.

Европската безбедносна и одбранбена политика посебно се занимава со хуманитарни и спасувачки задачи и задачи на борбените сили во кризен менаџмент вклучувајќи и миротворство. Таа дополнува и други надворешни инструменти на Европската унија, како помош и трговски мерки, но и нуди на

меѓународната заедница понатамошна опција кога се дискутира и разгледува како да се одговори на кризите.

Способностите и структурата на Европската безбедносна и одбранбена политика која значително се разви од 1999 година се имплементира на три начина. Првиот е преку развивање капацитети за ангажирање во воениот кризен менаџмент. Вториот, преку создавање на структури за справување со цивилните аспекти од кризниот менаџмент. И третиот е преку создавање институции и механизми за ангажирање на ЕУ во превенција на конфликти. Првите две, воен кризен менаџмент и цивилен кризен менаџмент, се познати како Петерсбершки задачи. Превенцијата на конфликти е третата компонента.

Европскиот совет во Ликен од 14-15 декември 2001 година усвои декларација за оперативната способност на ЕБОП, официјално потврдувајќи дека Унијата е способна за водење некои операции на кризен менаџмент.

Предизвиците со кои ЕУ се соочува во Регионот не се радикално поинакви од оние на пристапните земји или другите понеразвиени региони во ЕУ (области за кои ЕУ изгради механизми, особено со програмите за помош на регионален развој и регионални и кохезиони политики усмерени кон постигнување балансиран економски развој во самата ЕУ). Без сериозно ветување од ЕУ, Западен Балкан ќе биде се повеќе изолиран од процесите околу него, особено после 2007 година кога се предвидува Романија и Бугарија да се приклучат кон ЕУ. Со време ќе се намалува неговиот капацитет за приклучување кон ЕУ, бидејќи фокусот на помошта ќе се стеснува на прашања како што се криминал, корупција и контрола на границите, и постои можност овие земји да (п)останат зона на нестабилност во регионот.

Што се однесува за Република Македонија, во минатото па и денес ЕУ активно имплементира и финансира нејзини проекти за појачување на безбедноста и стабилноста во Македонија. Меѓутоа, се поставува прашањето дали Унијата, во спорот со името, доволно и коректно се залага во изнаоѓањето на општоприфатливо решение за двете држави со кое би се мадминала сегашната напната ситуација и би се избегнала можноста за дестабилизација на мирот и безбедноста во регионот.

БИБЛИОГРАФИЈА

- А. Дончев, *Кризен менаџмент*, ФОН, Скопје, 2007.
- А. Дончев, *Современи безбедносни системи*, ФОН, Скопје, 2007.
- Б. Ванковска, *Институции на Европската унија*, Филозофски факултет, Скопје, 2008.
- Б. Ванковска, *Од Лисабон и по него*, Филозофски факултет, Скопје, 2010.
- Бакрески, О., *Контрола на безбедносниот сектор*, Филозофски факултет-Скопје, Скопје, 2008.
- Бакрески, О., *Координација на безбедносната заедница на Република Македонија*, Филозофски факултет-Скопје, Скопје, 2005.
- Вајденфелд, В., Веселс, В., *Европа од А до Ш: Прирачник за европска интеграција*, БПБ: Сојузна централа за политичко образование, Фондација Конрад Аденауер, Сектор за европска интеграција, Скопје, 2003.
- Ванковска, Б., *Институции на Европската унија*. Филозофски факултет - Скопје, Скопје, 2008.
- Георгиева, Л., *Менаџирање на ризиците*, Филозофски факултет - Скопје, Скопје, 2006.
- Гоцевски. Т. и Бакрески, О., *Политичкиот и економскиот систем и одбраната на Македонија*, Филозофски факултет - Скопје, Скопје, 2005.
- Гоцевски, Т., Бакрески, О. и Славески, С., *Европската унија низ призмата на европската безбедност*, Филозофски факултет - Скопје, Скопје, 2007.
- Гоцевски, Т., *Основи на системот на националната одбрана*, Филозофски факултет - Скопје, Скопје, 2006.
- Гоцевски, Т., *Унификација на системите во услови на глобализација*, Филозофски факултет - Скопје, Скопје, 2008.
- Гризолд, А., *Словенија во изменета безбедносна средина*, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2006.
- Гоцевски, Т., Славески, С. и Бакрески, О., Георгиева, Л., *Интересите на Република Македонија во градењето на европската безбедност*, Проект на Центарот за стратемски истражувања при МАНУ, Филозофски факултет, Скопје, 2008.
- Ибрахими, А., *Политички институции на Европската унија: Европска комисија, Логос-А, Приштина*, 2003.
- Кљусев, Н., Гоцевски. Т., Славески, С. и Бакрески, О., *Интересите на Република Македонија за членство во НАТО*, Македонска академија на науките и уметностите и Филозофски факултет - Скопје, Скопје, 2007.
- Котовчевски, М., *Национална безбедност на Република Македонија*, I, II, III книга, Македонска цивилизација. Скопје, 2000.
- Л. Георгиева, *Творење на мирот*, Филозофски факултет, Скопје, 2006.
- Л. Герогијева, *Европска безбедност*, Филозофски факултет, Скопје, 2010.
- Милески, Т., *Еколошка безбедност*. Филозофски факултет, Скопје, 2006.

- Нацев, З., Теориски основи на доктрината и стратегијата на националната одбрана, НИП Гурџа, Скопје, 1996.
- Ружин, Н., Европската идеја од утопија до реалност. Просвета, Куманово, 1996.
- Славески, С., Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции, Диги принт- Скопје, 2003.
- Тасевска, В., Заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ и управувањето со кризи, магистерски труд, Филозофски факултет, Скопје, 2006.
- Ackermann, Alice (2000). *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*, Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Andrew J. Pierre, 'De-Balkanizing the Balkans - *Security and Stability in Southeastern Europe*', Special Report, United States Institute of Peace, 20 September 1999.
- A. World Player: *The European Union's External Relations*, European Communities, 2004, p.9.
- Lund, Michael (1999): *Preventing Violent Conflicts: A strategy for Preventive Diplomacy*, USIP.
- Peter Cross (ed.): Contributing Susan Willett, '*Insecurity, Conflict and the New Global Disorder*', *IDS Bulletin*, 32:2 (April 2001), p. 36
- Mary Kaldor and Robin Luckham, '*Global transformation and New Conflicts*', *IDS Bulletin*, Vol. 32, no. 2 (April 2001), p. 50.
- Zlatko Isakovic, '*Democratization, Democracy and Ethnic Conflicts in the Balkans*', *Southeast European Politics* Vol. 1, No. 1 (October 2000), pp. 1-14.
- Ginsberg, cited in Lily Gardner Feldman, '*Reconciliation and legitimacy: Foreign Relations and the Enlargement of the EU*', in Thomas Banchoff and Mitchell P. Smith (eds.), *Legitimacy and the EU, the contested Polity*, (New York: Routledge, 1999), p. 78.
- Regelsberger, Elfriede, '*The Dialogue of the EC/Twelve with other Regional groups: a new European Identity in the International System?*', in Edwards, Geoffrey and Elfriede Regelsberger (eds.), *Europe's Global Links, the EC and Inter-Regional Cooperation*, (London: Pinter Publishers, 1990), p. 12
- I. Sers, 'Regional integration for economic development and growth', *Regional Integration and Transition Economies: The Case of the Baltic Rim*, (France: OECD proceedings, 1996) p. 181
- Eric Herring, 'International security and democratization in Eastern Europe', in Geoffrey Pridham, Eric Herring and George Sanford (eds.), *Building Democracy? The International Dimension of Democratization in Eastern Europe*, (New York: St. Martin's Press, 1994), p. 92.
- Emilian Kavalski, 'The Western Balkans and the EU: the probable dream of membership', *South East Europe Review*, Issue 1 & 2, 2003, p. 197-212.
- Gerald Knaus, 'Perceptions, Europeanization, and the Western Balkans Development Trap', *East European Constitutional Review*, Vol. 12, No's. 2/3 (Spring/Summer 2003), p. 99 .
- Tamàs Novàk, 'Economic Relations between Central and Southeastern Europe: Considering Reorientation towards the European Union', in Theofanis G. Stavrou and John R. Lampe (eds.), *Redefining Southeastern Europe: Political Challenges and Economic Opportunities*, Südosteuropa-Studie 6, (Munich: Südosteuropa-Gesellschaft, 1998), p. 245
- Sharon Fisher, '*Croatia's EU Odyssey*', *Central Europe Review*, Vol. 2, No 19, 15 May 2000.

Georgieva L.: Macedonia Towards EU: Whether and how much prevention matters? *Croatian International relation review*; Vol.X, No. 36/37-2004.

David A. Lake and Donald Rothchild, 'Containing Fear: the Origins and Management of Ethnic Conflict', *International Security*, 21: 2 (fall 1996), pg. 41-75.

Raphael Kaplinsky, 'Globalization and Economic Insecurity', *IDS Bulletin*, Vol. 32, No. 2 (April 2001),

Susan Willett, 'Insecurity, Conflict and the New Global Disorder', *IDS Bulletin*, 32:2 (April 2001), p. 36. pg. 13.

Ted Gur, " Zosto lugeto se digaat na bunt", Princeton University Press, 1970.

Zlatko Isakovic, 'Democratisation, Democracy and Ethnic Conflicts in the Balkans', *Southeast European Politics* Vol. 1, No. 1 (October 2000), pp. 1-14.

Dietrich Fischer and Robert J. Schwartz, 'Economists and the Development of Peace', in Manas Chatterji and Linda Rennie Forcey (eds.), *Disarmament, Economic Conversion and Management of Peace*, (New York: Praeger Publishers, 1992).

Reinhardt Rummel, 'The European Union's Politico-Diplomatic Contribution to the Prevention of Ethno-national conflict', in Abram Chayes and Antonia Handler Chayes (eds.), *Preventing Conflict in the Post-Communist World*, (Washington D.C.: Brookings Institution, 1996, p. 202.

Ginsberg, cited in Lily Gardner Feldman, 'Reconciliation and legitimacy: Foreign Relations and the Enlargement of the EU', in Thomas Banchoff and Mitchell P. Smith (eds.), *Legitimacy and the EU, the contested Polity*, (New York: Routledge, 1999), p. 78.

Maurice Schiff and L. Alan Winters, 'Regional Integration as Diplomacy', *Policy Research Working Paper 1801*, (Washington: The World Bank Development Research Group, August 1997), p. 2-3.

Dietrich Fischer and Robert J. Schwartz, 'Economists and the Development of Peace', in Manas Chatterji and Linda Rennie Forcey (eds.), *Disarmament, Economic Conversion and Management of Peace*, (New York: Praeger Publishers, 1992), p. 5.

Regelsberger, Elfriede, 'The Dialogue of the EC/Twelve with other Regional groups: a new European Identity in the International System?', in Edwards, Geoffrey and Elfriede Regelsberger (eds.), *Europe's Global Links, the EC and Inter-Regional Cooperation*, (London: Pinter Publishers, 1990), p. 12.

Srdjan Vucetic, 'The Stability Pact for South Eastern Europe as a Security Community-Building Institution', *Southeast European Politics*, Vol. 2, No. 2 (October 2001), pg. 109-134.

Franz Lothar-Altmann, 'Schemes of regional cooperation in South East Europe', *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, Vol.3, No. 1 (January 2003), p. 142.

Dennis J.D. Sandole, 'The Balkans Stability Pact as a Regional Conflict Management and Prevention 'Space': An Evaluation', in Predrag Jurekovic, Ernst M. Felberbauer, and Andreas Wannemacher (eds.), *The Stability Pact for South East Europe -- Dawn of an Era of Regional Cooperation?*, (Vienna, Austria: National Defence Academy and Institute for Peace Support and Conflict Management, November 2002).

I. Sers, 'Regional integration for economic development and growth', *Regional Integration and Transition Economies: The Case of the Baltic Rim*, (France: OECD proceedings, 1996) p. 181.

Stanislav Daskalov and Nickolay E. Mladenov, with Daniel Gros, Paul Brenton, Michael Emerson and Nicholas Whyte, 'A Comprehensive Trade Policy Plan for the Western Balkans: A Bold Initiative to

Bring More Stability and Prosperity to South Eastern Europe', *CEPS Working Document* 146, part 2, (Brussels: Centre for European Policy Studies, 2000),

Ahto Lobjakas, 'Hungary: Ex-Prime Minister Says EU Enlargement Will Solve The Hungarian-Minority 'Issue'', *Radio Free Europe/Radio Liberty*, Brussels, 17 October 2003.

Eric Herring, 'International security and democratization in Eastern Europe', in Geoffrey Pridham, Eric Herring and George Sanford (eds.), *Building Democracy? The International Dimension of Democratization in Eastern Europe*, (New York: St. Martin's Press, 1994), p. 92.

Emilian Kavalski, 'The Western Balkans and the EU: the probable dream of membership', *South East Europe Review*, Issue 1 & 2, 2003, p. 197-212.

Leeda Demetropoulou, 'Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe', *Southeast European Politics*, Vol. 3, No. 2-3 (November 2002), pg. 87-106.

Heinz Kramer, 'The European Union in the Balkans: Another step towards European Integration', *Perceptions Journal of International Affairs*, Vol. 5, no. 3 (Sep-Nov 2000), p. 35.

'The Road to Thessaloniki: Cohesion and the Western Balkans', *European Stability Initiative (ESI) Report*, Berlin 12 March 2003, Chris Langdon, 'Key steps for European integration: Promoting peace and prosperity in SE Europe', Report, Wilton Park Conference WP637, *Croatian International Relations Review*, Vol. 7, No. 22/23, 2001, p. 3.

Michael Emerson, 'Reconsidering EU policy for South East Europe after the regime changes in Serbia and Croatia', *Europa South-East Monitor*, Issue 16, October 2000,

Michael Emerson, 'Reconsidering EU policy for South East Europe after the regime changes in Serbia and Croatia', *Europa South-East Monitor*, Issue 16, October 2000,

Verena Fritz, 'New Divisions in Europe? East-Eastern Divergence and the case of Ukraine', *EU Working Papers*, RSC No. 2000/63, European University Institute, Italy: Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

European Parliament Resolution on the Communication from the Commission on the impact of enlargement on Regions bordering Candidate countries (COM(2001) 437 - C5-0599/2001 - 2001/2250(COS)), 13 June 2002

Stanislav Daskalov et al., 'A Comprehensive Trade Policy Plan for the Western Balkans'

Ester Barbe and Elizabeth Johansson: *EU and Conflict Prevention*; OBS; Working Paper No. 8, October 2001.

Spending to Save? An Analysis of the Cost Effectiveness of Conflict Prevention versus Intervention after the onset of Violent Conflict; Synthesis Report; Department of Peace Studies; University of Bradford, June 2004

Paul van Tongeren, Hans van de Veen, and Juliette Verhoeven, eds. *Searching for Peace in Europe and Eurasia: An Overview of Conflict Prevention and Peacebuilding Activities*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

Ackermann, Alice (2000). *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*. Syracuse, NY: Syracuse University Press. i Georgieva L: Prevencija na konflikti vo makedonija: od ideja kon kultura na prevencija na konflikti

Georgieva L., "Preventive Deployment: Missing Link Between Conflict Prevention and Peacebuilding", paper presented at *40th Annual ISA Conference*, Washington D.C., USA, 16-20 February, 1999.

Franco Algieri/Sibylle Lang/Michael Staack (Hrsg.): *Militärische Aspekte der ESVP im Lichte der deutschen EU-Ratspräsidentschaft*, Bremen 2008.

Udo Diedrichs/Mathias Jopp: *Learning from Failure: The Evolution of the EU's Foreign, Security and Defence Policy in the Course of the Yugoslav Crisis*, in: Ludgar Kühnhardt (Hrsg.): *Crisis in European Integration. Challenges and Responses, 1945-2005*, New York und Oxford 2009, S. 95-107.

Hans-Georg Ehrhart: *EU-Krisenmanagement in Afrika: die Operation EUFOR Tchad/RCA*, in: *integration*, 2/2008, S. 145-158.

Jolyon Howorth: *Security and Defence Policy in the European Union*, New York 2007 • Nicoletta Pirozzi/Sammi Sandawi: *Five years of ESDP in Action: Operations, Trends, Shortfalls*, in: *European Security Review*, Nr. 39, International Security Information Service (ISIS), Brüssel, Juli 2008.

Т. Гоцевски, О. Бакрески, С. Славевски, *Европската унија низ призмата на европската безбедност*, Филозофски факултет, Скопје, 2007.

Интернет:

<http://www.newbalkanpolitics.org.mk/napis.asp?id=30&lang=Macedonian>

<http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr990920.html>

<http://www.ceps.be/Pubs/2000/btrade/btrade.php#contents>

http://www.esiweb.org/westernbalkans/showdocument.php?document_ID=44

<http://www.austria.org/june03/european%20integration.shtml>

http://europa.eu.int/abc/12lessons/index1_en.htm15/01/2006

http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=261&lang=DE&mode=g

<http://www.delmkd.ec.europa.eu/mk/bilateral-relations/eu-assistance/CARDS.htm>

http://www.delmkd.ec.europa.eu/mk/bilateral-relations/eu-assistance/past_assistance.htm

АНКЕТА

Ве молиме, заокружете ја буквата пред одговорот за соодветното прашање.
Може да се заокружи само една од понудените опции.
Ви благодариме за соработката!

Пол:	Националност :	Возраст :	Образование
а) машки	а) Македонец	а) 18-30	а) основно
б) женски	б) Албанец	б) 31-45	б) средно
	в) Друго	в) 46-65	в) високо

1. Дали според Вас, политиката на ЕУ за мирот е успешна?

- а) воопшто не е успешна
- б) минимално е успешна
- в) успешна е делумно
- г) целосно е успешна

2. Дали според Вас, ЕУ успешно ја заврши својата улога во стабилизацијата на мирот?

- а) да б) не в) делумно

3. Дали според Вас, Р.Македонија даде соодветен придонес во спроведувањето на политиката на ЕУ?

- а) да б) не в) делумно

4. Која била основната причина за формирање на ЕУ?

- а) превенција на конфликти б) стабилизација на мирот в) социјална благосостојба
- г) развојот на демократијата д) за подобар живот е) сите претходно наведени

5. Во кои подрачја делува ЕУ?

- а) здравство б) безбедност в) економија г) сите

6. Во што се состои безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во регионот?

- а) превенција на конфликти б) управување со кризи в) мировни операции г) друго

7. Во што се состои безбедносната и одбрамбената политика на ЕУ во Република Македонија?

- а) мировни мисии б) постконфликтна интервенција в) сите претходно наведени

8. Кои се целите на ЗНБП (Заедничка Безбедносна и Одбрамбена Политика)?

- а) активности за превенција на конфликти б) активности за справување со кризи

9. Дали ЕУ во целост е насочена кон превенцијата од конфликти, како еден значаен предуслов за безбедност и мир?

а) да б) не в) делумно

10. Дали ЕУ со своите инструменти ефикасно ги решава темелните причини за нестабилност?

а) може да се каже да б) не во целост в) воопшто не